Dimensiunea profundă a semnului și simbolului

Istorie lingvistică, estetică și filozofie perspectivă

Loffredo, Nicoletta Corteanu

Problema limbajului se pune astăzi în centrul unei vaste dezbateri care privește nu doar știința lingvistică, ci și omul însuși în realitatea socio-existențială și forma sa cea mai înaltă de exprimare: creativitatea artistică.

Criza literaturii occidentale este, de fapt, o criză a limbajului, adică a capacităților expresive și imaginative, corelată cu o sărăcire a valorilor speculative și estetice ale culturii contemporane. În eseul *„Dimensiunea adâncului - semn și simbol”,* autorul încearcă să abordeze cauzele acestui divorț dintre ființă și creația sa, să reconecteze discursul științific cu cel epistemologic , să evidențieze precaritatea tendințelor literare actuale și, în final, să propună o nouă concepție a limbajului artei și a metodologiei estetice, în conformitate cu o viziune filosofică mai generală asupra problemelor umane .

Capitolele despre teoriile revoluțiilor intelectuale , ale acumulărilor și transformărilor culturale calitative , ale limbajului ca obiect lingvistic al intelectului, precum și altele despre - discursul intern, ambiguitatea limbajului, semiotică, structuralism și speculația lui Michel Foucauld, estetica existențială, știință și limbaj, cuvântul, simbolul, metafora și locurile comune reprezintă unele dintre cele mai importante aspecte ale acestor noi perspective filosofice, care se bazează, de asemenea, pe o...

Q|? Scanned with OKEN Scanner

NICOLETTA CORTEANU LOFFREDO

DIMENSIUNEA ADÂNCURILOR

SEMN ȘI SIMBOL

ISTORIA LINGVISTICII, ESTETICĂ
ȘI FILOZOFIA PERSPECTIVĂ

Î? Scanat cu scanerul OKEN

Editura Cymba - C.P. 421 - 80100 Napoli
Proprietatea literară
Toate drepturile rezervate
Copiile neautorizate sunt considerate contrafăcute.
Prima ediție 1972

Q|? Scanned with OKEN Scanner

În vacarmul zidurilor care se prăbușesc , printre cântecele de bucurie care se ridică din orașele deja reconstruite , pe creasta torentului care proclamă întoarcerea perpetuă a formelor luate constant de schimbare , pe meterezele afecțiunilor și pasiunilor care ridică și lasă alternativ ființe și lucruri să cadă, deasupra focurilor de paie în care civilizațiile se convulsionează, dincolo de confuzia limbilor și obiceiurilor , Îl *văd pe om, acea parte din el care rămâne veșnic nemișcată în centrul vârtejului . Scos din contingențele timpului și locului, el apare cu adevărat ca pivotul acestui vârtej, ca mediatorul prin excelență.*

(André Breton: *Les vases communi cants).*

Q|? Scanned with OKEN Scanner

PREFAŢĂ

cel/cea/cei/cele

Acest studiu face parte dintr-o serie de perspective *care abordează diverse probleme culturale şi existenţiale ale timpului nostru. Ne-am concentrat pe istoria lingvistică, filosofia semantică şi problemele estetice conexe, deoarece suntem convinşi că discursul, ca orice activitate intelectuală umană, în sensul cel mai larg, este în primul rând un discurs despre idiom, adică, axat pe capacitatea individului de a-şi exprima gândurile prin vorbire.*

Interesele literare şi speculative actuale , de altfel, se concentrează în mare măsură pe pivotul expresivităţii formale, motiv pentru care a fost esenţial să ne clarificăm punctul de vedere asupra acestei teme înainte de a începe o *discuţie despre genetica, tematica şi funcţia creaţiei artistice. Pentru a atinge acest obiectiv, am considerat oportun să rămânem în sfera filosofiei* limbajului *. Elementele tehnice ale investigaţiei lingvistice aparţin ştiinţei specializate a acestui domeniu, care, evident, se situează în afara consideraţiilor dialectice privind semnificaţiile artistico-stilistice ale mediului de comunicare verbală. Trebuie să subliniem mai întâi că incursiunile noastre în domeniul ştiinţific au un caracter pur pregătitor şi informativ şi că* referinţele glotologice, filologice şi lingvistice care au apărut rămân marginale cercetării epistemologice.
stemologie globală.

Prin urmare, lucrarea va fi împărţită în două secţiuni distincte:

— Prima subdiviziune va include o scurtă trecere în revistă a principalelor tendinţe lingvistice ale secolului al XX-lea, considerate în contextul lor
dimensiune istorică şi inovatoare...

Trebuie subliniat aici că diversele capitole şi subcapitole ale acestei diviziuni reflectă o preocupare clarificatoare [care] *, totuşi , nu trebuie înţeleasă în sens unilateral.*

Acelaşi aspect teoretic poate fi evaluat după criterii diferite şi, prin urmare, plasat într-un context global în mai multe ocazii.

Semiotica modernă, pe de altă parte, necesită o lărgire a orizonturilor metodologice şi o examinare aprofundată a tuturor factorilor care contribuie la fenomenologia limbajului.

—În partea a doua, am grupat în schimb alternativele semantice ale analizei estetico-lingvistice, *cu referire specială la unele concepte speculative contemporane asupra creaţiei literare. Principala dificultate întâmpinată a fost*

integrarea unei sume de elemente eterogene într-o lucrare organică și liniară.

Prin urmare, ne-am trezit în nevoia de a dezvolta o nouă metodă de lucru *bazată pe* citarea, *compararea și* comentariul filosofic al *diverselor texte științifice, printre cele mai autorizate, care ilustrează principalele direcții ale studiilor idiomatice moderne.*

Această procedură ne-a permis să specificăm și să trasăm coordonatele epistemologice actuale, în însăși diversitatea structurii lor, cu scopul de a detecta unitatea în multiplicitate și de a deduce o teorie obiectiv-sincretică, *centrată pe o* nouă perspectivă *de investigație critică.*

Abundența materialului bibliografic examinat ar putea face probabil uneori lectura eseului dificilă.

Între timp, suntem convinși că, pentru a lărgi înțelegerea problemelor abordate și de către nespecialiști – și pentru a sublinia natura autonomă a contribuției noastre personale – a fost util să prezentăm o documentație suficient de amplă și cuprinzătoare asupra rezultatelor obținute de lingvistica contemporană. Această abordare euristică este însă oarecum marginală în comparație cu concluziile estetico-speculative desprinse din cercetarea noastră, care au fost plasate în context independent de perspectivele preliminare. Trebuie să subliniem, de asemenea, că această poziție este detașată de orice preconcepții doctrinare și *că orice acceptare a unor teze aparținând unor ideologii adesea diametral opuse se încadrează în sfera unei* imagini de ansamblu cuprinzătoare și concise a realizărilor intelectuale.

Suntem tocmai convinși că o astfel de atitudine analitică poate oferi, prin însăși complexitatea sa, o garanție pentru dezvoltarea ulterioară a achizițiilor conceptuale, pornind de la experiența anterioară și acumulările cognitive.

Q Scanned with OKEN Scanner

orientare pancritică , *adică mutația calitativă a razei vizuale proiectate asupra sedimentărilor culturale diacronice și descoperirea consecventă a unor soluții metodologice futuriste.*

Fiecare mișcare intelectuală lasă în urmă o moștenire care îmbogățește patrimoniul cultural al momentului său evolutiv respectiv, contribuind la formarea matricei în cadrul căreia se va dezvolta fermentul inovator al inițiativelor ce vor urma în timp.

Nicio cucerire a spiritului nu ar trebui să scape filosofului, criticului, artistului și omului de știință.

Suntem de părere că specializarea unidirecțională nu împiedică versatilitatea cunoașterii și că criteriile evaluative ale lingvisticii și esteticii, luate izolat, nu pot îmbrățișa toate problemele pe care producția literară a secolului nostru le ridică continuu, chiar dacă astfel de încercări nu sunt lipsite de interes, așa cum vom vedea.

Cunoștințele acumulate până acum reprezintă doar o mică porțiune de lumină într-o enormă structură armonioasă, parte intrinsecă a matematicii *universale . Idealul de ordine și adevăr, care a călăuzit întotdeauna spiritul uman spre cele mai importante realizări ale sale, constituie fundamentul abstract iminent pe care se sprijină știința și creativitatea artistică, în ciuda crizelor periodice care afectează lumea culturală.*

Drumul umanității prin istorie mărturisește că în vremuri de întuneric și relaxare generală, forțele de redresare și reînnoire nu încetează niciodată să existe și să funcționeze. Dacă acest lucru nu ar fi adevărat, umanitatea ar fi dispărut deja împreună cu visele și speranțele sale.

Succesele și eșecurile, distrugerea și reconstrucția s-au alternat de-a lungul timpului, iar cele mai mari înfrângeri au anunțat victoriile de mâine. Nimic nu este static în univers.

Procesele de maturizare și creștere sunt funcții temporale care pregătesc calea pentru revoluții epistemologice. Dar pentru a merge mai departe, trebuie să începem de la punctul de sosire al predecesorilor noștri.

Sincretismul și universalitatea *sunt, în opinia noastră, cele două axe ale viitorului în cadrul cărora se încadrează diagrama tuturor*

combinații creative încă ne rămân. Această perspectivă ne face să sperăm la o dezvoltare consecventă a capacității de penetrare analitică a viitoarelor mijloace de investigație critică, precum și la o rafinare și o aprofundare tot mai mare a sensibilității, conștientizării culturale și obiectivității eseistului.

Filosofia limbajului poate oferi un instrument eficient în acest sens și poate integra cercetarea estetică cu metoda dialectică și analiza semiologică și semantică, sincronică și diacronică .

Influențele reciproce dintre artă, existență și gândire se reflectă și în evoluția idiomatică.

Sinteza contribuțiilor individuale, susținută de deschiderea inteligenței către universalitatea cunoașterii, constituie pentru noi cea mai fertilă cale pentru cercetările viitoare și angajamentul acesteia în descoperirea dimensiunii profunde a artei și a limbajului său.

Napoli, mai 1970

Q Scanned with OKEN Scanner

Q Scanned with OKEN Scanner

„ ... creatorii autentici *nu acceptă să se mulțumească cu epava. Doar epigonii persistă în demolarea a ceea ce a fost deja distrus."* (Mircca Eliade: *Mit și realitate).*

THE

INTRODUCERE

1. — *Realitate existențială și epistemologică. Teorie și metodă.*

Problemele lingvistice, estetice, filosofice și literare, fragmentarea diverselor abordări teoretice și complexitatea epistemologică actuală creează un câmp de tensiuni critice și contradicții interne care reclamă o inițiativă de echilibrare între enucleerea dialectică și structurarea ideologică.

Fizionomia culturală particulară de astăzi, caracterizată de o luptă a ideilor care, spre deosebire de „ certurile anticilor și ale modernilor" din trecut, acutizează criza actuală în loc să o rezolve, sugerează o atitudine intelectuală flexibilă și deschisă tuturor cerințelor societății și inteligenței contemporane.

Aparentele fracturi dintre diferitele tabere doctrinare, ocupate să se conteste și să se anihileze reciproc, au făcut superfluă orice intervenție ulterioară, menită doar să amplifice disensiunile dintre părțile implicate, fără a propune o posibilă soluție de mediere.

Suntem convinși că violența mișcării de protest și reacția conservatoare au ajuns la un punct în care este necesar să se ceară o reducere a întregii dezbateri, pentru a se ajunge la concluzii care să deschidă calea către o *critică a criticii,* sau mai degrabă către o imagine de ansamblu *spațială, sincretică, obiectivă și istorico-dialectică amplă* asupra situației generale.

Scanned with OKEN Scanner

Această sarcină de interpătrundere și sinteză intelectuală prospectivă nu este cu siguranță printre cele mai ușoare și mai confortabile.

În acest moment, este poate necesar să ne amintim cuvintele cu care Benedetto Croce a prezentat publicului *Enciclopedia lui Hegel* , cuvinte care nu sunt mai puțin valabile astăzi decât erau acum șaizeci de ani, chiar dacă legea efortului minim pare să călăuzească netulburată conștiința omului modern:

«... Cred, scrie Croce, că dificultatea este, pentru oamenii care gândesc, nu atât o cauză a impulsului, cât o atracție»

Într-adevăr, este vorba de a te ridica deasupra conflictului – rămânând în același timp cufundat în realitatea faptelor – cu scopul de a stabili un nou echilibru de putere. *Contestarea opoziției,* fără nicio dorință de a reveni la poziții demodate, analizarea atentă a motivelor care au generat divergențele și, în cele din urmă, identificarea contribuției pozitive a fiecăruia dintre curentele opuse la cauza comună, reprezintă, în opinia noastră, una dintre cele mai bune condiții pentru posibilități viitoare.

Prin urmare, este necesară lărgirea informației și a investigației epistemologice , adică recurgerea la o documentație cuprinzătoare și multidimensională, care să cuprindă esența postulatelor și descoperirilor diverselor domenii de cercetare conexe, astfel încât, din studiul lor comparativ și interpolările respective, să se poată ajunge în cele din urmă la *transformarea calitativă* a întregii abordări conceptuale.

Metodologia *sincretică* Se opune tradiției hegeliene a „tezei, antitezei și sintezei” cu premisa unui dialog prin care se poate găsi o cale ideologică intermediară, convergentă spre toate celelalte direcții. Aceasta nu exclude însă autonomia și originalitatea soluțiilor propuse, care se bazează tocmai pe imparțialitatea judecății, pe depășirea subiectivității în favoarea unui schimb obiectiv de idei și pe recunoașterea unității cognitive în cadrul multiplicității formelor evolutive înregistrate de gândirea umană . Deși o astfel de poziție dialectică nu prezintă o stabilitate ireversibilă - sau, cu alte cuvinte, nu pretinde că oferă răspunsuri irefutabile - însăși justificarea sa genetică îi conferă o valoare constructivă și un dinamism intern iminent.

De fapt, fiecare negare este urmată, mai devreme sau mai târziu, de o afirmare , în timp ce ciclul nesfârșit al ambivalenței alternează și se desfășoară.

Se reînnoiește, creând prin propriile metamorfoze baza pentru salturi culturale revoluționare. Relativitatea adevărului, a frumuseții și a structurilor civile în general ne învață că nicio epocă nu a deținut vreodată monopolul perfecțiunii, dar conștiința că nu o putem atinge niciodată, în sens absolut, nu trebuie să ne împiedice să tindem spre ea cu toate mijloacele noastre.

„Moartea artei” sancționată de Hegel și reafirmată de speculația nihilistă a lui Nietzsche, Michel Foucault și a altor filozofi ai avangardei contemporane, ni

Q|? Scanned with OKEN Scanner

se pare nesustenabilă la nivel științifico-rațional.

Conștiința individului istoric se formează și se transformă de-a lungul secolelor, supunând toate produsele spiritului legii progresiei și maturizării temporale neîncetate.

Conceptul aristotelic de „imitație" și „raiul" Idealelor platonice ne stârnesc și astăzi admirația, la fel ca multe alte opere strălucite și intuiții ale trecutului, dar nimeni astăzi nu s-ar defini drept un discipol fidel și fără rezerve al lui Aristotel sau Platon, în ciuda unor încercări de actualizare a principiilor clasicismului greco-latin într-o cheie modernă [2].

Nu se poate, așadar, susține că creația artistică de după epoca clasică este inferioară sau chiar inexistentă, pentru simplul motiv că artistul de astăzi nici măcar nu ar concepe să repropună publicului o operă bazată pe modelul antic, lipsită de orice contribuție personală inovatoare. Un om cu adevărat geniu caută întotdeauna noi căi de exprimare și nu acceptă pur și simplu pasiv ceea ce alții înaintea lui au imaginat și creat. Ar fi cu siguranță inutil să-i citățm pe Montaigne, Pascal și pe alții pentru a ne susține afirmațiile, care sunt acum în general acceptate.

Pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat că lumea literaturii și a artei a trecut prin repetate faze de relaxare și decadență de-a lungul timpului, care au condus poate la sugestia unei corupții generale și definitive a surselor creative. Aceste perioade tranzitorii, însă, nu justifică generalizări pripite.

Astăzi, mai mult ca oricând, ar trebui să fim de acord cu Hegel, dar trecutul ne arată că crizele intelectuale pregătesc calea pentru rearanjarea calitativă a valorilor.

Cauzele actualului impas cultural nu trebuie căutate departe. Primul și al Doilea Război Mondial au zguduit însăși structura țărilor beligerante. Distrugerile și dezamăgirile care au urmat au lăsat o amprentă de neșters asupra oamenilor și lucrurilor. [3] Dispariția majorității idealurilor în care oamenii credeau, care dădeau sens vieții, a lăsat un gol de neumplut.

Noile generații, crescând în această atmosferă de nesiguranță, resentimente și nemulțumire, pe care bunăstarea economică și inegalitatea au accentuat-o și mai mult, nu au putut să se integreze armonios în vechile organisme socio-culturale anacronice.

Contradicțiile politice, pe lângă accentuarea și evidențierea dificultăților de integrare, au menținut starea de tensiune psihologică și dezechilibrul subiacent care afectează conștiința și producția artistică a individului de astăzi. Aceasta este sursa protestului obsesiv, a tendințelor nihiliste, a neîncrederii și a tulburărilor manifestate în societatea actuală și în mișcările intelectuale proeminente; aceasta este, de asemenea, sursa acestui val enorm și tulburător de violență distructivă care amenință să cuprindă secolul nostru.

Dorința nestăvilită de a trăi, de a te bucura și de a dezlănțui acele forțe ascunse ale ființei, atât de mult timp reprimate de întregul sistem de organizare

Q|? Scanned with OKEN Scanner

patriarhal și coercitiv, a devenit unul dintre factorii și scopurile dominante ale realității contemporane . Frica de un alt război și de moarte continuă să genereze războaie și moarte. Iar acest instinct de a distruge în autoapărare izvorăște atavic și irezistibil din subconștientul colectiv, reflectându-se profund în activitatea spirituală a secolului nostru.

Nu este, așadar, surprinzător că arta a fost atât de semnificativ afectată de criza omului modern, inspirându-se din visul său secret de a reveni la un „ilio tempore" paradisiac, adică fundamental diferit de prezent.

Această dorință de a se reconecta cu sursa, de a retrăi misterul apariției Ființei și astfel de a relua calea ontologico-cosmogonică, mărturisește voința de a aboli structura ciclică a timpului și de a conferi un sens escatologic dramei „morții lui Dumnezeu" și „morții omului" proclamate de speculația inspirată de Nietzsche și Foucault. În ciuda a 18

strigătele de alarmă ale apărătorilor trecutului și pesimismul *elitelor* avangardistă, credința în resursele prometeice ale ființei nu a încetat niciodată să lumineze speranțele umanității.

Omul este un „zeu" care nu poate [muri] .

Forța sa, la fel ca intelectul său, nu are limite dacă învață să prețuiască și să dezvolte potențialul ascuns în natura sa demiurgică. Pierdut temporar în „regatul" confuziei, suntem convinși că înfrângerile sale actuale vor fi răscumpărate prin victoria finală și că din aleile întortocheate de astăzi, va ieși foarte curând pe drumurile principale de mâine.

2. —Filosofie *, artă și limbaj.*

Realitatea epistemologică este întotdeauna și în toate aspectele sale direct legată de complexul fenomenal existențial. Subiectul gânditor a fost și se află încă în centrul propriei creații, deși filosofia structuralistă pare să nege această prerogativă.

Conștient sau inconștient, el a acționat și a creat în orice moment conform propriei persoane, experiențelor sale personale și capacității sale de a traduce relațiile sale cu lumea și cu semenii săi în termeni concreți și inteligibili.

Călătoria antropică se desfășoară printre reperele pe care individul le marchează și le dobândește încet și cu greu, prin lupte și înfrângeri, îndoieli și certitudini, poziții și retrageri . Mileniu după mileniu, omul s-a căutat pe sine în coordonatele spațio-temporale ale universului său, s-a pierdut pe sine și s-a regăsit în imensitatea întrebărilor și forțelor care îl copleșesc din toate părțile, și-a făurit instrumentele cercetării sale și a construit, în interiorul și dincolo de sine, sensul existenței sale .

Metafizica, și prin urmare receptivitatea impulsurilor transcendentale ,

Q|? Scanned with OKEN Scanner

reprezintă o victorie a spiritului asupra caracterului fizic al nevoilor și instinctelor care divid structura profundă a ființei.

Socialitatea și istoricitatea vieții interindividuale sunt, de asemenea, legate de conștiința reflexivă și inteligența organizatoare a omului. Prin urmare, pare inexact să afirmăm că „homo”

Scanned with OKEN Scanner

sapiens este urmașul organismelor sociale și instituțiilor pe care el însuși le-a creat. Subiectul devine conștient de sine în momentul în care începe să lucreze cu mintea sa, chiar înainte de a lucra cu mâinile și de a-și perfecționa uneltele, dar devine artist și creator atunci când depășește contingența și se proiectează în Absolut.

Filogenia umană este, în cele din urmă, filogenia intelectului . De aceea, toate manifestările spirituale ale individului trebuie să se raporteze la sursa lor numerică, dincolo de care nicio cercetare estetică, speculativă sau științifică nu ar fi de conceput.

Secolul al XX-lea a început sub semnul încercării de reconciliere a științelor umane cu filosofia existenței.

Diversele abordări epistemologice confirmă împreună necesitatea stabilirii unei premise filosofice pentru fiecare întâlnire cu un produs cultural. Între reflecția abstractă și artă se descoperă un element unificator, care le conectează de la bun început și apoi le permite să evolueze în direcții diferite, dar cotangențiale.

Acest numitor comun este reprezentat de trinomul limbaj -gândire-transcendență și interpenetrările lor reciproce.

Lumea își vorbește propria limbă, iar omul o înțelege, o traduce și o interpretează, la diferite niveluri, în propriul său idiom.

Apariția teoriilor materialiste și a pozitivismului rațional , pe lângă faptul că duc mai departe, din alte orizonturi, discursul despre întrebările și instanțele ființei, dezvoltă și problema lingvistică într-un sens specific.

Pornind de la afirmația lui Marx că limbajul „este conștiință pentru mine și pentru alții", Lenin leagă programul unei „epistemologii marxiste" de istoria limbajului [5] .

Cursul *de lingvistică generală al lui Ferdinand de Saussure* , cu influența sa considerabilă și multilaterală, pe de altă parte, a propus o viziune atât de largă asupra cercetării idiomatice încât a răsturnat complet abordarea metodologică a studiilor lingvistice.

Această intrare triumfătoare a lingvisticii în domeniul cunoașterii științifice determină, prin extensie, o schimbare corespunzătoare în perspectiva estetico-creativă, provocând o vastă rețea de interferențe între diversele domenii ale științelor umaniste. După cum observă pe bună dreptate S.,

3 Scanned with OKEN Scanner

cu
03
u tn

Doubrovski:

„ Acest limbaj , care era mânuit cu o încredere neînfricată, trebuie brusc contestat: este acum imposibil să vorbești despre literatură fără a pune problema limbajului; imposibil să pui problema limbajului fără a cunoaște operele lingvisticii și psihanalizei; imposibil să te oprești la aceste opere fără a le integra într-o filozofie totală a omului. În cele din urmă, întreaga concepție despre om, fondată și depusă istoric în limbajul cotidian, este cea care șovăie."

Trebuie subliniat faptul că descoperirea legăturii dintre limbaj și alte sfere epistemologice provine din dobândirea unei înțelegeri mai profunde a mecanismelor psihice care guvernează fenomenele perceptive, fonatorii, articulatorii și conceptuale, în sensul cel mai larg, precum și dintr-o conștientizare etică sporită manifestată în cadrul disciplinelor individuale. Paralel cu o specializare științifică în continuă creștere, asistăm la o lărgire a perspectivelor epistemologice.

Gândul, repus pe scaunul său de conducere, se ridică deasupra acumulărilor de noțiuni, cu autoritatea incontestabilă a celui care a tras sforile existenței umane în umbră, acaparând în cele din urmă frâiele destinului acesteia. Într-adevăr, s-ar putea spune că omul a gândit aproape întotdeauna, așa cum a respirat aer - adică, fără să realizeze pe deplin semnificația vitală pe care o avea această acțiune.

Descartes, fiind primul care a conectat activitatea rațională a individului cu activitatea existențială, a realizat o piatră de hotar fundamentală în evoluția mentalității europene și a deschis o nouă eră în istoria civilizației și culturii. Dar, așa cum observă Maurice Nadeau:

„Ceea ce nu a progresat în același ritm este cunoașterea omului, care știe să-și aplice rațiunea , facultățile logice pentru a schimba lumea, dar care s-a trezit neputincios să se schimbe pe sine. (...) El a construit o civilizație atroce pentru că a devenit un monstru cerebral cu hipertrofie a facultăților de raționament. Rațiunea, logica , categoriile, timpul, spațiul, cei doi plus doi fac patru, au ajuns să-i apară ca singurele realități vii , în timp ce acestea erau doar cadre convenabile, mijloace practice și provizorii, pentru a-și desfășura acțiunea, infinit superioare empirismului primitiv și misticismului religios, dar o simplă etapă pe calea gândirii și care cere să fie depășită . " [7]

Q Scanned with OKEN

Scanned with OKEN Scanner

În acest climat de raționalism total, primele voci de protest împotriva tehnocrației și a divorțului crescând dintre om și lume au început să se audă în perioada imediat postbelică. Filosofia vitalistă a lui Bergson, psihanaliza lui Freud, teoria relativității a lui Einstein, cubismul, futurismul, dadaismul, suprarealismul și existențialismul lui Heidegger, Kierkegaard și Sartre reprezintă fenomenele cele mai importante ale rebeliunii împotriva valorilor tradiționale și ale reevaluării forțelor oculte care acționează în subconștientul ființei și care stabilesc o relație de natură și dimensiune diferită cu realitatea sensibilă și parasensibilă.8 După cum scrie Mircea Eliade , rezumând întreaga problematică a primelor decenii ale secolului al XX-lea:

„Desigur, toate experiențele revoluționare autentice din arta modernă reflectă anumite aspecte ale crizei spirituale contemporane sau pur și simplu ale crizei cunoașterii și creației artistice. Dar ceea ce ne interesează acum este faptul că *elitele* găsiți în extravaganța și incomprehensibilitatea operelor moderne posibilitatea unei gnoze inițiatice. (...) Distrugerea limbajelor artistice a fost desăvârșită de cubism, dadaism și suprarealism, de dodecafonie și «Muzică concretă», de James Joyce, Beckett și Ionesco. (...) Pe de o parte, există sentimentul unei «inițieri» - o inițiere care aproape a dispărut din lumea modernă - ; pe de altă parte, te lauzi în ochii celorlalți, adică ai maselor, cu apartenența la o minoritate secretă, nu la o aristocrație (elitele *)* cele moderne sunt de stânga), ci unei gnoze, care are meritul de a fi simultan spirituală și seculară, ce se opune atât valorilor oficiale, cât și Bisericilor tradiționale” [9] .

De la extrema logicii raționale trecem la cealaltă extremă a ilogicității iraționale, de la ambiția unui maximum de cunoaștere revenim la postulatul unui „grad zero de scriere”, la visul de a face *curățenie* și a regresa la *Haosul primordial* .

Între aceste două atitudini opuse, care marchează apariția doctrinei fracturilor epistemologice și a nihilismului integral , „sociologia cunoașterii” a lui Karl Mannheim , cu „sinteza perspectivelor” sale, și metafizica dialectică a lui Marx introduc o punte filosofică prin care devine posibilă reconectarea problemelor existențiale la realitatea obiectivă a contextului istorico-social. În eterogenitatea gândirii și a limbajului, începe astfel să se contureze astăzi o nouă unitate sincretic-omogenă.

Singurătatea chinuită a individului sartrian este înlocuită de un sentiment de solidaritate colectivă și de optimismul născut din conștientizarea construirii unui nou Univers. Elementele escatologice și milenariste ale marxismului - leninismului acționează ca o contrapondere la pesimismul distructiv al suprarealismului, anarhismului și speculației structuraliste, contracarând dezintegrarea valorilor umane cu credința în capacitatea creativ-revoluționară a ființei. Ideile și intențiile comune ale stângii globale au favorizat, de asemenea, depășirea granițelor etnice și spațiale.

Internaționalismul proletar este, în același timp, un internaționalism intelectual și un instrument extrem de eficient pentru diseminarea culturală, având în vedere participarea și aderarea largă a intelectualilor din întreaga lume. Din punctul său de vedere, artistul poate, așadar, să întrezărească orizonturi foarte îndepărtate și să se bucure de tot ce îl înconjoară pentru a-l îmbogăți și înnobila. Dar, după ce a redescoperit Universul cu inteligența sa, trebuie să fie capabil să-l restituie semenilor săi. Și tocmai din acest motiv, analiza critică futuristă are sarcina de a studia sistemul lingvistico-expresiv al artei și polivalența semantică aferentă acestuia, o garanție fundamentală a aderenței sale la viață și la gândirea creativă. Noile perspective ale cercetării literare se bazează simultan pe limbaj, intelect și valori artistice, adică pe filosofie, estetică și istorie. În cadrul acestor linii, mai este mult drum de parcurs.

Adevărul și frumusețea pot părea absolute și imobile în esența lor, dar trebuie doar să ne schimbăm unghiul de vizualizare pentru a dezvălui spațiul întunecat care le înconjoară și a urca încă o treaptă pe scara care le unește cu lumea noastră.

Qk Scanned with OKEN

NOTA:

[1] Citat de TULLIO DE MAURO, prefață la Cursul *de lingvistică generală* de F. de Saussure, Laterza, Bari, 1968, p. XIX.

[2] Filosofia aristotelică și platonică se dovedește încă activă în gândirea modernă. O întreagă școală critică americană continuă să se inspire din dialectica clasicismului grec, așa cum demonstrează studiile lui: J. G. WARRY *(Teoria estetică greacă,* Londra 1962); W. PERPEET *(Estetica antică,* Freiburg 1961); E. GRASSI *(Teoria frumuseții în antichitate,* Köln 1962) etc. Acestea sunt, de fapt, niște încercări de a aplica criteriile de evaluare estetică deduse din sistemele filosofice ale lui Aristotel și Platon la problemele critice și literare contemporane. Acest efort de recuperare a învățăturilor clasice a rămas însă limitat la inițiative izolate.

[3] M. NAUDIER consideră această perioadă drept „Falimentul universal al unei civilizații care se întoarce împotriva ei înseși și se dedică." *(Istoria Suprarealismului,* ed. de Seul, Paris, 1964, p. 9).

[4] „Căci omul este cu adevărat Dumnezeu și Dumnezeu este cu adevărat om", scrie Meister Eckhart, definit de C.G. JUNG *(Tipuri psihologice,* Boringhieri, Torino , 1969) drept „cel mai luminos reprezentant al curentului critic care s-a dezvoltat în cadrul Bisericii spre sfârșitul secolului al XIII-lea". Această credință în puterea revelației creatoare umane și în esența divină a omului are rădăcini ancestrale, care pot fi găsite în religiile și mitologiile primitive, în gnosticismul pitagoreic și în sistemele teologice iudeo-creștine. Misticismul german din secolul al XIX-lea și literatura romantică din aceeași perioadă sunt legate de aceeași concepție metafizică, așa cum o demonstrează al doilea Faust al lui Goethe și operele lui V. Hugo, Balzac, G. de Nerval etc. Acest sentiment de prometeism uman poate fi rezumat în următoarea viziune profetică nervaliană: «... Prométhée prévoit qu'une armonie suprême va succeda à ce désordre tranzitoire. Aici , într -un mod de extaz, omenirea va găsi prin piele și durere , în mijlocul puterilor și durerilor tuturor genurilor, o soluție misterioasă, problema existenței, iar profeția este una nouă pe care natura o va chema pentru a aduce roadele bune pentru toți. Dacă copiii, fără a avea o iubită și un cântec , devin, în general, neîncetat supărători, în cântecele roditoare, chiar dacă triste . Cérès apparaît, et la diesse des moissons, amie des hommes, vient saluer Prométhée și va vorbi despre această epocă de aur încă o dată». *(Lorely,* Paris, Giraud și Dagneau, 1852, n., 790).

Acest sentiment nu este deloc străin filosofiei moderne. După cum observă G. USCĂTESCU în studiul său *Antinomiile libertății,* Florența, 1970: „Enormele desfășurări de forțe umane în realitatea exterioară, desfășurare condiționată de industrialism, fenomenul de masă, apariția tehnologiei și prezența ei în destinul nostru, accelerarea ritmului istoriei, însăși conștientizarea că omul este o ființă puternică, un nou titan, un supraom în

Scanned with OKEN

Noile sale relații cu universul au contribuit, printr-un fenomen de polaritate tipic fiecărei tranziții dinamice a umanității, la descoperirea de către om a acestor forțe străvechi, primordiale, latente ale sufletului său.

(Vedi anche ELIADE MIRCEA, *Mito e realtà, Boria,* Torino, 1966; e *II mito delVetemo ritorno,* Boria, Torino, 1966).

După cum scria A. Malraux, „A fi mai mult decât un om într -o lume a oamenilor. A scăpa de condiția umană ... Nu puternic, ci atotputernic... Fiecare om visează să fie Dumnezeu." (Vezi PIERRE DE BOISDEFFRE, *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui,* Paris, Perrin, 1966, p. 133).

[5] Vezi ADAM SCHAFF, *Filosofia limbajului,* Ed. Riuniti, Roma, 1969, p. 21.

[6] DOUBROVSKY SERGE, Critică și *obiectivitate, Noua critică* Ed. Marsilio, Padova, 1967, p. 18.

[7] NADEAU MAURICE, *Istoria suprarealismului,* ed. du Seuil, Paris, 1964, p. 12.

[8] Este interesant să citățm în acest sens cuvintele domnului Nadeau (op. cit., p. 13): „ Rațiunea, rațiunea atotputernică , apare ca acuzată, și pe deasupra una mută: nu poate spune nimic în apărarea sa . Realitatea este altceva decât ceea ce vedem , auzim, atingem , mirosim și gustăm. Există forțe necunoscute care ne guvernează , dar asupra cărora putem spera să acționăm. Trebuie doar să mergem să le descoperim. Omul, sfâșiat între rațiunea sa muribundă , care încă își arată curajul, și un tărâm necunoscut pe care îl simte ca fiind adevărata forță motrice a acțiunilor sale, a gândurilor sale, a vieții sale și despre care are o revelație în somn, căruia îi dedică aproape jumătate din existența sa , îndrăznește să -l exploreze ."

[9] ELIADE MIRCEA, *Mit și realitate,* Boria, Torino, 1966, pp. 223-224.

[10] Vezi capitolul III din partea a doua a acestei lucrări.

[11] Vezi NORMAN COHN, *În căutarea mileniului* . New York, 1957, p. 308.

[12]Chiar și structuralismul trotkist este de acord în a afirma că «arta este mai mult o țară decât muncitori», în <Clé>, nr. 1, München, 1938.

Qj Scanned with OKEN

CD
c c
05
u
Ui
Scanned with OKEN

II.

ISTORIE LINGVISTICĂ

1 — *Lingvistica secolului al XX-lea și problema precursorilor.*

În secolul al XX-lea, studiile lingvistice au cunoscut o creștere semnificativă și au început să exercite o influență directă asupra domeniului literaturii. *Cursul lui F. de Saussure* , pe lângă faptul că este „una dintre cele mai importante cărți ale culturii secolului al XX-lea”, așa cum a spus Tullio de Mauro în prefața ediției italiene din 1968 (Bari , Laterza), reprezintă o teorie critică, filosofică și riguros lucidă a fenomenelor idiomatice și a istoriei lingvistice.

Inovațiile metodologice și teoretice ale lui Saussure au stârnit încă de la început controverse aprinse. Opoziția școlii vechi și încercările acesteia de a minimiza noutatea conceptuală a descoperirilor lui F. de Saussure, urmărind influențe eterogene în acestea, nu au reușit să submineze adevărata valoare a acestei aplicări magistrale a analizei obiective și raționale în cercetarea idiomatică. Opera lingvistului genevez este împărțită în două secțiuni principale, strâns interdependente; în prima parte, autorul își propune să studieze structura internă și externă a sistemului de semne și componentele sale individuale, în timp ce în a doua, se preocupă de crearea unui fundament științific pentru ipotezele sale dialectice. În ciuda meritelor incontestabile ale contribuției lui Saussure la cunoașterea fenomenologiei lingvistice, datele colectate de-a lungul axei pregătitoare se pretează totuși la investigații ulterioare.

critice, chiar dacă perspectivele actuale de evaluare sunt în mod clar diferite de cele anterioare.

Vitalitatea unei mișcări intelectuale provine, în plus, din impulsurile multidirecționale pe care le transmite gândirii viitoare, prin însăși dinamica controverselor pe care le suscită.

Pornind de la provocarea lingvisticii metafizice, a gramaticii comparate, a psihologismului și a tezelor idealiste, abordarea teoretică a studiilor saussuriene poate fi ea însăși contestată. După cum afirmă S. Doubrovsky: „Fiecare om singur, fiecare om împotriva tuturor împreună: aceasta este, în domeniul gândirii, condiția progresului". În ceea ce ne privește, poziția critică adoptată în acest studiu este predominant *constructivă,* adică vizează găsirea, prin citare, comparare și comentariu la textele saussuriene și postsaussuriene, a premiselor formulării unui punct de vedere *sincretic* . și a unei *noi viziuni filosofice estetico-lingvistice.*

Observațiile noastre rămân, așadar, limitate doar la anumite aspecte ale speculației pozitiviste, fără a intra în detalii pur științifice. Din această perspectivă, de fapt, contradicțiile inerente diferitelor complexe ideologice examinate apar mai evidente și încărcate de consecințe epistemologice.

Pe de altă parte, nu trebuie să fii specialist în domeniu pentru a fi interesat de fenomenele idiomatice. După cum a scris și F. de Saussure:

«...Problemele lingvistice îi privesc pe toți cei care, fie ei istorici, filologi etc., trebuie să lucreze cu texte. Și mai evidentă este importanța lingvisticii pentru cultura generală: în viața indivizilor și a societății, limba este un factor mai important decât oricare altul.» L

Prin urmare, critica literară nu poate ignora absolut resursele și problemele asociate expresivității formale. Fără o „cultură lingvistică generală", se riscă manipularea și interpretarea greșită a unui instrument extrem de delicat, al cărui potențial intrinsec și calități sunt prea adesea evaluate pe baza unor criterii superficiale.

Curentul estetic structuralist s-a făcut perfect con-

Scanned with OKEN Scanner

CD
C c
ns
u
co

Qj Scanned with OKEN

a importanței capitale a limbajului în procesul creativ, dar limitările semiologice pe care le susține lasă un gol semnificativ și periculos în rezultatele cercetărilor sale.

Pentru a înțelege sensul profund al creației literare, și în special al limbajului poetic, trebuie „să ne plasăm imediat pe terenul limbajului", așa cum notează însuși Saussure. Stratificarea impresionantă a tipologiei lingvistice – adică distincția clară stabilită între limba comună și formele critice [2], filosofice, artistice și de altă natură ale limbajului – reprezintă o realizare destul de recentă a culturii noastre, chiar dacă multe teorii lingvistice contemporane au fost anticipate în timpuri foarte îndepărtate. Astfel, de exemplu, gramaticianul indian Panini, încă din secolul al IV-lea sau al V-lea î.Hr. , vorbea despre un „semn zero" ipostatic al scrierii, un concept revizuit în prezent de critică și literatura structurală. Pe de altă parte, distincția dintre *semnificant* și *semnificat,* în jurul căreia se învârte întreaga problemă a studiilor lingvistice, așa cum vom vedea în capitolele următoare, datează din conceptele lingvistice ale lui Aristotel, reluate ulterior de Chrysipp și stoici. Sfântul Augustin și întreaga logică medievală, ilustrată de sistemele de *moduri de semnificație ale lui Sigieri, sunt, de asemenea, conectate la aceeași tendință* . Cât despre principiul arbitrarului semnului, care constituie presupoziția teoriei lui Saussure, există referințe precise în operele lui Platon, Parmenide, Democrit și ale multor alți filozofi greci, la care fac referire și Leibniz, Locke, Hume, Berkeley și Vico. În scrierile lui Locke și Peirce se pot găsi, de asemenea, primele referințe la *semiotică,* în timp ce dihotomia saussuriană dintre *diacronie* și *sincronie a fost,* într-un anumit sens, deja avansată de Ascoli, Baudouin, Masaryk, A. Comte, Schuchardt și alții [3].

Aceste rădăcini îndepărtate ale gândirii moderne nu îi diminuează autonomia și originalitatea. Aceleași idei, inserate într-un context diferit și aplicate într-un mod futurist, își recapătă autenticitatea atemporală și amploarea inovatoare a mesajului lor.

2— *Limbajul de-a lungul timpului.*

Chestiunea precursorilor ne aduce înapoi la o scurtă trecere în revistă a istoriei lingvistice. Primele reflecții asupra

Corelația dintre limbaj și gândire poate fi urmărită în *Upanișade* (800-500 î.Hr.), precum și în filosofia chineză (722-481 î.Hr.) și în textele religioase semitice antice*. Conform teoriilor indiene *Mimansa* și *Nyaya* al secolului al V-lea d.Hr., cuvântul, înțeles ca o fuziune între semnificat și semnificant, este o revelație a esenței divine. Dumnezeu îl învață pe om folosirea limbajului pentru a-l face capabil să cunoască invizibilul (al lui Brahma nediferențiat), sau îi transmite sensul Cuvântului mântuitor și auto-subzistent, prin mijlocirea lui Shiva și a văzătorilor săi [5.] Această origine metafizică a semnului, postulată de gânditorii din India și Islam, are un caracter predominant „descendent", întrucât, în opinia lor, inițiativele vin întotdeauna de Sus și omul se adresează divinității pentru a cunoaște răspunsurile la acele cuvinte pe care divinitatea însăși le-a trimis omului [6] .

Studiile sistematice ale limbajului au început însă în Grecia lui Platon și Aristotel, odată cu crearea unei discipline pur normative numite „gramatică". Aceasta era, în esență, o simplă codificare a regulilor de utilizare corectă a limbajului, lipsită de o metodă eficientă de analiză. Consecințele imediate ale influenței exercitate de tradiția greacă pot fi găsite în latina ciceroniană și în cultura medievală, în concepția idiomatică a Italiei din secolele al XV-lea și al XVI-lea și în mișcarea neoclasică care a înflorit în jurul anului 1600 în Europa de Vest.

Limba literară italiană, născută între secolele al XIII-lea și al XIV-lea, adică cu două sute de ani mai târziu decât în Franța și Spania[7] , a dat curând naștere unor dezbateri lingvistice aprinse . În *De vulgari eloquentia*, Dante modificase deja conceptul aristotelic despre schimbarea continuă a limbii în timp și spațiu, încercând totodată o clasificare a dialectelor italice. Teoriile „dolce stil novo" și ale „lo quela illustre e cortegiana" ale lui Dante au fost preluate și dezvoltate în 1500 de Bembo și Castiglione. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, studiile filologice, care începuseră în Grecia, la Alexandria, au continuat , dar *stilul literar* a rămas în centrul cercetării italiene . Accademia della Crusca și-a început activitatea în 1583, iar în 1612 a publicat primul său dicționar și diverse manuale de gramatică bazate pe criterii riguros științifice. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea,

Scanned with OKEN Scanner

? Scanned with OKEN Scanner

Încă din secolul al XVI-lea, însă, semnele unui declin intelectual progresiv începeau să se simtă în Italia, anunțând epoca barocă a secolului al XVII-lea.8 Între timp, umanismul italian și gustul clasicist au influențat puternic întreaga cultură literară europeană. Renașterea franceză din secolul al XVI-lea, „humanitas"-ul său, epicureismul lui Rabelois și optimismul nemărginit care a caracterizat-o pot fi urmărite până la sursa sa greco-latină și la fascinația pe care operele lui Dante, Petrarca și Boccaccio au exercitat-o asupra principalilor scriitori ai vremii. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, însă, asistăm la o rafinare treptată a cerințelor și mijloacelor artistice, care a anunțat spiritul epocii de aur a Regelui Soare.

În urma mișcării promovate de grupul *Plèiade* și în urma succesului poeticii și teoriilor asupra limbajului formulate de Thomas Sibilet (L'art Poétique, 1548), Ronsard *(Art Poétique,* 1565; *Préjace de la Franciade,* 1572-1574) și Du Bellay *(La Défance et Illustration Française , la* 1549; a 2-a Prefață a *Măslinei,* 1550), au fost în sfârșit create bazele unui idiom literar național. „Imitația strălucită" a latinilor (Vergil , Horațiu, Catullus, Ovidiu) și a grecilor (Platon, Aristotel etc.), traducerile, cuvintele împrumutate din dialecte și jargon popular, precum și introducerea diverselor inovații lexicale pe modelul evoluției spontane a limbajului, pe lângă faptul că contribuie la o îmbogățire expresivă notabilă, constituie primele încercări de acțiune directă, conștientă și preștiințifică asupra limbii [9] .

Epoca clasică franceză a secolului al XVII-lea a apărut astfel pe un teren lingvistic deja pregătit pentru o dezvoltare ulterioară.

De la Malherbe la La Bruyère, stilul artistic și vocabularul francez sunt supuse intervenției constante a unui intelect lucid asupra materiei brute a mediului de comunicare vernacular. Purificarea formei, simțul demnității, ordinea și inteligența creativă corespund unei mentalități culturale particulare și unei orientări umanitare, etice și estetice specifice. În această perioadă, personalitatea umană se află în centrul oricărui impuls literar și științific, chiar dacă obiectivitatea rațională prevalează asupra oricărui personalism subiectiv. Această „forma mentis" specifică condiționează întreaga problemă a limbajului, care

Scanned with OKEN Scanner

mai mult, atrage din ce în ce mai mult atenția oamenilor de literatură .

plan gramatical general în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și studiile efectuate de gramaticienii din Port-Royal au contribuit la o lărgire notabilă a noțiunilor lingvistice și la introducerea unei metode științifice de analiză morfologică și sintactică. Investigarea regulilor care guvernează organizarea semnelor în discurs se concentrează în primul rând pe aspectele dialectice, sincronice și normative ale limbii și pe relația dintre ființă, reprezentările sale și structura internă a expresivității formale. Prin urmare, odată cu abandonarea planului de elaborare a unei „gramatici generale", am asistat la o diversificare și specializare tot mai mare a cercetării lingvistice. Alături de înflorirea diferitelor gramatici naționale (franceză , engleză, germană, italiană etc.), a apărut și prima „gramatică filozofică" (Paris 1802), grație lui Thiébauld. În același timp, a apărut cu o claritate tot mai mare distincția fundamentală dintre studiul limbilor antice și cel al idiomurilor contemporane. Încă din 1777, mișcarea filologică promovată de Friedrich August Wolf fusese orientată spre comentariul critic al textelor greco-latine, considerat și în lumina istoriei literare și a contextului instituțional și social al vremii.

La începutul secolului al XIX-lea, interesul pentru problema originii - limbilor și pentru genealogiile lingvistice a deschis calea pentru analiza istorico-comparativă a limbajului. Această a treia fază a studiilor idiomatice a început în 1816 cu eseul lui Franz Bopp despre „ *Sistemul de conjugare a sanscritei",* care a pus bazele formării unei științe autonome care se ocupă de rudenia lingvistică, continuitatea și discontinuitatea în domeniul populațiilor indo-europene. Tot din aceeași perioadă sunt *Gramatica* germană a lui Jacob Grimm (1822) și studiile etimologice ale lui Pott, Kuhn, M. Müler, G. Curtius, Benfey și August Schleicher *(Compendiul de* gramatică comparativă a limbilor indo-germanice , 1861), care au dezvoltat știința fondată de Bopp în direcții diferite, dar complementare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, metoda filologiei comparate era deja depășită de noi directive analitico-științifice, formulate încă din 1836 de Friedrich Christian Diez, autorul lucrării

Scanned with OKEN Scanner

Gramatica limbilor romanice și fondatorul lingvisticii romanice .

Școala neogramaticilor (Junggrammatiker), reprezentată de savanții germani H. Osthoff, K. Brugmann, W. Braune, E. Sievers, Leskien și H. Paul, a modificat complet perspectiva metodologică a primilor indo-europeniști și concepția lor despre evoluția limbajului. La sfârșitul secolului, Meyer-Lübke, Wilhelm von Humboldt, Bally și alții au transformat vechea arheologie lingvistică în psihologia limbajului, în timp ce, pe de altă parte, la confluența esteticii idealiste și a pozitivismului nașterii, s-a pus problema valorilor expresive, adică a criticii semantice și a analizei stilului literar .

Această scurtă trecere în revistă a ordinii cronologice a inovațiilor teoretice de-a lungul timpului, până la revoluția epistemologică a secolului al XX-lea, deși utilă pentru natura sistematică a lucrării noastre, este insuficientă pentru a ilumina dinamica internă a relației dintre gândire, limbaj și artă. Doctrina lui Saussure, apariția structuralismului și - perspectivele lingvistice viitoare sunt, de fapt, strâns legate de evoluțiile fenomenologiei limbajului.

Răspunsul la întrebările stilistice și estetice actuale se naște dintr-o examinare filosofică a traiectoriei intelectuale înregistrate de spiritul uman în procesul achizițiilor sale cognitive. Trecerea de la tradiție la contemporaneitate, de la empirism la scientism și de la idealism la pozitivismul științific nu este altceva decât drumul parcurs de om și de conștientizarea existenței sale în istorie, societate și cultura pe care o creează. În acest sens, *concluziile* lui René Schaerer , exprimate la închiderea celui de-al 13-lea Congres al „Societății de filozofie a limbii franceze ”, sunt extrem de semnificative:

„Între etapa în care nimic nu avea sens și etapa în care totul avea sens, nu se poate observa nicio tranziție . Teoriile dezvoltate pe această temă diferă profund, dar toate se reduc la anumite constante. Cartezienii făceau distincție între semnele naturale , specifice animalelor *și* oamenilor, și semnele *instituționale .”* care sunt guvernate de convenție. Acestea i-au permis omului să formeze o societate rațională; l-au eliberat de constrângerile corporale , făcându -l capabil de abstractizare. Dar îl expun și riscului detașării de necesitățile vitale și fundamentale : prin ridicarea exprimării la rangul de libertate a minții, ele deschid calea către bărbați-

Scanned with OKEN Scanner

al vrăjitoriei și vicleniei (Rodis-Lewis, Dreyfus). Mai sensibil la pericole decât la avantaje, Rousseau ne spune că omul a primit puterea de a asculta un limbaj pe care i -l vorbește natura , dar că această putere de asentiment a fost însoțită de o putere de *refuz* , pe care omul nu a ezitat să o exploateze; astfel, ceea ce ar fi putut fi temut s-a întâmplat: omul a încetat să mai asculte și a început să vorbească. Prin urmare, aparține *filosofiei* a te întoarce la ascultarea căii pierdute ; altfel totul se va scufunda în verbositate , în zicători care nu spun nimic (Starobinski). Pentru alții , precum Condillac, Maine de Biran și Joaquin Xirau, limbajul este inițial legat de anumite acte primitive de senzație , efort și reacție. Dar omenirea posedă o *libertate de utilizare* combinată cu o nevoie de comuniune. Aceasta explică arbitrarul în inventarea semnelor și constrângerea în utilizarea lor socială (Lefevre, Moore, Guy, Galimberti).

3. — *Clasicismul și zorii științei lingvistice* .

Pentru epoca clasică, limbajul constituie semnul distinctiv al reprezentării obiective, care se epuizează și se exprimă în întregime în cadrul discursului. Cunoașterea și vorbirea sunt cele două alternative principale în relația dintre individ și lume.

După cum afirma Destutt de Tracy în secolul al XVIII-lea:

„Prin același proces învățăm să vorbim și descoperim fie principiile sistemului lumii , fie pe cele ale operațiunilor minții umane, adică tot ceea ce este sublim în cunoașterea noastră ” [15] .

În cadrul acestei ambivalențe fundamentale, veghează un puternic spirit analitic, de tip leibnizian, atent să aranjeze *elementele semnificative astfel* - încât să reflecte cu fidelitate *sensul* realității percepute [16] .

Marea aspirație a clasicismului rămâne însă căutarea unei „mathesis universale”, prin care să se realizeze o transparență adevărată și completă a limbajului, dincolo de natura sa spontană și nereflexivă. Angajamentul de a găsi o ordine superioară în relația reciprocă dintre ființele umane și dintre subiect și obiect este susținut de progresul realizat de știință în toate domeniile cunoașterii. Înflorirea studiilor în matematică, mecanică, astronomie și fizică a deschis, de fapt, o vastă arie de cercetare pentru raționalismul clasic și a oferit baza unei obiectivări tot mai mari a limbajului, conceput ca un sistem simplu de semne, neutru și precis.

Nevoia de a găsi un echivalent logic al versatilității

Scanned with OKEN

Semantica i-a obligat pe savanții din secolul al XVII - lea să se întoarcă la principiul elementar al formării lingvistice, să relocheze cuvântul la funcția sa principală de adnotare cognitivă.

Aceasta duce la dorința de a dezvolta o „gramatică generală ” considerată primul pas către ajungerea la un limbaj universal, comparabil cu o algebră lexicală.

Acest vis de descoperire a axei de legătură cu universalitatea , din punct de vedere genetic și metafizic [17] , a depășit cu siguranță limitele și mijloacele analitice ale epocii clasice, fapt care explică gravele erori de evaluare filologică comise în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea [18.] În această viziune monodică asupra fenomenelor lingvistice și estetice literare și în efortul de a tinde spre unitatea cunoașterii și restaurarea ordinii primordiale pierdute, parcă întrezărim atât o *transformare calitativă* a gândirii, față de epocile anterioare, cât și epuizarea unei direcții mentale specifice și începutul unei *răsturnări* culturale în curs.

Pe de altă parte, fără voința precisă a omului de a examina toate *perspectivele* intelectuale ale problemelor care îi privesc existența în lume, nu rămâne nicio posibilitate de reînnoire și îmbogățire spirituală.

Procesul epistemologic nu este niciodată static. Depășirea unui sistem de cercetare vechi este condiția esențială pentru apariția unei metodologii noi și adesea mai eficiente.

Întoarcerea virtuală „ab origine” a clasicilor reactualizează în cele din urmă idealul platonician și renascentist antic de întoarcere la sursa Ideii pure și la adevărul Cuvântului *nealterat* de timp [18] .

Considerând limbajul ca o funcție ireversibilă de reprezentare și manifestare spontană a individului gânditor , clasicismul a creat condițiile pentru dezvoltarea ulterioară a cercetării lingvistice. Marea importanță acordată ordinii semnelor în propoziție și reflecției gramaticale asupra limbajului a condus, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, la o revoluție în domeniul studiilor idiomatice. Conceptul funcției reprezentaționale a cuvântului a fost înlocuit de descoperirea apartenenței sale la un complex sintactic a priori și determinant. Analiza limbilor indo-europene și a alternanțelor, mutațiilor și consolidărilor vocalice...
ceea ce este consecința directă a acestei schimbări de perspectivă .

Mișcarea regresivă a cercetării etimologice clasice, care viza stabilirea momentului exact în care combinațiile de sunete articulate devin semne ale recunoașterii unei reprezentări obiective specifice, a condus în secolul al XVIII-lea la o reevaluare a valorilor sugestive ale cuvântului, uitate în încercarea de a raționaliza inserarea sa în contextul sintagmatic și - paradigmatic. Odată confirmate deficiențele mentalității lingvistice bipolare,

conform căreia semantemul era definit exclusiv în raport cu obiectul, gramatica comparată a lui Bopp și-a propus sarcina de a demonstra că modificările suferite de rădăcinile verbale de-a lungul timpului, precum și caracteristicile structurii lor interne, sunt strâns legate de activitatea activă a subiectului vorbitor. Limbajul, înțeles ca instrument al cunoașterii, devine, în lumina noilor cercetări, o expresie a voinței umane de acțiune. Interesul reînnoit pentru filologie a marcat și recuperarea calităților *simbolice* ale cuvântului. Dar acest punct de cotitură decisiv în istoria atitudinilor idiomatice fusese deja pregătit în sânul clasicismului însuși. Raționalismul, deși operează în domeniul concretului și realului, presupune o metodologie formalistă și, prin urmare, o abstractizare pură. Ordinea universală a *matematicii clasice* era o ordine a structurii algebrice, care nu putea ignora semnul-simbol.

Pe de altă parte, admițând concordanța perfectă dintre *semnificant* și *semnificatul* percepției, teoriile lingvistice din secolul al XVII-lea păreau a fi bazate efectiv pe conceptul de identitate. Acest lucru , însă, făcea foarte dificilă explicarea funcției memoriei și a diversității existente între două reprezentări, separate în timp, ale aceleiași realități obiective fără a accepta implicit ajutorul factorului imaginativ și, prin urmare, al mecanismului psihic involuntar.

Recunoașterea imaginației ca element integrator și disruptiv al reprezentării constituie una dintre cele mai vitale achiziții ale gândirii clasice.

O primă reacție critică peremptorie la adresa metodei scolastice deductive și a proiectului privind crearea unui corp unitar de cunoștințe, legat de o *mathesis* ideală , este
El o vede deja în opera lui F. Bacon. De fapt, potrivit lui:

«... mintea umană este condusă în mod natural să presupună că există mai multă ordine și asemănare în lucruri decât se găsește în realitate; natura este plină de excepții și diferențe, dar mintea vede armonie, acord și asemănare peste tot» [2 0]

Sistemul cartezian deschide o altă breșă în pozitivismul secolului al XVII-lea, subliniind importanța intuiției în actul cunoașterii și punând astfel bazele metafizicii idealiste.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, conceptul de omogenitate a - reprezentării nu mai părea suficient pentru noile cerințe analitice. Pornind de la indicibil și individual, limbajul s-a orientat spre exprimabil și universal.

Teoriile filosofice kantiene stabilesc prioritatea subiectului gânditor față de obiectul percepției, spre deosebire de conținuturile empirice ale cunoașterii. Consecințele culturale ale acestei noi poziții dialectice sunt cu siguranță incalculabile.

Vechea perspectivă clasică suferă o rotație de 180°, orientându-se către

acele aspecte ale cunoașterii care anterior fuseseră ignorate sau subevaluate. Ar fi greșit, însă, să credem că schimbarea atitudinii metodologice și culturale indică și o discontinuitate între diversele ramuri ale științei și literaturii sau între un secol și altul, așa cum susține structuralismul, în ciuda enormei sale datorii față de speculațiile și gândirea clasică a lui Hegel.

Iluminismul, pozitivismul secolelor al XIX-lea și al XX-lea și unele dintre cele mai importante mișcări intelectuale ale timpului nostru sunt, de fapt, direct legate de raționalismul secolului al XVII-lea.

4. —Problema *continuității și discontinuității în istoria gândirii. Teoria revoluțiilor intelectuale.*

În domeniul lingvisticii, Saussure este probabil ultimul mare clasicist al epocii moderne. Definiția sa a semnului: „un concept legat de o imagine" duce înapoi la concepția binară tipică a clasicismului.

Pe de altă parte, fără succesul studiilor efectuate conform metodei gramaticii comparative indo-europene și al cercetării științifice

tipificări ale neogramaticienilor, poate că nu ar fi fost posibil să se ajungă la teoria structuralistă.

Acest cadru conceptual, în care direcțiile individuale unidirecționale sunt uneori negate, asimilate, reluate, integrate și modificate, nu reflectă neapărat omniprezența constantei tradiționale. Fenomenele lingvistice, la fel ca cele artistice, nu sunt nicidecum reductibile doar la un proces de filiație directă sau, invers, la o prăbușire periodică a sistemelor consacrate în avantajul noilor descoperiri . [21]

Cultura este rezultatul unei *revoluții* intelectuale permanente în timpul căreia, în loc de o distrugere ireversibilă a valorilor dobândite, are loc o - *acumulare* și o transformare *calitativă a noțiunilor și formelor expresive în realitatea schimbătoare* a limbajului și a complexului epistemologic specific .

De aici și imposibilitatea stabilirii unor legi obligatorii, având în vedere că niciunul dintre factorii menționati anterior nu poate fi atribuit unei - taxonomi precise. Dacă acumularea este un fenomen permanent și diacronic, la nivel individual și colectiv, transformarea calitativă a unei stări culturale, la un moment dat, se produce atât prin intuiții individuale strălucite, cât și în conformitate cu întregul context psihologic și istoric.

În ambele cazuri, coeficientul dintre imprevizibil și neclasificabil rămâne atât de mare încât exclude orice ambiție sistematică a priori . [23 Aceasta nu înseamnă însă că] *revoluțiile intelectuale* sunt haotice și incontrolabile. Dincolo de orice originalitate inovatoare, rămâne întotdeauna posibilă identificarea logicii și a coerenței problematice inerente tuturor manifestărilor inteligenței umane . [24] Discursul critic retrospectiv trebuie, așadar, să ia în considerare complexitatea fenomenologică a faptelor culturale, fără a fi tentat de simplificări evolutive și schematisme pripite. Doar o analiză atentă a semnificațiilor și repercusiunilor diferitelor transformări calitative poate elucida circumstanțele ontologice și importanța unei noi cuceriri spirituale și cognitive. Un exemplu concludent în acest sens, privind mutațiile care au permis trecerea de la clasicism la idealism, este schimbarea modului de a considera verbul. Depășind concepția aristotelică (a verbului înțeles ca unic purtător de semnificații temporale), sau

Scanned with OKEN

cel al lui Scaliger (care vedea în formele verbale expresia tipică a pasiunilor și acțiunilor omului), clasicismul aduce în prim-plan rolul fundamental al verbului „a fi", a cărui funcție principală de conectare a actului de a vorbi la obiectivitatea reprezentării , apărea ca piatra de temelie a discursului însuși.

Prin dobândirea conștientizării existenței în sine, se stabilește nu numai calitatea existențială a lucrurilor, ci și esența lor imuabilă .

În ciuda naturii reprezentative a limbajului, complexul de semne continuă să se refere, prin intermediul verbului, la subiectul gânditor, care devine tocmai „baza oricărei forme de atribuire" [26] .

sum " -ul cartezian conduce reflecția asupra cuvântului înapoi la revelarea interiorității conștiente și a dublului său atribut de prezență autonomă și relație cu lumea.

În ciuda funcției călăuzitoare a verbului „ *a fi",* elementul subiectiv - rămâne într-un anumit sens extern și, ca să spunem așa, implicit realității obiective a propriilor percepții. Abia după ce unitatea „gramaticii generale" s-a dizolvat și verbul a fost reintrodus printre celelalte categorii morfologice, individul gânditor își poate afirma din nou poziția a priori față de reprezentarea obiectivă.

Când, în secolul al XIX-lea, *Codul* Semnelor a încetat să mai fie echivalentul Mesajului , între cele două s-a stabilit o nouă relație, mai complexă și mai diferențiată.

În secolul al XIX-lea, J. Grimm scria că „verbele și pronumele personale par a fi adevăratele pârghii ale limbajului" [27] .

confirmă însuși Grimm , potrivit căruia: «limbajul este uman; își datorează originea și progresul libertății noastre depline; reprezintă istoria noastră, moștenirea noastră» [28] .

- un simplu instrument de comunicare, adică un mediator între reflecție și percepție, limbajul devine sinonim cu realitatea spirituală umană, îmbogățit cu valori sociale și psihologice ·

Pe de altă parte, interesul pentru filosofia orientală, tradiția greco-latină și literatura medievală30 contribuie la stabilirea

Scanned with OKEN Scanner

crearea unui contact foarte rodnic între trecut și prezent, cu repercusiuni de anvergură în domeniul literar și speculativ.

În Renaștere, limbajul era considerat o parte intrinsecă a întregului organism natural, în al cărui ritm ontologic era inserat.

În clasicism însă, limbajul este definit mai ales prin funcția sa nominală, adică prin capacitatea substantivului de a *denumi* datele percepției și de a se constitui în discurs.

Sistemul taxonomic al substantivelor se baza, de fapt, pe ordinea crescătoare a generalităților și pe distincția dintre *substanță* și *calitate* [31] , în timp ce elementul fundamental al discursului rămânea verbul *a fi,* cu valorile sale afirmative și existențiale, așa cum am văzut deja.

Însă o limbă înțeleasă ca „reprezentare a unei reprezentări ” necesita relații de coordonare și subordonare foarte complexe, care trebuiau luate în considerare. Acest detaliu a ajuns să atragă atenția asupra acelor semne „accesorii” (conjuncții, prepoziții, desinențate, sufixe, prefixe etc.) care, în ciuda poziției lor secundare față de substantiv și verb, nu erau mai puțin importante. Intrarea particulelor gramaticale în economia limbajului și reevaluarea lor au orientat gramatica secolului al XVIII-lea către considerații de natură mecanicistă [32] care aveau să contribuie la autonomia disciplinei prin introducerea conceptului de analiză logică a propoziției și analiză sintactică a propoziției.[33]

5. — *Teoria acumulărilor culturale şi a transformărilor calitative.*

Indiferent de validitatea teoriilor lingvistice din secolul al XVII-lea, care trebuie raportate în primul rând la contextul cultural al epocii în care au apărut, ne aflăm totuși în fața unui exemplu clar de *transformare calitativă,* care va servi drept preludiu inovațiilor înregistrate de știința lingvistică în secolele următoare. Dacă ar fi să vorbim pur și simplu despre continuitate epistemologică, ar trebui să considerăm fiecare schimbare sinonimă și cu fractura și discontinuitatea. În opinia noastră, tulburările lingvistice și estetice de astăzi provin în mare măsură din

SEMN ȘI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

La prima vedere, se pare că însăși condiția posibilității oricărui progres rezidă tocmai în negarea realizărilor intelectuale anterioare și că discontinuitatea este legea imanentă evoluției culturale umane. În realitate, un studiu atent al metamorfozelor gândirii de-a lungul secolelor relevă faptul că cauza principală a oricărei schimbări creative și dialectice rezidă în dinamismul spiritual al ființei. Această energie interioară care îl animă, îl inspiră și îl împinge pe om spre cucerirea unor noi orizonturi constituie motorul tuturor manifestărilor inteligenței sale.

Fără o forță de expansiune și afirmare intelectuală, care generează o tensiune critică constantă în cadrul sistemelor suprastructurate, provocând la nivel psihologic și cortical o aversiune și o rebeliune instinctivă împotriva bagajului noțional deja sedimentat, nicio inovație de anvergură nu ar fi posibilă.

Transmiterea ereditară, sau descendența culturală tradițională, este în cele din urmă un concept împrumutat din biologie și antropologie, care nu poate explica schimbările direcționale și, prin urmare, *revoluțiile* care marchează calea gândirii.

Conform unei astfel de perspective, faptele culturale ar depinde unele de altele și s-ar influența reciproc, în același mod în care trăsăturile somatice și genetice se perpetuează din tată în fiu și de la o generație la alta. Însă activitatea spiritului nu se supune normelor existenței organice. Traiectoria progresiei epistemologice nu este niciodată o linie continuă, unidirecțională.

Istoria ne învață că fiecare mișcare artistică, înainte de a fi înlocuită de o altă orientare, epuizează toată energia vitală pe care o are, dezvoltându-și la maximum resursele și capacitățile creative proprii. Punctul culminant al maturizării numerice și începutul declinului coincid cu implementarea deplină a premiselor ideologice respective, adică cu realizarea unei

la
cc
03
U
GO

consecvență perfectă cu idealurile specifice propuse inițial. Nașterea unei noi direcții implică o schimbare *aproape* totală de program și metodă și adoptarea unui conceptualism global diferit. În lumina teoriei noastre, terenul revoluțiilor culturale corespunde grafic unei diagrame radiale, unde numărul practic infinit de spițe este proporțional cu posibilitățile de inovație inerente unui anumit centru de *acumulări epistemologice* .

Totuși, acest centru nu este niciodată identic cu cel din care a pornit raza anterioară.

Cuceririle ingeniozității umane îmbogățesc întotdeauna nucleul radiației cognitive, creând prin însăși depășirea lor baza necesară pentru apariția unui complex ideatic mai avansat.

Imaginea schematică a tendințelor evolutive presupune două mișcări simultane, și anume: una *concentrică-acumulativă* și cealaltă *excentrică-orientativă.*

Continuitatea diacronică privește doar procesul cumulativ al cunoașterii, în timp ce acesta din urmă depinde, la rândul său, de *discontinuitatea* existentă între vechile și noile direcții doctrinare și științifice.

Continuitatea în discontinuitate, sau discontinuitatea transformărilor în continuitatea acumulărilor noționale, reprezintă condiția indispensabilă a oricărei dezvoltări intelectuale.

Secvența cronologică a evenimentelor culturale nu reflectă doar cauzalitatea lor istorico-dialectică respectivă. Actul creativ realizat este complet independent de elementul temporal și își păstrează validitatea intrinsecă în afara timpului, chiar dacă coordonatele sale genetice sunt legate de setul de factori de mediu sincronici .

Natura socială și istoricitatea expresiilor artistice sunt în special indicative ale impactului uman asupra procesului creativ și ale valorii circulatorii a produsului artistic.

Revenirea la poziții depășite este la fel de absurdă ca și nerecunoașterea importanței și rolului formativ al epocilor trecute.

Omul este *condamnat* să meargă mereu înainte și să consume întreaga gamă de alternative pe care realitatea și lumea în care trăiește i le oferă.

Scanned with OKEN

și acționează așa cum își propun. Prin urmare, căutarea noutății este extrem de constructivă, dar dacă se observă cu atenție motivațiile formale și inspiraționale care justifică schimbările perspectivelor numerice, se observă că fracturile aparente rămân limitate la *înclinarea radială discontinuă* a metodei de cercetare.

Transformările calitative sunt rezultatul unui moment de dezechilibru care apare într-un domeniu de cunoaștere și, prin urmare, al nevoii urgente de reajustare generală a valorilor.

«Natura non facit saltus » afirma Leibniz, iar acest aforism definește și astăzi foarte bine fenomenul inovator.

Între două orientări intelectuale diferite, există doar o schimbare de unghi vizual, ceea ce permite o modificare a perspectivelor mentale și descoperirea unei noi dimensiuni a imaginației. Conceptul de continuitate tradițională, la fel ca cel al rupturilor epistemologice structuraliste, nu poate explica pe deplin cauzele care guvernează și condiționează *revoluțiile culturale* . Aceste două teorii pornesc de la premise unilaterale, adică de la analogiile sau antinomiile relevate de atitudini ideologice specifice, fără a reuși să câștige o distanță suficientă pentru a obține o imagine de ansamblu cuprinzătoare asupra întregului complex istorico-literar, văzut în aspectele sale dinamice, sincronice și diacronice.

Sistemele analitice — inductive, deductive, raționale, iraționale, științifice, empirice etc. — sunt cu siguranță capabile să ilumineze o anumită zonă gri a cunoașterii, dar niciunul dintre ele, luat individual, nu poate înțelege și sintetiza diversele sfere ale posibilității.

Este de la sine înțeles că această sinteză nu trebuie concepută ca o operațiune efectuată de un creier electronic.

Filogenia culturală presupune o selecție permanentă a valorilor, o selecție prin care se tinde să se elimine erorile și anacronismele individuale și să se conserve realizările valide ale moștenirii intelectuale colective.

Aceste sedimente epistemologice în continuă creștere constituie, de fapt, fundamentul tuturor construcțiilor viitoare ale gândirii.

6. lingvistice *din secolele al XIX-lea și al XX-lea.*

În secolul al XIX-lea, lingvistica a apărut ca o știință autonomă . Limbajul era considerat acum un obiect al cercetării științifice, cu propriile legi și istorie. Investigațiile filologice au validat și consolidat două transformări calitative extrem de importante:

—Știința limbajului devine un instrument de analiză a cunoștințelor dobândite diacronic de către subiectul vorbitor. Această descoperire, pe lângă confirmarea priorității elementului subiectiv, necesită și un proces de purificare a limbajului, cu scopul de a-l face cât mai transparent și capabil să reflecte, ca într-o oglindă, realitatea epistemologică.

—Pe de altă parte, istoria comparată a limbilor reaprinde interesul pentru valoarea simbolică a cuvântului, depozitar al cunoștințelor acumulate de-a lungul timpului. Astfel, apare nevoia de a stabili o logică *metalingvistică a semnului, prin care* să poată fi relevate implicațiile universale ale creației artistice și ale limbajului .

Literatura și lingvistica secolului al XIX-lea se mișcă astfel în direcții cotangențiale, perfect aliniate cu structura culturală a epocii. Studiile exegetice reconectează discursul cu trecutul, subliniind și mai mult schimbarea contemporană de perspectivă.

De la ezoterismul mistic al lui Nerval și Reveroni, la „lexico-mania” [34] a romanticilor și simboliștilor, până la hermetismul lui Mallarmé 35 ' la vocaniști, decadenți și literatura secolului al XX-lea, cultura occidentală descoperă în moștenirea sa lingvistică o forță și o bogăție expresivă nebănuite, pe care dorește să le exploateze și să le amplifice artistic în diverse moduri.

După cum scrie Paul Valéry: «cuplarea dintre varianta fonică și varianta semantică dă naștere la probleme de prelungire și convergență pe care poetul le rezolvă cu ochii închiși» [36] .

Indiferent de diferitele școli literare și de particularitățile stilistice individuale, atenția generală se concentrează pe analiza relației dintre semnificant și sensul semnului.

Scrierile ideografice din Orientul Îndepărtat sugerează scriitorilor și savanților din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din primul

Q|? Scanned with OKEN Scanner

în ultimele decenii ale secolului nostru, o interpretare similară a relației dintre scrisul de mână și echivalentul său psihic și obiectiv.

Alături de filologia și etimologia specializate, s-a născut, mai ales în Franța, o *metafizică* a cuvântului, care s-a îmbogățit cu rezonanțe și atribute extrem de profunde și multivalente.

Teoriile lexicologice ale lui V. Hugo, Balzac, Leconte de Lisle, Gautier, Baudelaire, Proust, Gide, Claudel, A. Breton și alții mărturisesc o interacțiune la diferite niveluri între literatură și știința limbajului. [Tot] în Franța, publicarea monumentalului Dictionnaire *de la langue française* de Littré, reprezintă un exemplu convingător al amplorii studiilor etimologice în domeniul literar, inspirându-i chiar pe unii poeți, precum F. Ponge, să transpună efectiv descrierile lexicale în poezie .

La fel de semnificative sunt asocierile de semnificații simbolice la nume proprii, realizate de Albert Camus, N. Butor, Robbe-Grillet și alți [38] , care indică intervenția continuă și intensă a subiectului creator asupra limbajului artei.

Nici măcar filosofia nu este imună la investigațiile semantice.

Un critic al lui Martin Heidegger scrie, referindu-se la opera acestuia din urmă, că: „mari domenii din dezvoltarea ideilor sale sunt determinate de o figură etimologică (sau pseudo-etimologică), a cărei magie verbală este cu atât mai inevitabilă cu cât este folosită mai insistent ” [39.] -

Stephen Ullmann surprinde foarte bine importanța acestor interferențe dintre lingvistică și creația artistică, ajungând la următoarele concluzii:

> Când semantica a apărut pe scenă, etimologii sperau că noua disciplină le va oferi criterii infailibile pentru reconstrucțiile lor. Aceste speranțe exagerate nu s-au împlinit niciodată; cu toate acestea, semantica a putut ajuta în diverse moduri. A lărgit domeniul tradițional al cercetării etimologice prin adăugarea unei noi dimensiuni, cea a etimologiei „statice”, și a subliniat atât de mult importanța acesteia încât nu se poate scrie istoria unui cuvânt fără a acorda atenție relațiilor sale cu alte cuvinte și locului lor în structura generală a vocabularului.
>
> De asemenea, ne-a sporit înțelegerea anumitor probleme etimologice fundamentale prin analiza factorilor complecși care guvernează motivația cuvintelor. Astfel, semantica are ceva de oferit dincolo de cuvintele pe care le folosește. Când cartea lui Bréal a apărut pentru prima dată, aceasta a fost, ca de obicei,

Scanned with OKEN Scanner

„am spus, recenzat de Paul Valéry. De atunci, semantica a avut doar o influență mică asupra scriitorilor, cu siguranță pentru că a devenit o disciplină științifică extrem de specializată, cu propriul vocabular tehnic. Se poate spera, totuși, că se vor restabili contactele în viitor, deoarece o anumită familiaritate cu semantica trebuie să aibă în mod necesar un efect stimulativ asupra scriitorilor și să-i ajute în sarcina ambițioasă preconizată de Mallarmé: „ Să dea un sens mai pur cuvintelor tribului ” . [40] ”

Ullmann a înțeles pe deplin că mesajul literar nu poate exista fără o înțelegere adecvată a posibilităților oferite de codul idiomatic. Între timp, studiile semantice și etimologice capătă o importanță și mai mare pentru critica literară și estetica speculativă.

orice discuție despre stilul și limbajul artei se desfășoară în mod necesar în contextul sensurilor conținute de cuvânt, pe parcursul evoluției sale diacronice.

Înainte de a trece la capitolele dedicate acestei probleme specifice , sunt necesare câteva clarificări preliminare suplimentare.

7. —Începuturile *semanticii și convergențelor structurale.*

Înainte de publicarea post-mortem a celebrului *Cours Linguistique* al lui F. de Saussure de către studenții săi Bally și Sechehaye, cercetările în lingvistica științifică începute de Grimm, Schlegel, W. von Humboldt și Bopp, extinse ulterior de Pott, Schleicher și Brugmann, rămăseseră în domeniul gramaticii comparate și al studiului istoric al limbajului. Spre sfârșitul secolului trecut, „încrederea glotologilor în validitatea legilor evoluției lingvistice pe care se baza reconstrucția” [41] a intrat în criză, așa cum observă G. Lepschy în lucrarea sa intitulată *Lingvistică structurală.*

Critica concepției schleicheriene despre arborele genealogic , teoria „valurilor de inovație lingvistică” formulată de J. Schmidt și contribuțiile metodologice ale lui Schuchardt sunt primele semne ale ceea ce a fost definit drept „revoluția copernicană” [42] .

Deja în 1883, lingvistul francez Michel Bréal publicase un articol în care propunea pentru prima dată conceptul de „legi intelectuale” și noțiunea de „semantic”, adică știința sensurilor verbale, pe care Bréal însuși avea să le preia și să le dezvolte.

să aprofundeze știința autonomă, în eseul său intitulat *Essai sémantique,* tipărit în 1897.

Introducerea studiului semantic aduce o transformare calitativă importantă în știința limbajului, determinând o deplasare a obiectivelor analitice către unele aspecte ale limbajului care nu fuseseră examinate până

atunci, fără a se îndepărta în același timp prea mult de metodele istorice ale lingvisticii tradiționale, în a cărei moștenire de acumulări cognitive s-a înrădăcinat această nouă cercetare [43].

Semiologia structurală, deși reprezintă în mod clar o reacție la metodologia semantică, apare totuși „într-o relație de profundă consonanță, de schimb teoretic reciproc" [44] cu problemele lingvistice ale vremii. Dacă la început, așa cum observă CC Fries, „pentru mulți cercetători chiar și cuvântul „ *sens "* devenise aproape anatemă" [45], în prezent există o tendință puternică de a reintroduce studiile semantice în structuralism însuși.

Pozitivismul lui Saussure s-a afirmat în primul rând ca o antiteză față de școala neoidealistă, care a înflorit în Italia grație distinselor lucrări ale lui B. Croce care, identificând lingvistica cu estetica, a definit limbajul ca o abstracțiune pură, alcătuită din semne de natură exclusiv intuitiv-expresivă, irepetabilă și inanalizabilă.

Această reducere a orizontului analitic oferă baza pentru o schimbare epistemologică *radială* . [4C], care va fi realizată cu precizie de F. de Saussure și dialectica sa idiomatică, perfect integrată în condițiile posibilității contemporane și deja anunțată de diverse fermentări latente și active.

În primul rând, trebuie subliniat că lingvistica saussuriană nu este deloc străină idealismului kantian și că urmează exact calea parcursă de Schuchardt și mai târziu de Croce, în a cărui *Estetică* se putea întrezări, conform lui T. de Mauro [47], un „in cipit" al reflecțiilor asupra identității și concreteții formelor lingvistice teoretizate de lingvistul genevez.

Pe de altă parte, Croce însuși îl citează pe F. de Saussure în *Pagine sparse* (vol. 3, Bari, 1960, p. 395), chiar dacă o posibilă analogie între cele două moduri de a concepe fenomenele limbajului apare mai relevantă în eseul filosofului napolitan intitulat *Estetica ca ştiinţă a expresiei şi lingvistică generală,* publicat la Palermo în 1903 [4S].

Printre cele mai interesante dezvoltări ale teoriilor lui Saussure se numără...

Acestea includ pe cele care aparțin *lingvisticii structurale.* Sub această nomenclatură sunt grupate diverse tendințe care au în comun, însă, faptul de a fi „subliniat (explicit sau nu)", așa cum scrie Lepschy, „caracterul sistematic și abstract al limbajului , considerând enunțurile individuale ca manifestări particulare, variante, mesaje, care îl interesează pe lingvist în măsura în care sunt formulate într-un cod specific, conform unor reguli specifice" [49] .

Am subliniat deja că semnele precursoare ale *revoluției structurale* au preexistat în cea mai îndepărtată antichitate. Factorul determinant care a făcut posibil „saltul" calitativ și apariția structuralismului ca mișcare lingvistică, filosofică și literară a fost *Cursul de* saussurian, în care sunt formulate pentru prima dată multe dintre ideile fundamentale care inspiră această doctrină.

Printre principiile idiomatice ale lui F. de Saussure care au permis o astfel de diversificare teoretică distingem, în primul rând, conceptul de arbitraritate *a semnului* și dihotomiile fundamentale dintre *limbi.* și *cuvinte* și între *diacronie* și *sincronie.*

¿ Scanned with OKEN Scanner

o
cc
ns
u to

Scanat cu OKEN

s
a
u

NOTA:

[1] F. DE SAUSSURE, op. cit., p. 16.

[2] Găsim interesant să citățm definiția limbajului critic propusă de S. DOUBROVSKY (vezi op. cit., pp. 262-263): «În timp ce literatura, adusă în lume, trebuie să întruchipeze sensul în cuvinte concrete, critica, care este elaborarea aceluiași sens de către o conștiință reflexivă, trebuie să integreze vocabularul științelor umane în discursul său. (...) Limbajul critic nu poate fi nici limbaj comun, nici limbaj literar, nici limbaj filosofic, nici limbaj științific; ireductibil în principiu la aceste limbaje diferite, el trebuie totuși să inventeze sinteza lor».

[3] Vezi TULLIO DE MAURO, op. cit., p. 347-355.

[4] Vezi GEOFFREY PARRINDER, *Upanișadele , Gita și Biblia* și ANGELO MORRETTA, *Cuvântul și tăcerea,* Gesualdi.

[5] Vezi MAURICE DE GANDILLAC, *Istoria teoriilor limbajului,* în „The Land Gage II ", Philosophical Societies , Proceedings of the Thirteenth Congress, p. 70.

[6] Vezi RENE SCHAERER, în «Le Langage II», op. cit., p. 208.

[7] Vezi N. SAPEGNO, *Schiță istorică a literaturii italiene,* Florența, 1948, p. 6.

[8] Vezi B. MIGLIORINI, *Istoria limbii italiene* , Florența 1960; C. TRABALZA, *Istoria gramaticii italiene,* Bologna 1963; M. VITALE, *Originile vulgarului în discuțiile filologilor secolului al XV-lea în* «Lingua Nostra», XIV, 1953; și ALBERTO VARVARO, *Istoria, problemele și metodele lingvisticii romanice,* Liguori, Napoli, 1968, p. II-85.

[9] Vezi G. LANSON, *Histoire de la Littérature française,* Hachette, Paris, 1966.

[10] Vezi și studiile gramaticale anterioare epocii clasice de P. RAMUS, *Grammaire* (Paris, 1572); J. DUBOIS (1531); și L. MEIGRET (1550).

[11] Logica de Port-Royal este o lucrare colectivă din secolul al XVII-lea. Studiile gramaticale au continuat în secolul al XVIII-lea prin opera abatelui Sicard, Sylvestre de Saci, Bauzée și a altora.

[12] Vezi BUFFIER, *Grammaire française,* Paris, 1723.

[13] Vezi C. TAGLIAVINI, *Panorama istoriei lingvisticii,* Bologna 1963; B. TERRACINI, *Pagini și note de istorie a lingvisticii,* Florența 1957; V. PI SANI, *A. Schleicher și unele direcții ale lingvisticii moderne,* 1949, și *Eseuri de lingvistică istorică,* Torino 1959.

[14] RENE SCHAERER, în «Le Langage II», op. cit., p. 205.

[15] DESTUTT DE TRACY, *Elemente de ideologie,* (Paris, ediția a XI-a), p. 24.

[16] Primele referințe la distincția dintre semnificant (limbaj), sensul datelor mentale și obiectul reprezentării datează din stoici, iar „formalismul lor eventual" s-a dezvoltat în opoziție cu teoriile lui Aristotel. (Vezi R. SCHAERER, (op. cit., p. 204).

[17] Vezi ADAM SMITH, *Considerations sur l'origine et la formation des languages* , trad., franceză , 1860, p. 410.

1 De exemplu, LE BLAN *(Théorie nouvelle de la, parole,* Paris, 1750), a negat originea latină a limbilor neoromance.

[19] Vezi BLAISE DE VIGENÈRE, *Traite des chiffres* (Paris 1587), p. 1, 2.

[20] F. BACON, *Novum Organum,* (trad., franceză 1847, v. I, p. Ili, 119.

[21] După cum notează și F. de Saussure, Gaston Paris a avut dreptate să se opună - conceptului de „limbi fiice și limbi materne" (op. cit., p. 263).

[22] Spre deosebire de revoluțiile sociale, conceptul de *revoluție intelectuală* nu implică neapărat, din punctul nostru de vedere, violență sau distrugerea totală a structurilor preexistente, chiar dacă fiecare mișcare de protest îndeamnă la opoziție față de realitatea prezentă și la inovație într-un sens futurist (vezi și subcapitolul 7 al acestei lucrări). Una peste alta, așa cum scrie MICHEL MANSUY *(Gaston Bachelard et les éléments,* Paris, Corti, 1967, p. 368), „Adevăratul poet este un revoluționar care respinge formulele acceptate. Nu se toarnă vin bun în cele vechi din exterior."

[23] Revoluția Intelectualul este, așadar, rodul transcenderii neîncetate a formelor și ideilor de-a lungul timpului, sau mai degrabă, rezultatul unor vectori evolutivi și inovatori, atingând un punct de tensiune maximă. El reprezintă, în același timp, atât o inversare a direcției gândirii, cât și o nouă poziție radială ale cărei coordonate sunt întotdeauna raportabile la centrul numeric de plecare.

[24] Critica rigorismului normativ stabilit de neogramatici va fi, de fapt, una dintre principalele sarcini ale lingvisticii idealiste (reprezentată de B. Croce, Vossler etc.) și ale teoriilor saussuriene și neopozitiviste contemporane (vezi A. VARVARO, *op. cit.).*

[25] Vezi BAUZÉE, *General Grammaire, Paris,* I, p. 246.

[26] Vezi DESTUTT AL LUI TRACY , *op. cit.,* p. 261.

[27] J. GRIMM, *Originea limbajului* (trad. 1859), p. 39.

[28] Ibidem, p. 50.

[29] W. von Humboldt merită meritul de a fi plasat ideea formei interne a limbajului înaintea viziunii lingvistice a gramaticii generale, redescoperind astfel natura expresivă și prelogică a idiomului. Chiar și savantul german Hermann PAUL, în *(Prinzipiem der Sprachgeschichte,* Halle 1880), admite că „orice creație lingvistică este întotdeauna și numai opera individului". (vezi și B. DELBRÜCK, *Introduzione allo studio della scienza del linguaggio,* Torino, 1881).

Și mai precisă este poziția lui Benedetto Croce (în *Estetica ca știință a expresiei lingvistice generale,* 1902), care stabilește originea spirituală a limbajului. (Vezi și T. DE MAURO, *Origine și dezvoltare a lingvisticii lui Croce,* în «Giornale critico della filosofia italiana», XXXIII, 1954; și CAVACIUTI, *Teoria lingvistică a lui Croce,* Milano, 1959).

[30] De o importanță notabilă au fost studiile lui F. Raynouard despre poezia originală a trubadurilor și cele ale lui Schlegel, A. Bastero, J. Stefanini, G. Paris și ale multor alți cercetători ai provensalului și ai „limbii romane" medievale.

[31] Vezi A. SMITH, *Considerații asupra originii și formării limbilor* , op. cit., pp. 408-410.

[32] Idem, pp. 430-431.

[33] Vezi S. DE SACI, *Principes de grammaire generale* (1799) și ABATELE GIRARD, *Les vrais principes de la langue française,* Paris 1747, pp. 82-83.

[34] Vezi CH. BAUDELAIRE, *Arta romantică,* Paris, ed. Pleiade,

[35] Tratatul lui Mallarmé intitulat: *Les mots anglais,* denotă o serioasă pregătire filologică.

[36] PAUL VALÉRY, *Cours de poétique,* citat de S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 66.

[37] Vezi F. BRUNOT, *Istoria limbii franceze* , v. XII, Paris, 1948; e G. MATORÉ, *Le vocabulaire et la societa sous Louis-Filippe,* Paris, p. 157; M. PROUST, *DU côté de chez Swann,* Paris, Gallimard, v. 11, p. 243; A. GIDE, *Robert,* Paris, 1938, p. 201; J. VENDRYES, *M. Proust et les noms propres,* în « Choix d'études linguistiques et celtiques » ; Paris, 1938, p. 201.

Scanned with OKEN Scanner

[38] Vezi S. ULLMANN, Stil și *limbaj,* ed. Vallecchi, Florența, 1964, p. 71.
[39] Idem.
[40] Idem, pp. 73-74.
[41] GIULIO C. LEPSCHY, *Lingvistică structurală,* Einaudi, Torino, 1966, p. 19.
[42] S. ULLMANN, op. cit., p. 16.
[43] După cum scrie T. DE MAURO: «Teme și instanțe de investigație pe care astăzi le considerăm tipic saussuriene circulă în întreaga cultură a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Exigența unei gramatici descriptive statice este resimțită de Spitzer, afirmată de Whitney, Ettmayer, Gebelentz, Marty. Necesitatea studierii fenomenelor fonice în raport cu funcția lor semnificativă este susținută de o gamă diversă de cercetători. Dufriche, Winteler, Passy, Sweet, Noreen; Frege face distincție între sens și semnificație; Noreen face distincție între studiul formal al conținuturilor semantice și aspectele fonice; Whitney, Steinthal, Paul, Finck insistă asupra naturii sociale a faptelor lingvistice și, împreună cu mulți neogramaticieni, asupra necesității de a privi limbajul în contextul său social. Steinthal, urmând pașii lui Humboldt, repropune viziunea globală a faptelor lingvistice» (op. cit., p. 31).
[44] Idem.
[45] CC FRIES, * *Meaning and Structural Analysis** *(Semnificație și analiză structurală),* în «Language XXX», 1954, p. 58.
[46] Vezi subcapitolul 7 al acestei lucrări.
[47] T. DE MAURO, op. *cit.*, p. 332.
[48] Idem, p. 431.
[49] GC LEPSCHY, op. cit., pp. 36-37.

Scanned with OKEN

Scanat cu OKEN
SAU

al
III
SEMIOLOGIE
lea

1. F. de Saussure, fondatorul *studiilor semiologice* .

Realitatea lingvistică teoretizată de F. de Saussure se bazează, printre altele, pe conceptul de arbitraritate a elementelor semnului care formează limbajul. Noțiunea de *semn a lui Saussure* - „un concept legat de o imagine acustică" - se bazează pe relația dintre *semnificat* și *semnificant,* adică dintre aspectele psihice și cele senzoriale (materiale) ale entității verbale.

Acest segment formal caracteristic sistemului idiomatic este pentru de Saussure net distinct de „parolă", întrucât poate fi constituit fie din unități minimale, sau moneme (cum le numea Frei), fie din unități complexe, sintagme sau paradigme, care permit (conform lui Buyssens) operația de asociere sau opoziție a propozițiilor între ele.

Cuvintele, pe de altă parte, derivă din fuziunea „unui sunet concret și a unui sens concret" și reprezintă „substanța" limbajului, înțeleasă ca „formă" și principiu de clasificare a cuvintelor în întregul lor. Cât despre sunet, de Saussure îl consideră un simplu „instrument al gândirii", care „nu există în sine", în timp ce sistemul de semne este, în opinia sa, „un obiect concret".

Această distincție între « limbă » și «libertate condiționată» îl conduce pe lingvistul genevez să stabilească o primă dihotomie între «Cod» și

«Mesaj», adică între idiom, conceput ca *instituție socială* , și actele expresive individuale.

Comparativ cu „ansamblul eterogen de fapte lingvistice", limbajul se naște în concretețea sa omogenă grație unei scheme gramaticale „existente virtual" în creierul unui grup de indivizi, care stabilesc între ei „un fel de contract colectiv", și pierd astfel capacitatea de a-l „crea" sau „de a-l modifica".

În ciuda acestei aparente rigidități doctrinare, Saussure ajunge totuși la concluzia că „limbajul este un sistem de semne care exprimă idei și, prin urmare, este comparabil cu scrisul, alfabetul surdo-muților, riturile simbolice, formele de curtoazie, semnalele militare etc. etc.". Semiologia este, așadar, în definiția lui Saussure, „o știință care studiază viața semnelor în cadrul vieții sociale" și care „ar putea forma o parte a psihologiei sociale și, prin urmare, a psihologiei generale".

Studiile lingvistice se împart, așadar, în nivelul dual al cuvântului (și al implicațiilor sale individuale și fonatorii) și al limbajului (în esența sa socială și parasubiectivă), ceea ce înseamnă, conform lui de Saussure, că investigarea fenomenelor lingvistice implică analiza aspectelor psihice și psihofizice inerente ambivalenței procesului idiomatic în sine.

Această observație îl conduce implicit pe autor la o depășire temporară a dihotomiei inițiale dintre faptele limbajului și cele ale cuvântului. De Saussure concluzionează că cei doi termeni ai binomului „se presupun reciproc" și că, istoric, „cuvântul" precede întotdeauna sistemul din care face parte.

Prerogativa socială a complexului idiomatic introduce în teoria saussuriană problema factorilor externi și interni care influențează vorbirea unei națiuni și dezvoltarea sa literară.

În ceea ce privește acest ultim detaliu, de Saussure ajunge la câteva - afirmații care prezintă un interes deosebit pentru noi și pe care considerăm oportun să le citățm.

> „Limbajul literar transcende limitele pe care literatura pare să le traseze din toate părțile: gândiți-vă la influența saloanelor, a curții, a academiilor. Pe de altă parte, limbajul literar ridică problema majoră a conflictului care apare cu dialectele locale; lingvistul trebuie să examineze și relațiile reciproce"

Scanned with OKEN

între limba cărților și limba comună, dat fiind că fiecare limbă literară , produs al culturii, ajunge să-și desprindă sfera existenței de sfera naturală, cea a limbii vorbite” [2].

Indiferent de lecțiile oferite de istoria evoluției lingvistice din trecut, ni se pare că relația dintre limba literară și comunicarea idiomatică s-a schimbat semnificativ astăzi. Dispariția aproape totală a analfabetismului în țările civilizate, răspândirea și dezvoltarea instrumentelor de diseminare a informațiilor și a culturii estompează din ce în ce mai mult distincția dintre limba vorbită și cea scrisă, modificând astfel semnificativ vechea relație de coexistență antinomică dintre vorbirea educată și cea vernaculară.

Pe de altă parte, existența unei bogate literaturi dialectale, perfect - integrată în contextul artistic general, reduce și mai mult decalajul dintre cele două forme de exprimare și asigură o vastă posibilitate de interferență și transformare lingvistică nivelată și integrată. Limba vorbită este, așadar, puternic influențată de limba culturii și artei, fie ea dialectală sau națională, care adesea *se străduiește în mod explicit* să rămână cât mai aproape de vorbirea curentă.

Diversele exagerări și excepții în această privință nu au un impact semnificativ asupra situației lingvistice generale. Fenomenul inerției spirituale și legea celui mai mic efort, în plus, influențează pozitiv tendința umană deja puternică de a conserva și transmite cunoștințele dobândite. Structurile sociale și politice de astăzi, de fapt, încurajează participarea tot mai mare a maselor la viața publică și, prin urmare, utilizarea acelorași mijloace folosite de intelectuali sau create de aceștia din urmă în beneficiul publicului larg. Mai mult, în secolul nostru, limba literară menține un contact foarte strâns și rodnic cu limba poporului, care, departe de a se detașa și izola ca în trecut, este la rândul său influențată de limba oficială, la al cărei model se conformează progresiv. Această interacțiune reciprocă, favorizată încă de la apariția idiomurilor moderne și accentuată mai ales în secolele al XIX-lea și al XX-lea, grație mișcărilor culturale veriste, realiste, naturaliste și de altă natură, nu exclude, evident, posibile schimbări lingvistice. Am dori doar să subliniem că reducerea la scară a teoriilor actuale

? Scanned with OKEN Scanner

Atenția asupra limbajului face parte dintr-o transformare culturală calitativă care afectează și știința limbajului și care necesită o schimbare radicală de perspectivă.

Din principiul arbitrarității semnului și al socialității instrumentului de comunicare decurge și una dintre contradicțiile fundamentale pe care se bazează întreaga structură dialectică saussuriană. Natura ilogică postulată a semnificantului (în raport cu semnificatul) devine, conform lui de Saussure, stabilă și definitivă de îndată ce este inserată în sistemul lingvistic.

Această fixitate a limbajului derivă, în egală măsură, din funcția sa socială și din faptul că este situată în timp. O stare lingvistică dată este, așadar, întotdeauna, așa cum scrie de Saussure, „produsul unor factori istorici, iar acești factori explică de ce semnul este imuabil, adică rezistă oricărei substituții arbitrare” [3].

Aceasta nu-l împiedică pe autor să accepte ulterior mutabilitatea aceluiași semn, considerat anterior inalterabil, și să afirme că „principiul alterării se bazează pe principiul continuității”. Ni se pare evident că o astfel de atitudine paradoxală nu poate fi justificată de intenția de a demonstra că „limbajul se transformă fără ca subiecții să-l poată transforma”, așa cum înclină să interpreteze unii comentatori ai tezelor lui Saussure [4].

Pe de altă parte, aceste premise teoretice nu pot fi separate de întregul lanț rațional care îl conduce pe Saussure la multe alte concluzii de natură științifico-speculativă.

După ce a afirmat, în fapt, că «limba este, dintre toate instituțiile sociale, cea care oferă cel mai mic avantaj inițiativelor», el ajunge imediat la concluzia că sistemul idiomatic «este radical neputincios în a se apăra împotriva factorilor care modifică în fiecare moment relația dintre sens și semnificant». În același sens, de Saussure trece cu ușurință de la demonstrația «imposibilității unei revoluții lingvistice» la observația, într-un al doilea moment, că «începutul și sfârșitul unei ere sunt în general marcate de o revoluție mai mult sau mai puțin bruscă, tinzând să modifice starea de lucruri stabilită» [5].

A doua mare dihotomie ni se pare la fel de controversată:

Scanned with OKEN

cu
c c
ra o
en

Scanned with OKEN

Lucrarea mea de Saussure între analiza lingvistică diacronică și cea sincronică .

Pornind de la celebra comparație dintre limbă și jocul de șah, lingvistul genevez scrie:

«Un joc de șah este ca o realizare artificială a ceea ce limbajul prezintă în formă naturală. În primul rând, o stare a jocului corespunde bine unei stări a limbajului. Valorile respective ale pieselor depind de poziția lor pe tablă, în același mod în care în limbaj fiecare termen își are valoarea prin opoziția sa față de toți ceilalți termeni. Este adevărat că valorile depind mai presus de toate și de o convenție imuabilă, regula jocului, care există înainte de începerea jocului și persistă după fiecare mutare. Această regulă, admisă o dată pentru totdeauna, există și în materie de limbaj: sunt principiile constante ale semiologiei. În cele din urmă, pentru a trece de la un echilibru la altul sau, în terminologia noastră, de la o sincronie la alta, mișcarea unei singure piese este suficientă; nu există o rearanjare generală» [6].

Natura metaforică a acestei comparații dă naștere imediat la câteva observații generale.

Jocul de șah presupune, în primul rând, cunoașterea a priori a unui set de legi foarte precise și obligatorii, pe care jucătorul trebuie în mod necesar să le respecte. Mai mult, poziția „pieselor pe tablă" depinde exclusiv de voința jucătorului, chiar dacă mișcările efectuate se conformează întotdeauna unor reguli acceptate anterior.

Fiecare mișcare a elementelor individuale, pe lângă faptul că face parte dintr-un plan tactic prestabilit mental și conștient, schimbă aproape în întregime situația anterioară, creând noi condiții de posibilitate care pot fi prevăzute, parate sau pur și simplu observate și care sunt legate de pozițiile anterioare sau viitoare.

Nicio mișcare, însă, nu poate fi considerată arbitrară sau ilogică , dacă, desigur, se dorește să rămânem în limitele jocului în sine.

Aceste dovezi, însă, sunt complet opuse a ceea ce propunea de Saussure. Pentru el, de fapt, „a vorbi despre legea lingvistică în general înseamnă a încerca să surprindem o fantomă".

Pe de altă parte, în conceptualismul lui Saussure, „limbajul nu premeditează nimic: piesele sale se mișcă, sau mai degrabă se modifică, spontan și fortuit". Aceasta înseamnă tocmai, conform

autorul, că «mișcarea unei piese este un fapt absolut distinct de echilibrul precedent și de echilibrul următor» și, prin urmare, că «schimbarea care a avut loc nu aparține niciuneia dintre aceste două stări, sau mai degrabă că «doar stările sunt importante».

Comparația saussuriană se bazează, așadar, pe o contradicție fundamentală, care, de altfel, rămâne limitată la domeniul pur speculativ.

De asemenea, este semnificativ de observat că metoda lui de Saussure, bazată înainte de toate pe analiza lingvistică sincronă și situată la nivelul conștiinței subiecților vorbitori, riscă să reducă știința limbajului la simple statistici [7].

Cercetarea științifică, însă, nu se poate limita la un moment izolat, mai ales că se recunoaște că „în orice epocă și oricât de departe ne-am întoarce, limbajul apare întotdeauna ca o moștenire din epoca precedentă". Această teză este, prin urmare, greu de conciliat cu ideea, exprimată și de de Saussure, conform căreia era necesar „să se facă curățenie generală în tot ceea ce producea o anumită stare și să se ignore diacronia", în timp ce, pe de altă parte, se postulase de la început că „în fiecare moment, limbajul implică atât un sistem stabil, cât și o evoluție".

Dialectica lui Saussure dezvăluie un alt punct contradictoriu în tratarea temei entităților lingvistice și a definiției lor. Pentru autorul Cursului , Această entitate „există doar prin asocierea semnificantului și a semnificatului". Poziția sa în această privință este, de fapt, foarte clară și precisă.

„O secvență de sunete este lingvistică", spune de Saussure, „numai dacă susține o idee; luată în sine, nu este nimic mai mult decât o chestiune de studiu fiziologic".

În ciuda unei asemenea afirmații peremptorii, autorul nu omite să susțină în același eseu că „contrar ideii false pe care ne-o formăm de bunăvoie despre el, limbajul nu este un mecanism creat și ordonat în vederea conceptelor pe care trebuie să le exprime. Dimpotrivă", continuă F. de Saussure, „vedem că starea rezultată din schimbări nu a fost menită să consemneze semnificațiile cu care este încărcat " [8].

Din acest punct de vedere, limba apare ca „un sistem de valori pure", adică alcătuit din „idei și sunete". Corelația dintre gândirea umană și limbaj apare în *Cursul*

Scanned with OKEN Scanner

Q$ Scanned with OKEN

Teoria lui Saussure este deosebit de susceptibilă controverselor. Considerațiile lingvistului genevez asupra funcției idiomatice se bazează pe principii empirice și intuitive. Îndoielile sale cu privire la natura mai mult sau mai puțin naturală a facultății de a vorbi ni se par astăzi complet nefondate, chiar dacă, spre deosebire de Whitney, consideră prea rigidă teza privind existența unei posibile relații cronologice de succesiune între limbajul gestual și limbajul verbal .

Conform concepției lui Saussure, ceea ce este natural omului nu este atât limba vorbită, cât mai degrabă „capacitatea de a constitui o limbă, adică un sistem de semne distincte corespunzătoare unor idei distincte".

De fapt, autorul consideră gândirea „ca o nebuloasă în care nimic nu este neapărat delimitat". În opinia sa, „nu există idei prestabilite și nimic nu este distinct înainte de apariția limbajului".

În lumina acestei teorii, substanța fonică devine la rândul ei „un material plastic care se divide în părți distincte pentru a oferi semnificanții de care gândirea are nevoie".

„Rolul caracteristic al limbajului în raport cu gândirea — scrie de Saussure — nu este de a crea un mediu material fizic pentru exprimarea ideilor, ci de a servi drept intermediar între gândire și sunet, în condiții astfel încât unirea lor să ducă în mod necesar la delimitări reciproce de unitate. Gândirea haotică este prin natura ei forțată să devină mai precisă prin descompunere" [10] .

Am văzut deja anterior că printre diversele considerații saussuriene asupra limbajului se numără și conceptul de limbaj ca „sistem prezent virtual în creierul unui grup de indivizi" și că „sunetul nu există în sine".

Acceptând aceste două ipoteze, pare foarte problematic să afirmăm ulterior că gândirea este haotică și că o noțiune nu poate fi fixată decât printr-o articulație sonoro-psihică.

Pe de altă parte, având în vedere că problema originilor limbajului nu diferă de cea a condițiilor permanente și că studiile actuale privind importanța comunicării în problema adaptării biologice a organismelor la lumea înconjurătoare și în lupta pentru existență ne oferă dovezi ale spontaneității

al actului lingvistic, la subiecți normali și în condiții fiziologice, conceptualismul saussurian pare mai degrabă nesustenabil .

Vorbirea umană este, fără îndoială, rezultatul unui proces evolutiv, prin care am ajuns de la o simplă capacitate de a emite sunete și gesturi, prezentă în aproape tot regnul animal superior, la dubla articulare semantică și semiologică [12] .

Acest ultim aspect al activității lingvistice umane este cu siguranță rodul educației sociale și al unei îndelungate pregătiri culturale, care a devenit acum parte integrantă a bagajului genetic moștenit.

Experiența psihică pe care individul o dobândește în primele sale relații cu lumea servește mai presus de toate la a-l scoate din stadiul vegetativ în care se afla în primele săptămâni de viață și la a-i forma capacitatea de a ordona, distinge și cunoaște ceea ce îl înconjoară.

Reacțiile sale instinctive și emoționale inițiale sunt de natură pur sonică, motiv pentru care actul fonatoriu nu poate fi niciodată considerat produsul unei probabile „alegeri" primordiale între liniște și sunet.

Din punctul de vedere al nevoii de comunicare, fonația și expresiile faciale sunt la fel de importante ca vocea, auzul, văzul etc., dar chiar și în absența oricăreia dintre aceste cerințe, creierul uman este totuși capabil să-și organizeze coerent relația intelectuală cu lumea. Gândirea haotică este, prin urmare, incompatibilă cu condițiile posibilității existențiale, indiferent de nivelul la care se dorește studierea ei. Evident, această prerogativă specifică, clasificatoare și organizatoare a raționamentului este întărită și perfecționată în continuare prin învățarea culturală și prin inserția individului în societate, care, în plus, își va exercita influența asupra unui teritoriu deja predispus și potrivit pentru a primi și utiliza normele și mijloacele indispensabile ale vieții sociale .

Exemplul copilului izolat, care nu a fost învățat să vorbească și care devine un „homo alala", cum spune Schaff [13] , nu este suficient pentru a demonstra esența pur socială a limbajului.

Reprimarea instinctului expresiv afectează creierul în aceeași măsură ca și alte represiuni ale instinctelor la fel de naturale,

Scanned with OKEN

cc
MERGE
Scanned with OKEN

provocând repercusiuni asupra sferelor respective ale psihicului uman.

Astfel, în intelectul indivizilor nu există un sistem gramatical preexistent al limbajului, ci doar capacitatea de a exprima concepte logice și de a le asocia unui cod de semne prestabilit, adică capacitatea înnăscută de a vorbi. Distincția lui Saussure între limba vorbită și capacitatea de a construi un idiom este, prin urmare, pur speculativă.

Faptul că oamenii sunt capabili să învețe alte limbi decât propria lor limbă demonstrează că gândirea nu este condiționată exclusiv de un factor lingvistic specific. Pe de altă parte, sunetul, deși inițial are o funcție decisivă, devine progresiv secundar, adică un simplu canal sonic pentru conținutul mental sau reacțiile emoționale ale subiectului. Inițial, un cuvânt nou sau o limbă străină lovește intelectul în primul rând prin aspectul său fonic. Ulterior, odată depășită dificultatea de a conecta fonetica la semnificațiile sale, creierul poate ignora aspectul acustic imediat al cuvintelor individuale și își poate dezvolta activitatea în condiții de pură abstractizare și generalizare. Astfel, între sunet, sau semnificant, și gândire, creatoare de sens, există o relație de interdependență care poate fi modificată în beneficiul autonomiei intelectuale. Aceeași idee poate fi formulată sau gândită în limbi diferite fără a suferi modificări substanțiale - cu excepția unei precizii mai mari sau mai mici - în ceea ce privește calitatea presupozițiilor expresive cerebrale. Evident, o relație strânsă între limbaj și inteligență rămâne întotdeauna, dar această legătură reciprocă privește semnificantul doar în măsura în care acesta este purtător de sens.

Teoria lui F. de Saussure despre motivația parțială a semnelor confirmă indirect punctul nostru de vedere.

Dacă mintea „reușește să introducă un principiu de ordine și regularitate în anumite părți ale masei de semne, iar acesta este rolul celor relativ motivați”, așa cum scrie lingvistul genevez, înseamnă că, cel puțin în anumite circumstanțe, gândirea este a priori în raport cu expresia idiomatică. Măsura reală a acestei motivații, care poate fi constatată printr-o analiză sincronică, nu exclude

Scanned with OKEN

între timp, o legătură probabil și mai extinsă «ab origine», între elementele conceptuale și vectorul lor fonic.

Fără a intra într-o așa-zisă interpretare „mistică” a legăturii arhaice dintre semnificant și semnificat, care oricum nici măcar nu ar fi verificabilă, pare posibil să afirmăm că aparentul arbitrar al semnului nu este nicidecum indicele „unui sistem natural haotic”, ci rezultatul unei acțiuni raționale conștiente, legată de anumite condiții corticale, asociative sau de mediu ale primelor ființe umane în condiții pe care nu le cunoaștem și care, prin urmare, lasă loc unor simple conjecturi, în cea mai mare parte nemotivate.

Formarea contemporană a cuvintelor noi ne arată, de asemenea, că alegerile etimologice nu sunt niciodată întâmplătoare sau iraționale și că, în toate cazurile, ele exprimă caracteristicile tehnologice, materiale sau spirituale ale noțiunii, obiectului sau fenomenului pe care îl desemnează.

Un gând haotic nu ar fi putut niciodată crea un sistem idiomatic, întrucât tocmai prin intermediul acestui sistem intelectul a putut ieși din starea sa „nebuloasă”.

În realitate însă, la baza fiecărei manifestări umane, inclusiv a celei lingvistice, se află întotdeauna capacitatea generică a subiectului - referibilă la coeficientul de inteligență respectiv - de a rezolva, a înfrunta și a se adapta eficient la problemele și situațiile propriei existențe. Dezvoltarea mentală este condiționată și de experimentarea directă și personală cu lumea și de fenomenul de acumulare a datelor furnizate de cunoaștere [14].

Înainte ca individul să intre în domeniul simbolurilor verbale asociate, adică în limbaj, studiile psihologice au confirmat prezența unei stări de conștientizare preconceptuală, în timpul căreia se dobândesc numeroase abilități de coordonare perceptiv-motorie și o cunoaștere primară a obiectului permanent situat într-o structură spațială diferită de cea a propriului corp. Învățarea mediului de comunicare socială produce o reorganizare a experiențelor cerebrale, cu creșterea consecventă a vitezei și eficienței procesării și transmiterii informațiilor. Însă condiția principală și indispensabilă care permite individului să realizeze diversele revoluții cognitive care îi marchează parcursul de la copilărie la vârsta adultă este reprezentată de:

memorate de memorie sau prin procesul de fixare, conservare și rechemare a engramelor mnemonice.

Acest instrument fundamental al inteligenței tinde să organizeze, să simplifice și să structureze materialul care îi este furnizat. Într-adevăr, reținerea amintirilor depinde de aranjarea sistematică a bagajului cognitiv care trebuie rechemat. Cercetările efectuate în această direcție au demonstrat că memorarea constă tocmai în aranjarea elementelor cognitive în structuri logice.

Inteligența și memoria sunt, prin urmare, premisele fundamentale pentru orice - învățare și acumulare epistemologică și implicit lingvistică. Cu toate acestea, am văzut deja că ambele sunt o funcție a unei activități corticale extrem de organizate.

Teoria lui Saussure privind arbitrariul semnului, conceput ca o proiecție „pe planul indefinit al ideilor confuze", nu găsește, așadar, o confirmare științifică riguroasă, în ciuda nuanțelor sale psihologice. Relativitatea valorilor perceptive și reprezentaționale prelingvistice nu indică deloc o confuzie mentală.

În fiecare etapă a evoluției intelectului uman există întotdeauna premisa unei coordonări logice, a unei evaluări corecte și a unei asocieri coerente a faptelor trăite.

Este interesant de observat că memoria, înțeleasă în sensul cel mai larg de „capacitate de a învăța și de a reține", este o caracteristică specifică tuturor animalelor, deoarece s-a demonstrat că până și organismele unicelulare sunt capabile să rețină urme ale stimulilor primiți.

Cu atât mai mult motiv, așadar, pentru a ne imagina o stare de gândire amorfă și indistinctă, chiar dacă este considerată în afara limbajului.

Exemplul afazicilor, care, deși nu sunt capabili să scrie și să vorbească, își păstrează și își demonstrează capacitatea de a gândi și de a acționa atunci când li se dă o sarcină ce nu implică utilizarea unui mediu, confirmă în continuare principiile raționale a priori în ceea ce privește exprimarea idiomatică. Pe de altă parte, conceptul de arbitrar nu este nicidecum indispensabil pentru a demonstra natura socială și istoricitatea limbajului.

În acest sens, poziția adoptată în 1939 este semnificativă.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN

de la Lerch către doctrina saussuriană care, în opinia sa, «surprinde doar o parte a realității lingvistice, și nu limbajul concret, poetic, viu, care ar fi în schimb motivat și simbolic » [1K].

Ullmann este de aceeași opinie . Investigațiile sale privind universalele semantice, câmpurile lexicale și distincția dintre cuvintele opace și cele transparente etc., își propun să arunce o lumină diferită asupra teoriei lui Saussure despre arbitrariul semnului și să demonstreze existența diferitelor tipuri de motivație lingvistică ·

2. — *Semantica structurală și dezvoltările structuraliste ale pozitivismului saussurian.*

În ciuda diverselor contradicții, paradoxuri speculative și controverse pe care le-a ridicat, *Cursul* de F. de Saussure a avut o influență enormă asupra tendințelor lingvistice din secolul al XX-lea.

Mișcarea structuralistă modernă reprezintă una dintre cele mai interesante dezvoltări ale pozitivismului saussurian, care și-a găsit multe alte ramificații în știința lingvistică contemporană.

Natura binară a cercetării structurale, acceptarea dihotomiilor fundamentale și preeminența acordată studiilor privind organizarea sintagmatică și paradigmatică a semnelor nu exclud însă o regândire a unora dintre noțiunile de bază propuse de lingvistul genevez. Alternarea *limbaj/fenomen social și cuvânt /act individual* , care, potrivit lui W. Doroszewski, constituie o conciliere saussuriană între teoriile lui Durheim și Tarde și reflectă astfel „o concepție filosofică străină lingvisticii", [17] va suferi între timp o interpretare oarecum diferită în formulările teoretice ulterioare.

Pe de altă parte, introducerea conceptului de „sistem de valori ", a opoziției dintre „eveniment și structură" și a unei bogate game de factori extra- și metalingvistici contribuie la evidențierea specificității și autonomiei configurației doctrinare structuraliste [18].

Același lucru se poate spune și despre noua dihotomie, postulată de Hjelmslev, între „formă" și „substanță" - unde prin formă se înțelege

Scanned with OKEN

„ceea ce poate fi descris exhaustiv, simplu și coerent de către lingvistică, fără a recurge la premise extralingvistice”, în timp ce substanța este în schimb „ansamblul aspectelor fenomenelor lingvistice care nu pot fi descrise fără a recurge la premise extralingvistice” [10] — o dihotomie care face considerabil mai clară relația dintre semnificant și semnificat, facilitând analiza semnului lingvistic.

În lumina acestor inovații, semiologia se afirmă ca parte integrantă a științei limbajului, asumându-și sarcina de a studia marile unități semnificative ale discursului.

O scurtă trecere în revistă a principalelor tendințe care se conturează în domeniul actual al cercetării idiomatice va clarifica mai bine direcțiile recente ale pozitivismului saussurian și problemele metodologice și științifice pe care le-a generat. Marea diversitate a soluțiilor propuse ne convinge de oportunitatea de a reexamina și aprofunda aspectele dialectice care decurg din întrebările lingvistice actuale.

Filosofia limbajului este probabil cea mai bine plasată astăzi pentru a deschide noi perspective stilisticii și criticii literare în general, având în vedere locul privilegiat pe care îl ocupă exprimarea formală în domeniul esteticii și al creației artistice.

și anume la nivelul materiei, limbajului și uzului ·

Lărgirea conceptuală realizată prin inovațiile structuraliste, pe lângă faptul că oferă noi oportunități pentru cercetarea experimentală și creează o gamă foarte largă de probleme, trasează coordonatele în care se vor mișca eseurile, filosofia și literatura inspirate de această mișcare.

Aceasta este, de fapt, o reacție în lanț care a schimbat radical întregul sistem intelectual contemporan, a cărui strânsă legătură cu știința limbajului derivă mai ales din abordarea sa formalistă.

Împerecherea limbă/cuvânt, studiată în valorile sale sociale și individuale, îi conduce pe lingviști la concluzii foarte importante și de anvergură. Discuțiile despre semnificant și semnificat au ridicat probleme fundamentale pe care cercetătorii le-au abordat în diverse moduri în cadrul unei dezbateri ample. Ne confruntăm cu un context

un cadru teoretic extrem de eterogen și inovator din care vom încerca să surprindem doar câteva dintre aspectele cele mai fertile din punct de vedere speculativ.

Afirmațiile lui de Saussure despre natura inconștientă a limbajului îi sugerează lui Lévi-Strauss ideea că doar forma, sau funcția simbolică a cuvântului, este în esență subconștientă, opunându-se astfel în mod clar tezei lui Jung despre arhetipuri și analizei imaginarului colectiv prin temele și -conținuturile sale [21].

O confirmare a structurii extra- și metalingvistice a semnului pare să vină și de la O. Jespersen, care afirmă că există „legi universale ale gândirii care se reflectă în legile schimbării sensului" [22], făcând legătura cu această afirmație cu invitația lui M. Bréal privind studiul „legilor care prezidează transformarea sensurilor" [23].

Interesul pentru descoperirea legilor lingvistice s-a dovedit ulterior a fi foarte slab și neproductiv, deși analiza statică și empirică a universalelor semantice rămâne relevantă.

În acest sens, merită reamintite cercetările efectuate de J. H. Greenberg, Ch. E. Osgood și James J. Jenkis și ilustrate în cadrul unui simpozion despre „Universalele lingvistice" desfășurat la Dobbs Ferry, New York, în 1961, sub patronajul Consiliului American de Cercetare în Științe Sociale [24].

Dovezile existenței reale a acestor „universale " sunt încă insuficiente, dar investigațiile efectuate au dat totuși rezultate semnificative. Astfel, s-a ajuns la concluzia că polisemia este un universal semantic legat inextricabil de însăși structura limbajului.

Pe de altă parte, Bréal observase deja că, odată cu formarea de cuvinte noi, are loc și un proces paralel de îmbogățire și acumulare de semnificații în termenii deja existenți în limbă, văzând în acest fenomen manifestarea activității intelectuale și sociale a unui anumit popor.

În ciuda rigurozității formale și științifice a lingvisticii structurale [25], polivalența semantică și caracterul simbolic al cuvântului continuă să exercite o fascinație incontestabilă, care nu a rămas fără ecou în literatura avangardistă.

Scanned with OKEN Scanner

o c
c
05
O
en

Q^ Scanned with OKEN

observă S. Ullmann , « pentru etimologie, intervenția unei semantici cu orientare structuralistă reprezintă o lărgire notabilă a orizonturilor» [20] . Semantica structurală, între timp, este de dată foarte [recentă2T] .

În acest sens, cercetarea asupra universalelor semantice realizată de Leonard Bloomfield , care, împreună cu Sapir, este unul dintre principalii exponenți ai structuralismului american, [este] foarte semnificativă .

Visului clasic al unei gramatici generale, Bloomfield adaugă criterii ireale pentru definirea sensului, care în ochii săi apare ca „punctul slab în studiul limbajului” [29] .

Aceste aspecte, chiar dacă oferă o indicație parțială asupra operei lingvistului american, exprimă o atitudine simptomatică și deloc neglijabilă a ideologiei structurale și a principalelor sale directive. Lingvistica „distribuționalistă” și teoriile „generative” promovate de post-Bloomfieldieni reprezintă ramificații originale și autonome care, deși nu ating stadiul unei transformări calitative eficiente, întăresc și lărgesc cuceririle direcției comune, subliniind caracterul explicit, riguros și științific al perspectivelor lingvistice și al investigațiilor „asupra modelelor structurale în sens larg” [30] .

Poziția lui Edward Sapir pare, de asemenea, extrem de semnificativă , lăsându-ne una dintre cele mai complexe viziuni asupra problemelor limbajului, înțeles în valorile sale sociale, tehnico-științifice și estetico-individuale ca mijloc de comunicare. Insistând, asemenea lui Bloomfield , asupra originii inconștiente și irațională a structurii interne a limbajului, Sapir se numără printre puținii lingviști americani a căror operă face referire la Benedetto Croce și la datoria lingvisticii moderne față de acesta.

În interesanta sa lucrare intitulată *Limbaj,* În capitolul „Limbă și literatură”, el scrie de fapt următoarele cuvinte:

„Printre scriitorii contemporani influenți în gândirea liberală, Croce este unul dintre puținii care au ajuns la o înțelegere a sensului fundamental al limbajului. Croce a indicat relația strânsă a acestuia cu problema artei. Înțelegerea acestui punct îi este o mare datorie pentru mine.” [S1] .

Indiferent de controversele care au apărut în jurul pro-

Problema continuității și discontinuității culturale, prea adesea concepută unilateral, fertilitatea acumulărilor cognitive, cele mai disparate din punct de vedere al metodei și dialecticii, constituie în opinia noastră un fapt de care lingvistica contemporană trebuie absolut să țină cont.

Evident, nu este vorba de o descendență directă, nici de o legătură cu tradiția, ci de un cadru de elemente esențiale pentru orice considerare globală și sintetică a fenomenelor și pentru progresul științei în sine.

O contribuție importantă la înțelegerea corelației dintre artă și lingvistica structurală o oferă lucrările Școlii de la Praga, fondată în 1926 de V. Mathesius.

În studiile cercului de la Praga au colaborat multe nume ilușoare de renume european, printre care A. Martinet, E. Benveniste, L. Brun, NS Trubeckoj, K. Bühler, AW Groot și alții.

Printre cele mai semnificative teze formulate de această mișcare și publicate în cele opt volume ale lucrării *„ Travaux du Céréale linguistique de Prague”,* În perioada 1929-1938 sunt incluse și considerații privind funcțiile lingvistice care modifică compoziția lexicală și structura fonică și gramaticală a limbii .

concepte tehnice și expresive .

Școala de Praga identifică două subdiviziuni principale în cadrul limbajului vorbit, și anume: limbajul „situației”, în care se inserează elemente extralingvistice, și limbajul „formulării”, compus din „termeni de cuvânt” și „sintagme-judecăți”, care, împreună cu prima, vizează clarificarea și exprimarea „sensului” semantic.

Spre deosebire de această primă clasificare, limbajul poetic „întors spre semnul în sine”, reprezintă prin cuvintele în care exprimă prototipul creației individuale și își ia valoarea „pe baza tradiției poetice actuale și pe cea a limbajului contemporan de comunicare”.

Limbajul poetic trebuie, prin urmare, studiat „ca o structură

Scanned with OKEN

funcțional ale cărui elemente nu pot fi înțelese în afara relației lor cu întregul” [82].

Distincția dintre limbajul poetic și limbajul comunicativ constituie în mod firesc o poziție avansată față de alte orientări structuraliste, închise în rigorismul lor formal.

Printre acestea din urmă, trebuie să amintim Școala de la Copenhaga care, pornind de la o puternică tradiție de studii gramaticale generale , ajunge împreună cu Brondai și Hjelmslev la concluzii de logică abstractă, în care se manifestă evidente interese speculative.

Reconectându-se la dihotomiile lui Saussure și reafirmându-și antagonismul clar față de filosofia umanist-idealistă, Școala de la Copenhaga propune în cele din urmă proiectul ambițios al unei lingvistici „a cărei știință a expresiei nu este fonetica și a cărei știință a conținutului nu este semantica”, ci care se configurează ca „o algebră a limbajului”, care operează cu entități fără nume, adică cu „entități denumite arbitrar, care nu au nicio denumire naturală” [33.] Această mișcare daneză este însoțită de tendințele lingvisticii matematice ilustrate de savantul ASC Ross în lucrarea sa *Philologica Mathematica*. Într-adevăr, ar putea părea la prima vedere că între pozitivismul lingvisticii structurale și științele exacte, inclusiv cibernetica, există un paralelism conceptual, sau mai degrabă metodologic, de o amploare considerabilă. Susținătorii idiomatologiei algebrice susțineau, printre altele, că cea mai importantă legătură, din punctul lor de vedere, dintre matematică și semantică este reprezentată de esența comună și structura „ezoterică” a celor două discipline.

În realitate, ne confruntăm în schimb cu unul dintre cele mai tipice exemple de consubstanțialitate ideatică, care demonstrează necesitatea de a abandona orice ambiție restrictivă și de a examina fenomenele conform unor criterii sintetice și obiective, și anume, în lumina unei revoluții calitative globale. Confirmarea acestei nevoi este oferită de contrastele, neîncrederea reciprocă și afirmațiile controversate întâlnite în cadrul mișcării structuraliste. Este interesant în acest sens să citățm obiecția lui A. Martinet la adresa lingvisticii matematice:

„A etala formule matematice în fața unui public de lingviști sau într-o publicație lingvistică — scrie Martinet — este fie o interpretare grav greșită a nevoilor și capacităților publicului cuiva”

și cititorii săi, sau o încercare de a-i intimida să accepte puncte de vedere personale, revendicând pentru ei sprijinul unei științe pe care publicul tinde să o respecte ca fiind cea mai exactă dintre toate științele, dar ale cărei date nu le poate verifica. Avem nevoie de o rigoare științifică din ce în ce mai mare în lingvistică, dar aceasta trebuie să fie propria noastră marcă." 3*

Într-adevăr, s-ar putea spune că matematica și lingvistica au în comun o abordare fundamental abstractă a cercetării. Noțiunea de „ezoterism" ni se pare, însă, cel puțin inadecvată și nepotrivită atunci când este aplicată științelor exacte.

„Lingvistica funcțională" a lui A. Martinet , care dezvoltă problematica Cercului de la Praga într-o manieră originală, abordează o problemă fundamentală a cercetării idiomatice moderne. Prioritizând analiza funcțiilor lingvistice față de studiul formelor și structurilor limbajului, Martinet nu repudiază niciodată obiectivele dialecticii lui Saussure și mișcarea pe care aceasta a inspirat-o.

Schimbarea metodei de lucru și diferențele de perspectivă nu schimbă deloc, sau prea puțin, ipotezele programatice fundamentale ale acestuia din urmă.

Pozitivismul lingvistic al secolului al XX-lea este cu siguranță una dintre cele mai complexe și diverse orientări intelectuale din istoria gândirii. Diversele curente care au apărut din structura sa fundamentală au epuizat până acum aproape toate condițiile posibilității evolutive, încercând chiar schițarea unei sinteze cu teorii situate la antipozii lor doctrinari . [35] Între timp, între extremele acestei prezentări generale, există un câmp moderat de investigație care, respingând în egală măsură atât exagerările inovatoare, cât și conformismul tradițional, reafirmă în cele din urmă încă o dată necesitatea și proximitatea unui „salt" cultural decisiv. Suntem într-adevăr convinși că va fi posibil să găsim tocmai în această cale de mijloc energia necesară pentru a reconcilia cele două zone opuse ale lumii noastre lingvistice și literare.

Însuși faptul că structuralismul a reușit să împingă principiile enunțate la început către soluțiile lor cele mai eterogene, fără a rupe unitatea ideologică a mișcării, mărturisește rezistența unei tensiuni critice interne și, prin urmare, instaurarea treptată a acesteia.

Scanned with OKEN

apariția unei crize conceptuale deja în curs de desfășurare, care poate fi rezolvată doar printr-o schimbare radicală a direcției analitice.

Printre elementele care au permis această tendință fenomenologică, două în special ni se par foarte semnificative, și anume conceptul de model-relevanță-abstracție-generalitate a limbajului și distincția din ce în ce mai clară dintre analiza sincronică și cea diacronică a limbajului.

„Modelul" lingvistic este un concept care, la fel ca cel de „simbol", prezintă analogii evidente cu modelele utilizate în domeniile matematicii și fizicii pentru a ilustra un fenomen dat prin ecuații sau pentru a-i studia caracteristicile în laborator.

Aceste două metode și-au găsit aplicații pe scară largă în domeniul cercetării structurale, atât pentru a exprima funcționarea sintactică a limbajului folosind formule similare cu cele din științele exacte, cât și pentru a reproduce anumite aspecte ale utilizatorului uman, utilizând creiere electronice capabile să imite comportamentul intelectual al cuiva care vorbește și ascultă o limbă.

Cercetările efectuate de V. Somenzi în domeniul așa-numitei „bionici" cu scopul de a construi „noi automate — încă neprevăzute de tehnicieni sau matematicieni — pe baza a ceea ce se poate observa în organismele vii, considerate în acest caz ca modelul sigur de imitat, întrucât este deja produs de selecția naturală — cu un grad ridicat de eficiență posibil printr-un proces evolutiv foarte lung" [3C], sunt indicative în acest sens și merită să fie amintite. Introducerea unui „model" implică însă recunoașterea anumitor aspecte similare fenomenului care urmează să fie descris și, prin urmare, abstractizarea acestor aspecte definite ca „pertinente".

Pentru ca un aspect să fie considerat „relevant", acesta trebuie să fie comun unor categorii întregi de fapte lingvistice.

„Descrierea structurală", scrie C.G. Lepschy, este, așadar, caracterizată prin *abstractizarea* și *generalitatea sa și* se opune căutării concretului și particularului, o căutare pe care o mare parte din lingvistica tradițională și-o stabilește drept scop" [37].

Elementele abstracte care se manifestă în diversele repetiții ale aceluiași enunț constituie *Structura* de care se ocupă investigația inspirată de aceste principii.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

«Limbajul», afirmă și V. Brõndal, «este o entitate pur abstractă, o normă superioară indivizilor, un set de tipuri esențiale, pe care cuvântul le realizează într-un mod infinit de variabil» [a8] .

Plecând de la premise riguros științifice și raționale, structuralismul va ajunge foarte curând la concluzii care se învecinează cu metafizica, după cum o demonstrează articolele lingvistului american Benjamin Lee Whorf și teoria sa a „relativității lingvistice” [din] ®.

Conform lui Whorf, „din cauza naturii sistematice, configurative a minții superioare, aspectul clasificator al limbajului a dominat întotdeauna aspectul lexical sau onomasiologic. Din acest motiv, sensul cuvintelor individuale este mai puțin important decât ne place să ne imaginăm. Propozițiile, nu cuvintele, sunt esența vorbirii, la fel cum ecuațiile și funcțiile, nu simple numere, sunt substanța reală a matematicii” [40] .

Această trecere în revistă a diverselor poziții teoretice privind relația dintre limbaj și cuvânt, și prin urmare dintre așa-numitul sistem „abstract” și manifestările materiale individuale, trebuie integrată cu unele clarificări privind a doua dihotomie importantă enunțată de de Saussure cu privire la opoziția dintre analiza sincronică și cea diacronică.

Pentru lingvistica structurală „nu există altă știință decât cea a limbajului” [41] chiar dacă din punct de vedere istoric „faptele cuvântului preced întotdeauna faptele limbii” [42] .

Spre deosebire de idiomatologia tradițională, care punea accentul pe semnificația semnului și evoluția sa în timp, cercetarea structurală este interesată în primul rând de sistemul (paradigmatic) și de studiul unei stări lingvistice în funcționarea și structura sa la un moment dat.

Unele orientări post-saussuriene sunt însă astăzi mai puțin înclinate să accepte o astfel de rigiditate dihotomică.

poate deriva istoria sistemului lingvistic din compararea descrierilor (sincronice) ale diferitelor stări lingvistice, succesive în timp” nu mai este [exclusă43] .

A. Martinet, R. Jakobson și lucrările Școlii de la Praga confirmă în mare măsură această atitudine, subliniind faptul

că „metoda comparativă trebuie utilizată nu numai în scopurile diacronică, pentru reconstrucție și probleme genealogice, dar și în scopuri sincronice, pentru a descoperi legile structurale ale sistemelor lingvistice - (chiar și ale celor fără legătură). Aceste legi contribuie la substituire „Teoria schimbărilor izolate și produse aleatoriu este înlocuită de teoria unui lanț de fapte evolutive conform anumitor legi (nomogeneză)” [44].

Pe de altă parte, nici de Saussure însuși nu a exclus deloc studiul diacronic și comparativ, așa cum par să susțină unele curente pozitiviste post-saussuriene.

Trebuie menționată și contribuția „staticii comparative ”, care reprezintă o altă mărturie a noii orientări apărute în cadrul structuralismului și a posibilității aplicării simultane a metodei descriptive și istorice în domeniul lingvistic considerat în ansamblu.

În acest sens, este semnificativă și axioma lui Coserio, care afirmă că „limbajul funcționează sincron și se formează diacronic” [4B].

În ceea ce privește necesitatea combinării datelor sincronice și diacronice , S. Ullmann scrie:

«Este clar, așadar, că în unele ramuri ale semanticii trebuie să respectăm riguros distincția saussuriană. Există însă și alte probleme care necesită o combinare sistematică a datelor descriptive și istorice. Să luăm în considerare în special trei situații în care această combinare s-a dovedit fructuoasă. În primul rând, anumite condiții sincronice pot fi recunoscute numai după ce au apărut, în lumina consecințelor diacronice care au rezultat din ele. În al doilea rând, cauzele unor schimbări semantice pot fi reconstituite doar printr-un studiu atent al stării limbii înainte de schimbare. În al treilea rând, combinarea celor două metode poate avea o valoare euristică, deoarece permite cercetătorului să formuleze probleme care altfel ar fi trecut neobservate» [46].

Prin abolirea existenței unei dihotomii ireversibile între sincronie și diacronie, cele două metode pot oferi dimensiuni lingvistice diferite și pot lărgi cadrul de cercetare.

3. — *Alte curente lingvistice ale secolului al XX-lea.*

Conceptul saussurian conform căruia transformările limbajului sunt produse de schimbările care au avut loc în elementele individuale

Scanned with OKEN

a limbajului, ca urmare a actelor lingvistice individuale, nu poate justifica pe deplin oportunitatea de a atribui întâietate studiului aspectului idiosincronic al fenomenului idiomatic [47] .

Inovațiile expresive, datorate acțiunii spiritului creator al unuia sau mai multor vorbitori ai unei limbi, se realizează evident la nivelul semnelor deja existente în sistem.

Analiza acestor schimbări este însă în mare măsură condiționată de aspecte genetice și, prin urmare, diacronice.

Din punct de vedere filosofic, dimensiunea contemporaneității apare în cele din urmă ca rezultatul cel mai apropiat al unei succesiuni de faze temporale.

Lingvistica sincronică, abstracând în mod deliberat de considerațiile cronologice, se confruntă mai devreme sau mai târziu cu un *impas dialectic* . O limbă în afara timpului nu mai este supusă schimbării și, prin urmare, pe lângă faptul că este abstractă, ar trebui să constituie și un sistem absolut. Pe *de* altă parte, pozitivismul și structuralismul nu neagă transformările care se produc în limbaj, considerat ca un set de valori relative și concrete care nu pot fi izolate de limbaj.

Dihotomiile stabilite de de Saussure și menținute de lingvistica structurală transformă termenii opozițiilor: limbă/cuvânt, sintagmă/paradigmă, sincronie/diacronie, în entități care nu sunt comensurabile și independente unele de altele.

De fapt, ni se pare foarte neconvingător că un sistem „abstract” ar putea fi format din elemente concrete, subliniind în același timp caracterul social al instituției-limbaj, spre deosebire de valoarea individuală și selectivă a cuvântului. Pe de altă parte, același factor subiectiv și-ar exercita activitatea inovatoare asupra semnului, echivalat cu o monedă sau un instrument [48] , care, la rândul său, este parte integrantă a unui contract rezistent la modificări din partea subiectului însuși [40] .

Indiferent de orice altă considerație logică, suntem totuși convinși că ar fi foarte dificil să găsim un punct de contact între aceste postulate lingvistice și precizia analitică a științei matematice.

Pe de o parte, investigația sincronică - înțeleasă însă ca un moment particular al analizei diacronice - poate oferi material util și interesant pentru a surprinde și analiza procesul evolutiv

Scanned with OKEN

Deși este adevărat că limbajul este un domeniu tehnic și științific, este totuși necesar să insistăm, dintr-o perspectivă filosofică, asupra relațiilor care există între ființa umană, combinația limbă/cuvânt, lumea reală sau interioară și gândire, pentru a surprinde în cele din urmă sensul și configurația fenomenului artistic în tot adevărul său.

Înainte de a ajunge la o concluzie asupra naturii și structurii limbajului, luată în toată natura proteică a semnificațiilor sale, trebuie să reexaminăm funcția sa ca mijloc de comunicare și exprimare a intelectului uman.

În timp ce lingvistica istorică, inspirată de un concept organic, evolutiv și colectiv al limbajului, a avut ca scop exclusiv reconstrucția cuvintelor aparținând unei epoci anterioare, prin urmare lipsite de conținutul lor viu, un pas notabil înainte a fost făcut atunci când cercetarea idiomatică și-a abandonat orientarea naturalistă, adoptând o metodă de investigație psihologică și sincronică.

Subiectivitatea vorbitorului marchează astfel intrarea sa în arena epistemologică, fără a reuși însă să rămână constant în centrul problemei lingvistice generale [50] .

Mișcarea pozitivistă reacționează la apriorismul subiectiv al idealismului prin limitarea factorului individual în coordonatele expresivității stilistice [B1] .

Arbitrarul semnului lingvistic postulat de de Saussure, pe lângă sancționarea socialității limbajului și a conceptului că „totul este psihologic în limbaj, inclusiv manifestările sale materiale și mecanice”, condiționează schimbările lingvistice în funcție de „structura aparatului perceptiv, fonator, acustic și conștient al ființei umane, care constituie singura limită a sistemului formal”.

Între cei doi poli ai idealismului și structuralismului, lingvistica modernă a încercat diverse alte căi, de la idealismul pozitivist [52] la raționalism și conceptul de limbaj înțeles în funcția sa subiectiv-obiectivă [53] .

NOTA:

[1] Citatele dintre ghilimele sunt preluate din F. de Saussure, Corso di *linguistica generale,* ed. Laterza, Bari 1968, cu o introducere și comentariu de T. de Mauro.

[2] F. DE SAUSSURE, op. *cit.,* p. 32.

[3] F. DE SAUSSURE, *op. cit.,* p. 90.

[4] Idem, p. 93 (Note).

După cum observă A. VARVARO: «... Charles Bally și Albert Sechehaye s-au gândit să publice textul acestor lecții (deținute de de Saussure), dar au găsit printre lucrările maestrului doar câteva notițe autografe, așa că nu au putut face mai mult decât să folosească notițele luate de ascultătorii celor trei cursuri și să reelaboreze pe această bază un text organic: din această lucrare s-a născut *Cours de Linguistique générale* care a apărut la Lausanne-Paris în 1916. Se înțelege că un text care are această geneză, care contopește într-o unitate trei cursuri succesive ale căror teme parțial nu coincid, care este construit pe notițe pripite care inițial erau destinate unui scop complet diferit și a căror valoare este foarte inegală, care nu poate fi afectată de intervenția editorilor-compilatori, o intervenție care nu este doar selectivă și coordonatoare, ci în multe puncte devine inevitabil interpretare sau chiar integrare, rămâne în mod necesar foarte problematică». (op. cit., P- [332] >-)

Aceasta nu exclude însă faptul că Cursul lui Saussure a avut și continuă să aibă o influență uriașă asupra dezvoltării lingvistice ulterioare, motiv pentru care ar trebui considerat o lucrare organică și completă.

[5] F. DE SAUSSURE, *op. cit.,* p. 92, 124.

[6] Idem, p. 108.

[7] În ceea ce privește investigația sincronică, de Saussure scrie de fapt:

„Sincronia cunoaște o singură perspectivă, cea a subiecților vorbitori , iar întreaga sa metodă constă în colectarea mărturiilor lor; pentru a ști în ce măsură ceva este realitate, va fi necesar și suficient să investigăm în ce măsură există pentru conștiința subiecților."
Și (Ș [AUSSURE] , *op. cit.,* p. 110). În opinia noastră, însă, lingvistica nu se poate limita la simpla colectare a mărturiilor individuale. Pe de altă parte, [nici măcar nu] ar [fi] posibilă explicarea eventualelor schimbări survenite în starea unei limbi dacă datele provenite din cercetările [sincronice nu ar] fi supuse unei analize [comparativ _ diacronice .]

~ < J [Ue] j [bt ∘ cu] efect va fi preluat și dezvoltat de mișcarea structuralistă,
∧ [Un] exces deosebit [în] domeniul creației literare.

Vezi F. DE SAUSSURE, *op. cit.,* p. 100, 125.

OUENOSV™^^ Si [Furon] < *Manuale di preistoria,* Torino 1961; V. RE- ' ea *Chironomia, sau arta de a conduce cu mâinile,*

Parma 1787; P. VUILLENEY, Gândirea și semnele altele decât *cele ale limbajului,* Paris 1940.

[10] F. DE SAUSSURE, op. cit., p. 18 , 20 , 136 , 137 .

[11] Vezi A. SCHAFF, *Filologia limbajului,* ed. Meeting, Roma 1969, p. 55 și capitolul IV al prezentei lucrări .

[12] Vezi A. MARTINET, Lingvistică arbitrară *și dublă articulație,* în „ Cahiers, F. de Saussure", 1957, n. 15, p. 108.

[13] SCHAFF, op. cit., p. 65 .

[14] Vezi J. PIAGET, Psihologia *inteligenței,* Florența, 1952; și G. A. MILLER, Probleme *de psihologie,* Mondadori, Verona, 1964.

[15] Vezi T. DE MAURO, op. cit., p. 355.

[16] S. ULLMANN, op. cit., pp. 48-74.

[17] W. DOROSZEWSKI, Some *remarques sur les rapports de la sociologie et de la linguistique, Durkheim et F. de Saussure,* «J. Psych » XXX, 1933 p. 82-91.

[18] R. BARTHES, *Elemente de sociologie,* Nuovo Politecnico 7, pp. 25-34.

[19] Idem, pp. 37-38.

[20] La fel p. 33 și L HJELMSLEV, Essais *Linguistique,* Copenhaga 1959, pp ; 69.

[21] LÉVY-STRAUSS, *Anthropologie structurală,* Pion, Paris 1958, pp. 11-454.

Qs Scanned with OKEN

[22] O. JESPERSEN, Omenire, *națiune și individ dintr-un punct de vedere lingvistic,* Oslo 1925, p. 212, citat de S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 91.

[23] Domnule BRÉAL, idem.

[24] Vezi S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 93.

[25] Urmând preceptul saussurian al limbajului considerat în sine și pentru sine, rigoarea științifică devenise „dovada supremă a doctrinei", așa cum NOTEAZĂ ULLMANN, adăugând următoarele previziuni personale: „Dacă această prejudecată formalistă ar continua, lingvistica ar deveni o știință ciudat de dizarmonică și și-ar pierde conținutul umanist, transformându-se într-un studiu ezoteric, incapabil să contribuie la soluționarea marilor probleme ale timpului nostru, unele dintre ele fiind strâns legate de natura cuvintelor noastre. În acest sens, nu numai semantica, ci lingvistica în general se află la o răscruce, iar direcția pe care o alege îi va determina viitorul pentru mult timp de acum înainte." (S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 32).

[26] Idem, p. 57.

[27] Un proeminent lingvist american, CC FRIES, observă că pentru mulți cercetători în lingvistică chiar și cuvântul „sens" devenise aproape o anatemă." (Vezi CC FRIES, *Meaning and Structural Analysis,* în «Language» XXX, 1954, pp. 57-68, p. 58).

Această atitudine, însă, s-a schimbat semnificativ astăzi.

[18] În studiul său intitulat *Language* (New York, 1957, p. 20), BLOOMFIELD scrie: „Singurele generalizări utile despre limbaj sunt inductive. Caracterele pe care le considerăm a fi universale s-ar putea să nu se găsească chiar în limba la care avem acces în continuare... Faptul că anumite caractere sunt uneori răspândite este demn de remarcat și necesită explicații; atunci când vom avea date adecvate despre multe limbi, va trebui să revenim la problema gramaticii generale și să explicăm aceste asemănări și divergențe; un astfel de studiu, însă, când va veni momentul, nu va fi speculativ, ci intuitiv."

[29] Idem, p. 140.

[30] Vezi GC LEPSCHY, op. *cit.,* p. 37.

În aceeași linie, trebuie menționat și studiul lui B. MIGLIORINI , intitulat *Calco e irradiazione sinonimica* (în «Boletin del Instituto Caro y Cuervo IV, 1948, pp. 3-17, și în Saggi Linguistici, Florența , 1957) , care aduce o contribuție notabilă la înțelegerea cazurilor de extensie analogică paralelă a sensurilor traduse în sinonime .

Cuvântul „individualism" apare în vocabularul francez și în

Engleză doar în al treilea deceniu al secolului trecut (vezi S. ULLMANN, op. cit., p. 296.

[32] Vezi GC LEPSCHI, *op. cit.,* pp. 57 și 68–69.

[33] L. HJELMSLEV, *Prolegomene la o teorie a limbajului, trad.,* DOMENIUL FJ WHIT „UAL" XIX: I, 1953, Supliment (Mem. VII), p. 50.

[34] A. MARTINET, *Unitatea lingvisticii,* în «Word» X (1954), pp. 121-125. Interesante sunt, de asemenea, considerațiile lui Martinet cu privire la idiolect, înțeles ca «totalitatea obiceiurilor lingvistice ale unui individ la un moment dat». Vezi R. BARTHES, *op. cit.,* p. 23; și ULLMANN, *op. cit.* p. 161.

[35] Printre curentele europene post-saussuriene, trebuie să menționăm și Școala de la Geneva și „încercarea sa de a dezvolta o lingvistică a cuvintelor și o stilistică a limbajului, care prezintă afinități notabile cu stilistica." (Vezi LEPSCHY, op. *cit.,* p. 134).

[36] V. SOMENZI, *Filosofia automatelor,* Torino 1965, p. 17.

[37] GC LEPSCHY, *op. cit.,* p. 22.

[38] V. BRÕNDAL, *Essais de Linguistique Generale,* Munksgaard, Copenhaga 1943, citat de R. BARTHES, op. cit., p. 19.

[39] Vezi S. ULLMANN, op. *cit.,* p. 283.

[40] Aceleași.

[41] Vezi R. BARTHES, op. cit., p. 19.

[42] Aceleași.

[43] CG LEPSCHY, *op. cit.,* p. 45-46.

[44] Ibidem, p. 56 și 67.

[45] COSERIO, *Sincronie, diacronie și istorie,* Montevideo 1959, p. 154.

[46] S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 81; vezi și WARTBURG, *Probleme și metode de lingvistică,* pp. 165.

[47] Robert Godei și Mario Lucidi exprimă și ei această opinie, afirmând independent unul de celălalt că «concepția lui Saussure despre sistem și despre idiosincronie a închis lingvistica într-un cerc», așa cum notează T. DE MAURO în prefața sa la *Cursul* de lingvistică al lui DE SAUSSURE , *op. cit.,* p. XIV.

[48] Vezi S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 44.

[49] Vezi DOUBROVSKY, *op. cit.,* pp. 119-124.

[50] E. SAPIR, *Limbaj,* citat de GC LEPSCHY, op. *cit.,* p. 98.

[51] Psihologismul, de fapt, a apărut din abordarea metodologică a neogramaticienilor . „Justificarea psihologică a formei lingvistice", scrie B. TERRACINI , „ a convergut de fapt cu o tendință generală care câștiga teren în cercetarea comparativă și chiar o conducea la transformarea ei într-o investigație cu adevărat istorică, trecând de la o pură ordonare a faptelor sau de la simple scheme de reconstrucție preistorică, la studiul evenimentelor lingvistice care au avut loc în timpuri istorice".

(Vezi B. TERRACINI, *Analisi Stilistica,* ed. Feltrinelli, Milano 1966, p. 66). În timp, cadrul naturalist este înlocuit de „categorii psihologice", deși este încă o psihologie colectivă. Teologia creștină antică, și în special romantismul și dialectica kanțiană și crociană , contribuie la transformarea limbajului dintr-un obiect de cercetare într-un organism cu adevărat subiectiv.

În *Pathologie et thérapeutique verbale,* Gilliéron nu ezită să considere cuvintele ca ființe umane care se „lovesc" sau se „ciocnesc" unele cu altele, putând chiar să se afle în „stări patologice" și astfel să-și piardă „vitalitatea" și să „moară" dacă nu se caută prompt „remedii medicale". În ciuda acestor exagerări, geografia lingvistică și mișcarea pe care o inspiră și în care se încadrează și Gilliéron reprezintă o atitudine simptomatică și complet neinteresantă.

> S ∧ Ŭ ∧ realizat de VOSSLER cu titlul: Pozitivism *și idealism în știința limbajului* (tradusă de Domenico Gnoli și publicată la Bari în 1908) te-

Aceștia încurajează angajamentul de a readuce „faptele limbajului și istoria lor la interpretarea în termenii spiritului uman". Vossler, care se bazează pe teoriile lui Croce despre identitatea dintre artă și limbaj, este în cele din urmă continuatorul tradiției filologice germane fondate de Frederick Diez și un discipol al lui Wilhelm von Humboldt. Acesta din urmă a conceput limbajele umane ca o imensă istorie „a formării ideilor" și, prin urmare, în același timp, ca „energheia" și „argon".

În paralel, la nivel literar, afirmația biblică „la început era Cuvântul" a fost reluată de cuvintele lui V. Hugo: „ Car le mot, c'est le Verbe, et le Verbe, c'est Dicu", în timp ce, pe de altă parte, Goethe a reiterat: „La început era Acțiunea", confirmând astfel indirect teoriile lingvistice ale lui Humboldt.

În lucrarea sa *Essay de sémantique,* însă, Bréal avertizează lingviștii împotriva pericolului de a considera limbile drept organisme vii, care există independent de oamenii care le vorbesc.

Nici măcar Cursul lingvistic al lui F. de Saussure nu este străin de psihologie. Chiar și în lingvistica post-saussuriană, există adesea o tendință spre recunoașterea explicită a capacităților expresive ale limbajului, așa cum am văzut deja anterior.

Trebuie să ne amintim și contribuțiile lui Bally, care în analiza sa cronică a limbilor franceză și germană acordă o importanță destul de semnificativă așa-numiților „factori perturbatori" datorați componentelor afective ale limbajului. (vezi CAP. BALLY, *Traité de stylistique française,* Heidelberg 1909, I, p. IX și *Linguistique generali et linguistique française,* Berna 1965, ed. 4, p. 110, 309).

Semnificative în acest sens sunt și teoriile lui A. Martinet, conform cărora, din punctul de vedere al vorbitorului, există o relație — pornind de la schema structurală a limbii — între enunțarea propriu-zisă a discursului și repertoriul codului care permite interpretarea acestuia. (A. MARTINET, *Elérnénts de linguistique générale,* Paris 1963 · locul 3 ed., pp. 29-31).

În aceeași ordine de idei, trebuie să menționăm concluziile la care a ajuns structuralismul „bazat pe conținut" (așa cum îl definește Heilmann), ilustrat mai ales de opera lui Roman Jakobson.

În lucrarea sa *Essais de linguistique générale,* Paris 1963 și în alte scrieri, Jakobson distinge o funcție „metalingvistică" a schemei, care ar consta în operația inconștientă prin care vorbitorul și interlocutorul ar verifica „codul" comun și o funcție „fatică" de atragere a atenției interlocutorului.

În limbajul poetic, autonomia mesajului duce la o inversiune a formelor relaționale care stau la baza limbajului și, în special, la selecția și combinarea diferitelor elemente care compun sistemul, constituind astfel un caz limită al limbajului înțeles ca mijloc de comunicare . Negând caracterul metaforic al limbajului poetic, dialectica lui Jakobson își propune, în schimb, să dezvolte o gramatică a poeziei.

Aspectul individual al creației este însă lăsat deoparte, cel puțin în forma sa directă, așa cum notează și B. TERRACINI (op. cit., p. 132).

În ceea ce privește atitudinea structuralismului italian, trebuie menționate studiile lui G. NENCIONI *(Idealism și realism în știința limbajului,* Florența 1946) și în special poziția adoptată de G. DE VOTO în lucrările sale *Studii de stilistică,* Florența 1950, Noi *studii de stilistică,* Florența 1951 și *Profiluri ale istoriei lingvisticii italiene,* 1960. Pornind de la presupoziții saussuriene, Devoto investighează relația dintre subiectivitatea individuală, amorfă din punct de vedere lingvistic, și instituția lingvistică, analizând procesul rezultat de „evaziune" și „coerciție" suferit de intenția expresivă a vorbitorului.

Pentru Devoto, limbajul instituțional apare ca un echilibru între patru niveluri opuse, și anume: între limbajul de uz și limbajul literar și între limbajul tehnic și limbajul expresiv.

Elementul expresiv este, așadar, o parte integrantă a sistemului care animă,

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN

fără să-l deranjeze deloc. Cercetarea lingvistică a lui Devoto își propune în primul rând să plaseze artistul în cadrul limbajului vremii și, prin urmare, să-i definească personalitatea istorică.

contribuția lui DEVOTO rămâne deosebit de sugestivă și importantă pentru elucidarea mecanismului alegerii lingvistice în actul creativ și analiza relației dintre artist și componentele sociale care interferează cu opera și se reflectă în limbaj.

[52] de psihologismul naturalismului lingvistic și de idealismul metodologiei lui Croce și al conceptualismului lui Vossler. (Vezi BS, *Paragrafe despre Spitzer*, «Întrebări» (1960).

Obiectivitatea critică a lui Spietzer și efortul său de a găsi un fundament experimental pentru poziția sa idealistă, precum și conceptul său de structură poetică, susținut de căutarea unei „etimologii psihologice" care să servească drept punte între particular și momentul sintezei, conferă dialecticii sale o valoare multifațetată de amploare.

[53] Natura subiectiv-obiectivă a limbajului este susținută și documentată pe larg de B. TERRACINI, pentru care „limbajul se prezintă imediat sub forma unei duplicități, adică a ceva ce apare simțurilor sau spiritului nostru ca fiind exterior și a propriei sale substanțe – fie ea rațională sau sentimentală – manifestată doar prin acea formă externă". Această duplicitate a semnului, care în viziunea lui Terracini transcende opoziția dintre semnificant și semnificat, este relevată mai ales prin latențele simbolice inerente vorbirii. (Vezi și CASSIRER, *op. cit.).* Un concept similar poate fi observat și în tratatul lui HERBERT SEIDLER *(Augemeine Stilistik*, Göttingen 1953), care, prin examinarea totalității posibilităților subiectiv-obiective ale limbajului, își propune să surprindă universalitatea substanțială a valorilor. (Vezi B. TERRACINI, op. cit., pp. 22, 23, 26, 31, 32, 33, 35, 59, 97, 128).

În opinia noastră, această ultimă perspectivă asupra sensului limbajului se numără printre cele mai potrivite exigențelor unei analize estetice care nu neglijează investigația stilistică. Cu toate acestea, ni se pare că această problemă este încă susceptibilă de multe dezvoltări ulterioare și că poziția adoptată de B. Terracini prevestește deja o viitoare perspectivă sintetică.

Q Scanned with OKEN

IV.

NOI PERSPECTIVE LINGVISTICE

1. —Relația dintre *limbaj și gândire.*

Această eterogenitate conceptuală confirmă necesitatea reexaminării - datelor și rezultatelor teoriilor lingvistice contemporane, în aspectele lor esențiale, cu scopul de a propune o viziune autonomă asupra corelației dintre limbă și vorbitor și dintre creația literară și limbajul artistic.

În primul rând, trebuie să subliniem că aceasta este o atitudine pur filosofică ale cărei fundamente se bazează pe terenul acumulărilor globale de cunoaștere, care formează câmpul epistemologic actual.

Fără a dori să negăm importanța investigației științifice și progresul notabil al metodei statistice1 , considerăm că cercetarea teoretică poate oferi la rândul ei o contribuție importantă la cunoașterea fenomenală în sens larg.

Din acest punct de vedere, fiecare idiom reprezintă un obiect *concret* , dar *particular* — în natură și funcții — prin care ființa umană materializează conținutul abstract și imediat al intelectului său.

Acest postulat necesită clarificări suplimentare.

Actul lingvistic, fie că este înțeles în aspectul său fonatoriu, adică în limbajul vorbit, fie concretizat grafic prin semnificanți și organizarea lor sintagmatică și paradigmatică, se prezintă

Face apel la conștiința utilizatorului sub un triplu profil obiectiv, și anume:

1)ca un set de elemente sistematizate după reguli precise (vocabular/gramatică), preexistente individului și amorfe;

2)ca o posibilitate de a exprima rezultatul experimentării lumii reale și intersubiective, împreună cu propriile reacții în comparație cu aceasta din urmă;

3)ca o descoperire a sinelui (fizic și intelectual) și a capacității de a formula conștientizare personală, reacții și intuiții legate de probleme existențiale.

Aceste trei cadre corespund aproximativ codului, sau sistemului lingvistic, limbajului vorbit, adică utilizării limbajului ca instrument de comunicare, și limbajului gândit pur și simplu, adică dialogului intern pe care fiecare subiect îl poartă în sine în ritmul propriei activități mentale și care constituie premisa indispensabilă a oricărei manifestări intelectuale superioare.

De fapt, dezvoltarea gândirii conștiente este direct legată de limbaj [2] .

De la primele cuvinte-fraze rostite în copilărie pentru a exprima dorințe și nevoi, cunoașterea realității și relațiile subiectiv-obiective care se învață de-a lungul vieții sunt promotori ai unor stimuli senzoriali sau corticali care, devenind achiziții intelectuale, se transformă prin impuls natural în expresivitate lingvistică.

Fiecare senzație, fiecare imagine, fiecare sentiment și fiecare cunoaștere este în mod necesar asociată, în timpul învățării unei limbi, cu un cuvânt sau o frază. Ființa ia în stăpânire pe sine și realitatea care o înconjoară în momentul în care învață să-și exprime gândurile într-un mod comprehensibil prin intermediul *logosului,* adică atunci când reușește să-și conecteze activitatea logică spontană la un sens discursiv. În acest sens, poziția adoptată de Edmund Husserl este interesantă. Deși observă în *Logica sa* „universalitatea coincidenței dintre limbaj și gândire”, [3] el ajunge totuși la unele concluzii cu care nu putem fi întru totul de acord.

Conform lui Husserl, „gândirea umană se realizează în mod normal în limbaj, iar toate activitățile raționale sunt complet lipsite de importanță”.

Scanned with OKEN Scanner

„poartă către discurs, întrucât orice critică din care trebuie să rezulte ceea ce este rațional adevărat, ca critică intersubiectivă, folosește limbajul și se desfășoară întotdeauna sub formă de enunțuri; prin urmare, nu actele pure de gândire sau gândurile pure trebuie luate în considerare mai întâi, ci enunțurile, gândurile enunțate” [4] .

În opinia noastră însă, primatul enunțului există doar virtual, ca o pură condiție de posibilitate, în aceeași măsură în care limbajul, la fel ca lumea și majoritatea instituțiilor sale, este anterior individului într-o anumită perioadă istorică. Între timp, nicio formulare nu ar fi posibilă fără prerogativa umană de a organiza experiența personală în concepte raționale sau de a se orienta inteligent în mediul înconjurător .

În afara acestei capacități specifice, activitatea lingvistică este de neconceput și, în orice caz, ea are loc întotdeauna după dobândirea conștientizării reflexive. Învățarea limbajului vorbit merge mână în mână cu dezvoltarea facultăților corticale, motiv pentru care nu se poate aștepta niciodată ca un copil mic să se exprime ca un adult.

Pe de altă parte, un om matur și sănătos la minte, care nu a învățat niciodată să vorbească, va fi perfect capabil să se apere și să cunoască lumea din jurul său, în același fel în care un surdo-mut, deși incapabil să se exprime în cuvinte, este capabil să tragă concluzii logice din rezultatele observațiilor sale și din interpretarea lor inteligentă [5] și să se facă înțeles prin propriul său cod de semne.

De asemenea, trebuie ținut minte că există posibilitatea reală de a preda multor specii de animale superioare o gamă destul de largă de semnificații lingvistice umane, pe care le demonstrează o înțelegere perfectă, chiar dacă nu se exprimă în termeni similari.

În *Satapatha-Brahmanam este relatată* o poveste fantezistă, dar - sugestivă, care se referă tocmai la preeminența dintre intelect și limbaj și care ni se pare foarte pertinentă pentru ceea ce am spus până acum:

S-a întâmplat odată ca intelectul și cuvântul să se certe despre care era superior. Intelectul a spus: „Sunt mai bun decât tine, deoarece nu spui nimic ce eu nu am știut anterior.”

Scanned with OKEN Scanner

...Atunci cuvântul a spus: „Sunt mai bun decât tine, întrucât ceea ce ai știut Eu fac manifest, Eu fac cunoscut.” S-au întors către Prajapati pentru a decide problema. Prajapati a fost de acord cu opinia intelectului și a spus: „Într-adevăr, intelectul îți este superior, deoarece imiți ceea ce face intelectul și îi urmezi pașii, iar inferiorul este cel care de obicei imită ceea ce face superiorul. ” G.

Afirmația este, așadar, una dintre numeroasele forme în care gândirea conștientă se poate manifesta. Fără această premisă intelectuală, expresivitatea formală nu ar putea exista.

După cum am menționat în altă parte, preeminența rațiunii nu exclude deloc interdependența dintre gândire și limbaj. Creierul, ca orice alt organ uman, se formează prin utilizare, motiv pentru care putem spune pe bună dreptate, împreună cu W. von Humboldt, că „gândim așa cum vorbim”.

2. — *Limbaj și vorbire; utilizare și schimbări.*

Limbajul este o creație convențională a inteligenței umane , un obiect de utilizare care decurge din prerogativele reflexive ale ființei umane . Spiritul, sensibilitatea și intelectul omului sunt unite printr-un intermediar intern care se exteriorizează prin mesajul lingvistic, mai mult sau mai puțin perfect însoțit de cod.

Într-adevăr, este posibil să comunici incorect din punct de vedere gramatical. O bună cunoaștere a sistemului normativ al unei limbi este în primul rând o chestiune de eficacitate expresivă.

Limbajul se implementează social și cultural prin diversele modalități de utilizare a *semantemei active,* adică a uneia încărcate *de intenție,* care se constituie ca sistem la nivelul sintagmelor și paradigmelor.

A formula un concept înseamnă și a găsi cuvintele cele mai potrivite pentru a-l exprima 8. Organizarea cuvintelor în propoziții depinde de -abilitatea și pregătirea subiectului gânditor, dar independent de aceste calități formale, claritatea enunțului este legată de alegerea mai mult sau mai puțin potrivită a termenilor care îl compun 9 .

Pe de altă parte, validitatea științifică a analizei lingvistice sincronice devine foarte relativă dacă aceasta ignoră complet modificările.

Scanned with OKEN Scanner

ificarea sensurilor în timp și astfel izolează limbajul de premisele intelectuale care îl condiționează. Dacă este adevărat, așa cum afirma F. de Saussure, că limbajul este un sistem „în care totul se ține împreună”, trebuie clarificat faptul că adevărata legătură este constituită de unitatea gândirii umane care folosește limbajul pentru a se exprima.

Schimbarea sensului semnelor, abandonarea și restaurarea altora, introducerea neologismelor și a cuvintelor create după modelul lor, precum și evoluția consonantismului, vocalismului și a sistemului gramatical al unei anumite limbi, se datorează în primul rând creșterii nevoilor formale și cognitive în timp sau unor factori istorici, și nu numai inițiativei unui individ sau a unui grup lingvistic, așa cum afirmau structuraliștii. Inovația individuală poate avea o influență determinantă, în special în limba literară, dar succesul său circulator final depinde întotdeauna de o schimbare a atitudinii mentale generale . [10]

Limbajul evoluează prin utilizarea continuă și *multidirecționată* a componentelor sale de bază, în condițiile epistemologice în continuă schimbare ale istoriei culturale.

Aparenta misonemie a limbajului este doar o inerție structurală care se rezolvă atât odată cu creșterea potențialului semnificativ, cât și – mai substanțial și mai evident – odată cu schimbarea tiparelor sintactice și, în consecință, cu revoluția lentă a sistemului normativ. Schimbarea unei atitudini intelectuale corespunde unei transformări a cadrului contextual al discursului literar, care, totuși, rămâne marginală limbii în sine până când noua orientare mentală nu se răspândește.

Impulsurile creative individuale și adoptarea lor de către comunitate sunt, așadar, în mod constant raportabile la cadrul intelectual al perioadei istorice respective ·

După cum afirmă S. Doubrovsky,

«...claritatea unei limbi nu este nici înnăscută, nici imobilă, ea evoluează conform normelor care ghidează dezvoltarea culturii; (...) revoluția limbajului, care reflectă cele mai profunde răsturnări în relația dintre om și lume în epoca noastră, există deja în știință, în arte, în literatură însăși » [12]

și prin urmare, adăugăm, în gândul care le generează.

Q; Scanned with OKEN

3. — *Teoria obiectului lingvistic intelectual.*

În lumina celor spuse, limbajul ni se pare un *obiect intelectual* înzestrat cu o existență *în sine,* ca sistem și *pentru sine* , ca manifestare *concretă* a reflecției conștiente.

La ambele niveluri, caracterul fundamental al limbajului constă în obiectivitatea sa, stabilită de regulile care definesc modurile sale de utilizare. Însă structurile gramaticale și sintactice sunt în realitate suprastructuri instituționale , care, deși prezintă o anumită rigiditate constrângătoare în raport cu - experiența intelectuală a subiectului, ajung să servească mai bine nevoile acestuia de claritate și precizie. În ceea ce privește această „rigiditate", evidențiată și de pozitivismul structural, afirmațiile lui Whorf sunt deosebit de interesante:

„Ce a apărut mai întâi? Modelele lingvistice sau normele unei civilizații? În general, ele au crescut împreună, influențându-se continuu reciproc. Dar în această asociere, natura limbii este factorul care limitează plasticitatea liberă și rigidizează cel mai puternic mijloacele de dezvoltare. Acest lucru se întâmplă deoarece limba este un sistem, nu o simplă colecție de legi. Un mare model sistematic se poate transforma în ceva cu adevărat nou doar foarte lent, în timp ce multe alte inovații privind viața și cultura se produc relativ rapid ."

Nu toate aceste inovații sunt însă semnificative pentru limba în sine. Procesul cultural acționează la nivel intelectual general și duce astfel, chiar și indirect, la viitoare schimbări lingvistice. Pe de altă parte, revoluția idiomatică, spre deosebire de revoluțiile literare, filosofice, științifice etc., este un fenomen pur diacronic, care urmează mai presus de toate curba evoluției cerebrale umane, considerată în aspectele sale de ansamblu, colective și istorice. Se întâmplă însă ca dificultățile restrictive ale limbii să fie resimțite disproporționat și ca, din motive de economie psihică și viteză expresivă, să se producă schimbări importante, la inițiativa acelor straturi sociale care simt cel mai puțin autoritatea codului lingvistic. Analiza idiomatică diacronică este, prin urmare, și o analiză a antropologiei spirituale, înțeleasă implicit sau explicit. Această ambivalență [17] , care decurge din natura și funcția *particulară* a limbajului, se află la origine,

Scanned with OKEN Scanner

printre altele, divergențele de opinie apărute cu privire la problemele formale. Spre deosebire de alte relații dintre subiect și obiectele pe care le acceptă, le respinge sau le creează în jurul său, limbajul trebuie în mod necesar să fie dobândit, adică transplantat în activitatea cea mai vitală a individului, și anume, prerogativa sa exclusivă de raționament. Așa-numitele fenomene de „respingere" sunt extrem de semnificative în acest sens și oferă un argument excelent pentru demonstrarea tezei noastre.

Platon afirma deja că: „Niciun om inteligent nu va fi vreodată atât de îndrăzneț încât să încerce să exprime în cuvinte lucrurile pe care rațiunea sa le-a contemplat..." [18].

La fel de peremptorie este afirmația lui Albert Camus atunci când scrie că:

„Este vorba de a ști dacă până și cele mai precise cuvinte ale noastre și cele mai fericite strigăte ale noastre nu sunt lipsite de sens, dacă, în cele din urmă, limbajul nu exprimă decât solitudinea finală a omului într-o lume tăcută" [19].

Deși mărturii similare nu lipsesc în istoria literară și filosofică universală, ne-am putea întreba dacă vina rezidă în insuficiența expresivă a limbajului, sau în incapacitatea omului de a-l îmbrățișa pe deplin și de a traduce subiectivitatea personală printr-un mediu real și obiectiv. Răspunsul la această întrebare este cu siguranță, în opinia noastră, afirmativ, dar dincolo de transcendența inexprimabilă care adesea nu reușește să ajungă la conștiință, rămânând în sfera instinctivă a subconștientului, de unde se ivește în activitatea creatoare revelatoare, fiecare manifestare intelectuală adevărată și profundă trebuie să fie capabilă să depășească barierele inexprimabilului și să aducă lumii mesajul intuițiilor și descoperirilor sale.

Este adevărat, în primul rând, că limba este o proprietate colectivă și că nu toți membrii comunității sunt capabili să o folosească bine. A avea „darul" vorbirii nu înseamnă implicit găsirea întotdeauna a cuvântului „potrivit". În sistemul formal de comunicare și informare, această nevoie nu este atât de presantă. Dorințele, intențiile și nevoile comune, imediate și spontane sunt ușor de înțeles și exprimat. Dificultatea apare atunci când vine vorba de formularea unor situații mai complexe, adică

SEMN ȘI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54

rug, a modela, a face în cele din urmă transparent și semnificativ în cel mai calitate superioară, astfel încât să o transforme în același timp într-o rețetă masă și instrument al geniului său. Dar pentru a ajunge la o astfel de rezultatul necesită înțelepciune, logică a intenției, coerență, muncă și cunoștințe mai presus de toate forța și talentul. După cum scrie Merleu-Ponty:

«Ceea ce vrem să spunem nu se află în fața noastră, în afara fiecărui cuvânt, ca un sens pur. Nu este nimic altceva decât excesul a ceea ce experimentăm față de ceea ce a fost deja spus > [20.] »

NOTA:

[1] Metoda statistică constituie una dintre cele mai importante ipoteze de lucru ale lingvisticii pozitiviste moderne; a se vedea în acest sens P. GUIRAUD, *Problèmes et méthodes de la statistique linguistique, Dordrecht* 1959, și *Les caractères statistiques du vocabulaire,* Paris 1954; B. QUEMADA, *La Technique des inventaires mecano gr aphiques,* în «Lexicologie et Lexicographie françaises et romanes », Paris 1960; H. MITTERAUD, *Les mots françaises,* Paris 19J3; L. ROSIELLO, *Structura, utilizarea și funcțiile limbajului,* Florența 1965; S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 19; B. TERRACINI, op. cit., p. 125.

[2] Noțiunea de limbaj ar putea fi extinsă la toate celelalte modalități expresive, cum ar fi: muzica, limbajul surdo-muților etc.

[3] E. HUSSERL, Logică formală și transcendentală *, op. cit.,* p. 30.

[4] Idem, p. 24.

[5] Găsim interesant să citățm cuvintele lui C.G. JUNG, referitoare la critica științei empirice: «În interpretarea actuală, ideea nu este altceva decât o abstracție a unei sume de experiențe. Ne putem imagina cu ușurință spiritul uman ca o *tabula rasa originală ,* care este acoperită abia ulterior de percepția și experiența lumii și a vieții. (...) Dar știm că spiritul nu poate fi o *tabula rasa,* întrucât critica principiilor gândirii ne arată că anumite categorii ale gândirii noastre sunt date a priori, adică anterioare oricărei experiențe, și sunt simultane cu primul nostru act de gândire, ale cărui presupoziții sunt într-adevăr. (...) În faza sa inițială, psihicul este la fel de puțin o *tabula rasa* precum spiritul (câmpul gândirii). Îi lipsesc, fără îndoială, conținuturi concrete, dar posibilitățile de a le avea îi sunt date a priori de o dispoziție funcțională preformată și ereditară.» „Nu este altceva decât rezultatul modalităților funcționale ale creierelor seriei strămoșilor, un precipitat al încercărilor și experiențelor de adaptare ale seriei filogenetice ”. *(Tipuri psihologice,* Boringhieri 1969, Torino, p. 307).

[6] Vedi DEUSSEN PAUL, *Sechzig Upanishad's des Veda,* 3* ed. (Leipzig 1938), p. 194; citat de *Satapatha-Brahmanam,* 1, 4, 5, 8-11.

[7] După cum subliniază Brigman: „adevăratul sens al unui termen se găsește observând ce face individul cu el, nu ce spune despre el.” (Citat de ULLMANN, ip. *cit.,* p. 42). La fel de semnificative sunt afirmațiile lui Bertrand Russell: „Un cuvânt are un sens mai mult sau mai puțin vag, dar sensul nu poate fi descoperit decât observând utilizarea cuvintelor; utilizarea vine mai întâi și sensul este extras din ea”. (Idem, p. 43). J. P. Sartre vede în schimb în fenomenul lingvistic „un simplu caz particular al relațiilor noastre cu Celălalt” (vezi Situația 7, Paris, Gallimard 1947, p. 237); în timp ce Merleu-Ponty îl consideră „un caz remarcabil de intenționalitate corporală”, introducând astfel o noțiune limitativă. *(Signes, op. cit.* (cit., p. III)

Scanned with OKEN

Scanned with OKEN

* Conform lui SCHOPENHAUER, rolul fundamental al raţiunii constă în „formarea conceptului; numai aşa putem explica în cel mai uşor şi simplu mod toate manifestările care disting viaţa omului de cea a animalului şi tot ceea ce în orice timp şi loc este considerat raţional sau neraţional ...” (Lumea ca voinţă şi *reprezentare,* Laterza, Bari, v. 2, 1969, L 8. ,,1r • i n

[9] Eficienţa expresivă a unui cuvânt este, de asemenea, o funcţie a versatilităţii sale semantice sau, dimpotrivă, a univocităţii sale. După cum afirmă Breal în *Essay de sémantique,* sensurile acumulate într-un cuvânt sunt un indicator al activităţii intelectuale şi sociale a oamenilor.

[10] Vezi JESPERSEN O., *Omenire, naţiune şi individ din punct de vedere lingvistic,* Oslo 1925, p. 22 .

„ Astfel , de exemplu, în România, influenţa Şcolii *Latine* a avut un impact notabil asupra direcţiei luate de limba literară şi cultura indigenă în secolul al XIX-lea. Rolul jucat de unele mari figuri literare, precum Dante, Petrarca, Ronsard etc., în ţările lor respective, poate avea, în anumite cazuri, o importanţă la fel de decisivă ca şi marile mase populare, care sunt responsabile, printre altele, de trecerea de la latina clasică la latina vulgară şi la limbile romanice. Factorului colectiv i se adaugă, aşadar, factori istorici, politici, geografici, culturali etc., care, alături de elementul uman, contribuie la declanşarea revoluţiei lingvistice.”

[11] DOUBROVSKY S., Critică şi *obiectivitate,* op. cit., pp. 16-17.

Doubrovsky observă cu perspicacitate, printre altele, că „o limbă moartă devine o limbă vie prin mişcarea existenţei personale care o îmbrăţişează şi o poartă spre exterior, spre lume şi spre ceilalţi, ca mijloc de a fi şi de a face împreună, ca praxis ”. Scriitorul abordează astfel teoria naturii subiectiv-obiective a limbajului, afirmând că: „Totul se schimbă atunci când cuvântul permite eului să iasă la iveală şi devine într-un fel o modulaţie personală. Dar semnificaţia, dacă este un act lingvistic, este şi o acţiune îndreptată spre lume, un sistem formal; limbajul este şi o depăşire spre lucrul semnificat, transcendenţă.” (Op. *cit.,* p. 119).

[13] Vezi MERLEAU-PONTY, «Sur la phénomenologie du Langage», *Signes,* Paris, Gallimard, 1960, p. 110.

[14] Adjectivul „instituţional” nu este folosit în sens structuralist, ci doar pentru a indica natura culturală şi aprioristă a sistemului.

[15] Vezi DEVOTO, op. *cit.*

[16] WHORF, op. *cit.,* p. 156.

[17] De fapt, suntem înclinaţi să concepem realitatea ca un lanţ de fenomene interdependente la diferite niveluri şi să contestăm existenţa unor dihotomii ireversibile.

[18] Citat de S. ULLMANN, op. *cit.,* p. 267.

[19] Idem, p. 269.

[20] MERLEU-PONTY, *op. cit.,* p. 104.

Voltaire, la rândul său, a afirmat că: „Nu există un limbaj complet , niciunul care să poată exprima toate ideile şi toate senzaţiile noastre; nuanţele lor sunt prea imperceptibile şi prea numeroase... Suntem obligaţi , de exemplu, să desemnăm sub denumirea generală de iubire şi ură o mie de iubiri şi o mie de uri, toate diferite; la fel este şi cu durerile şi plăcerile noastre . ”

În acelaşi timp, Bergson spunea: „Cuvântul, care doar notează funcţia cea mai comună a lucrului şi aspectul său banal, se insinuează între el şi noi... Noi înţelegem doar aspectul impersonal al sentimentelor noastre , ceea ce limbajul a putut să-l noteze odată pentru totdeauna .” (Citat din S. Ullmann , op. *cit.,* p. 299).

Suntem în schimb convinşi că limbajul oferă posibilitatea efectivă de a exprima orice nuanţă a gândirii şi sentimentului, atât prin polivalenţă semantică, cât şi prin construcţii sintagmatice şi paradigmatice.

come avremo l'opportunità di osservare nella seconda parte del presente la voro. Malgrado le tendenze nichilistiche del surrealismo, André Breton ha perfettamente ragione quando afirma che: «L'œuvre d'art vit, en sol sur que elle est continuu créant de l'emotion, où l'sensible plus général est s'il carve, jour de jour , une nourri plus nécessaire. Este un toucher pentru uphésions sociale în sol că ea realizează un *echilibru perfect de Vextreme* (forma) *și de [„intern* (conținutul manifest)". (Vedi M. NADEAU, *op. cit.*, p. 159).

Scanned with OKEN Scanner

Qj scanat cu scanerul OKEN

«Armonie a tensiunilor opuse, precum cea a Pasajului și a lirei.»*

(Heraclit).

THE

LIMBAJUL ȘI STILUL ARTISTIC

1. —Problema *formei și a fondului în contextul literar* .

Relația dintre existență, gândirea individuală și limbaj nu se limitează la problema clarității expresive și a mijloacelor de a o atinge. Excesul vieții noastre interioare, supraabundența nuanțelor de clarobscur care ating pragul conștiinței și emană din zonele afective și incontrolabile ale ființei noastre, constituie principalul obstacol în calea preciziei formale și sursa ambiguității lingvistice. Cu siguranță nu este nevoie să ne referim la Freud sau Jung pentru a identifica cauzele acestui fenomen, dacă ne limităm la a considera problema dintr-o perspectivă pur filosofică. Indiferent de motivațiile imediate și îndepărtate care justifică nevoia, apărută la un moment dat, de a ne spori expresivitatea verbală, procesul prin care gândirea se transformă în limbaj are loc, în general, în două faze succesive:

— maturizarea și formularea mentală a conținutului psihic sau spiritual care urmează a fi exprimat;

— reformularea sau transcrierea sa într-un mod inteligibil pentru interlocutor sau cititor.

În actul creativ, și mai ales în creația poetică, aceste două trepte se urcă, în majoritatea cazurilor, cu o singură

salt, iar conștientizarea numerică ajunge să coincidă aproape automat cu aspectul formal în care se concretizează.

Timpul foarte scurt de procesare mentală scutește straturile corticale de o cantitate considerabilă de muncă în selecție și compoziție.

Eliminarea stării de tensiune internă, care a determinat exprimarea artistico-idiomatică, este cunoscută sub numele de catharsis, în timp ce rezultatul literar obținut apare ca produsul spontan al inspirației creative.

Materialul care este așadar prezentat analizei lingvistice sau, cum spune B. Terracini, celei mai înalte forme de „speculație ce intenționează să surprindă limbajul în acțiune, în plenitudinea complexă a funcțiilor sale" prezintă două ordine de valori esențiale și interdependente , recunoscute în unanimitate, și anume conținutul tematic și forma în care acest conținut a fost realizat.

Spre deosebire de alte genuri literare, ale căror nevoi logice, descriptive sau metodologice impun o structură formală explicită și univocă, examinată cu atenție de intelect pentru a o face să adere perfect contextului ideatic, poezia, în schimb, necesită soluții expresive, și prin urmare analitice, de o altă anvergură.

scrie André Breton :

„Poemul nu trebuie judecat după reprezentările succesive pe care le implică, ci mai degrabă după puterea de întruchipare a unei idei, căreia aceste reprezentări , eliberate de orice nevoie de conexiune rațională, îi servesc doar ca punct de sprijin. Scopul și sensul poemului sunt altceva decât suma a tot ceea ce analiza elementelor definite pe care le folosește ne -ar permite să descoperim , iar aceste elemente definite singure nu ar putea, nicidecum, să - l determine în valoare sau în devenirea sa . "

Angajamentul filosofului, eseistului, prozatorului și omului de știință - constă , în primul rând, în respectarea fidelă a sensului intuițiilor sale, lărgind și îmbogățind simultan orizonturile și eficacitatea dialectică sau teoretică a acelor schițe lingvistico-cerebrale prin care a devenit conștient de propria intenție expresivă. Principala dificultate, în acest caz, constă în depășirea - ambiguității cuvântului individual și în inserarea sa adecvată în câmpuri lexicale și asociative capabile să concretizeze intențiile discursive ale scriitorului și să precizeze cu precizie și claritate specificitatea poziției intelectuale asumate.

Scanned with OKEN Scanner

Prin urmare, accentul se mută în întregime asupra organizării sintagmatice a limbajului, consolidată la nivelul suprastructurilor sale . *Sensul* enunțului trebuie să poată corespunde pe deplin activității dirijate cu luciditate a scriitorului, în timp ce transparența semnificantului *este* asigurată prin plasarea sa în propoziție și prin specificările suplimentare ale complexului paradigmatic.

Sensul unei opere de proză literară decurge, așadar, din „apariția sa totală", în timp ce sensul unei opere poetice va depinde de „totalitatea aparențelor sale" [4] .

Cercetarea lingvistică trebuie, așadar, să distingă clar între diversele tipuri de producție artistică sau specializată, adoptând din când în când cea mai potrivită metodă de analiză idiomatică.

Sarcina investigației statice apare astfel clar delimitată, așa cum observă și J. Vendryes:

«Istoria este riguros exclusă din etimologia statică, a cărei sarcină este de a determina valoarea semantică a cuvintelor în cadrul unei limbi și într-un moment dat, strict limitat. Este vorba de a defini locul pe care fiecare cuvânt îl ocupă în minte, de a specifica sensul și utilizarea sa, de a calcula frecvența sa, de a estima valoarea sa, de a evalua relațiile sale cu alte cuvinte. Este un fel de inventar al acelei lumi interne pe care fiecare persoană o poartă în sine» [5] .

Această distincție se face corect prin stabilirea funcției pe care scriitorul a atribuit-o cuvintelor individuale.

În proza specializată, de fapt, doar o analiză sincronică a semnului poate încadra în mod corespunzător valoarea sa noțională și convențională, eliberându-l de posibilele sale semnificații metalingvistice sau polisemantice. O astfel de scriere rămâne, așadar, un simplu „veșmânt al gândirii", așa cum o spune Johnson [6] , acceptat pentru funcția sa de mediere.

teoriile lui Roland Barthes își găsesc de fapt confirmarea și validitatea clară:

«Scriitorul este cel care lucrează după cuvântul său (chiar dacă este inspirat) și este absorbit funcțional de această muncă. Activitatea scriitorului implică două tipuri de norme: norme tehnice (de compoziție, de gen, de scriere) și norme artizanale (de aplicare, de răbdare, de corectare, de perfecționare» [7] .

«Conștiința sintagmatică» [8] din structuralismul lui Barthes,
școlii de la Yales și a formalismului lui Troubeck, adică «

OJ
c c
<13
w
00

Qfe Scanned with OKEN

„Conștientizarea care unește semnele la nivelul discursului în sine, adică a constrângerilor, toleranțelor și libertății de asociere a semnului” oferă, fără îndoială, perspective metodologice și analitice care vor trebui luate în considerare în viitor. După cum recunoaște și G. Genette în articolul său „Omul și semnele ” , „ Barthes ar dori să redea semnelor puritatea lor, eliberată de conotații viscerale”.

„Demitizarea” semantemei corespunde căutării validității sale în cadrul sistemului din care face parte, în corelație cu celelalte cuvinte din context și dincolo de orice „naturalizare” sau „prezentare” a acesteia .

În ciuda pozitivismului mișcării structurale, aceasta este departe de a nega „jocul” și „prea multul” care există în expresia literară și nevoia unei noi hermeneutici.

În realitate, însă, este vorba de o pseudo-deschidere către multiplicitatea fenomenologiei lingvistice și posibilitatea unei sinteze dialectic active a diverselor tendințe actuale, care s-ar putea realiza, tocmai, prin depășirea unor limitări unilateraliste într-un sens sau altul.

Opoziția lui Barth dintre cuvântul „practic”, „tranzitiv”, care învață, mărturisește și explică, și limbajul literar intranzitiv și detașat, înțeles aproape într-un sens flaubertian, este deosebit de potrivită pentru a surprinde specificitatea prozei artistice, surprinsă în trecerea sa de la descriere pură la valori sugestive.

„De fiecare dată când descrierea nu este închisă, afirmă Barthes, de fiecare dată când cineva scrie într-un mod suficient de ambiguu pentru a lăsa sensul să scape, de fiecare dată când acționează ca și cum lumea ar semnifica, fără a spune însă ce anume, atunci scrisul eliberează o întrebare, zguduie ceea ce există, fără a realiza vreodată ceea ce nu există încă, dă respirație lumii: pe scurt, literatura nu permite să mergi, ci permite să respiri” 12.

Coexistența ambiguității și clarității, sau, pentru a folosi o expresie doubrovskiană, „misterul în plină lumină”, constituie o mediere între obiectivitatea discursului linear și unisemantic și materializarea limbajului interior, care se realizează pe deplin doar în poezie.

Trebuie să subliniem mai întâi că relația dintre limbaj și lumea reală se reduce, în cele din urmă, la relația existențială dintre intelect

OJ
c c
ra
w
GO

Scanned with OKEN

patul uman și realitatea obiectivă. Transcendența lingvistică nu înseamnă, așadar, „o depășire către lucrul semnificat” [13], ci o irupție a universalului și individualului inefabil în limbaj prin intermediul potențialului expresiv depus în cuvânt.

2. — *Gândire, limbaj artistic și critică stilistică.*

În poezie, ca și în proza poetică, semnul își recapătă autonomia și polivalența ontologică, manifestându-se din nou în tripla sa funcție evocatoare, metaforică și simbolică, în cadrul unei structuri formale în care atitudinea creatoare a autorului se întruchipează în dimensiunile timpului, spațiului și memoriei.

Consubstanțialitatea gândirii și a limbajului implică în mod necesar o reversibilitate a relației existente între cele două elemente.

În timp ce activitatea intelectuală se traduce în discurs, se întâmplă adesea ca unul sau mai multe cuvinte să trezească ecouri îndepărtate în latențele mnemonice sau afective ale cititorului. O analiză stilistică conștiincioasă trebuie, cu siguranță, să evidențieze întreaga gamă de efecte evocatoare la nivel fonetic (onomatopee), lexical (contrastul dintre vag și precis, abstract și concret, rar și comun, arhaisme și neologisme, termeni dialectali și tehnici etc.) sau sintactic (direct, indirect, exprimare liberă, negație etc.).

Trebuie menționat că și în acest caz devine necesară adoptarea unei *metode sincretice* . de investigare și observare a datelor lingvistice în aspectele lor sincronice, psihologice și funcționale.

Prezența cuvintelor cheie și a imaginilor sau metaforelor obsesive oferă o indicație genetică de importanță primordială , care „ține cont nu doar de structuri, ci și de dinamica operei”, așa cum observă și S. Doubrovsky [14].

Frecvența cu care se repetă implicațiile psihologice și funcția lor în cadrul creației constituie principalele pietre de temelie ale oricărei cercetări lingvistice efectuate asupra textelor poetice.

După cum scria deja Baudelaire:

„ A ghici faima unui poet, sau cel puțin preocuparea sa principală,

Scanned with OKEN Scanner

Să căutăm în operele sale cuvântul sau cuvintele care apar cel mai frecvent . Cuvântul se va traduce prin 1 obsesie > [lj] .

Un alt sunet semnificativ în acest sens al afirmației lui Paul Valéry:

„ Simplul timbru al violoncelului exercită o dominație cu adevărat viscerală asupra multor oameni . Există cuvinte a căror frecvență la un autor dezvăluie că sunt înzestrate cu o rezonanță diferită pentru acesta și, în consecință, cu o putere creativă pozitivă, față de cum sunt în general . Acesta este un exemplu al acelor evaluări personale, al acelor *mari valori-pentru-unul-singur,* care joacă cu siguranță un rol foarte frumos într- o producție a minții în care singularitatea este un element de importanță primordială . ” [1C]

Valoarea evocatoare a unor cuvinte din proza lui Proust este deja cunoscută [17] .

De fapt, limbajul, în calitatea sa de obiect, asemenea tuturor celorlalte existențe obiective, exercită o influență semnificativă asupra ființelor umane, trezind în acestea reacții conștiente și inconștiente nicidecum neglijabile, care se manifestă atât printr-o atitudine preferențială față de vocabular, cât și prin stabilirea unei relații mai fragile, la nivelul sensibilului, între polivalența semantică a unui cuvânt și psihicul individual.

În ceea ce privește critica stilistică, aceasta va trebui să discearnă în - analiza cuvântului cheie:

— s-a produs și s-a exprimat forța „coercitivă” a [semnului] asupra conștiinței autorului ;

— în ce măsură și calitate a fost influența sa asupra afectivității profunde a artistului;

— și, în final, valoarea sugestivă pe care continuă să o exercite, în afara și în interiorul contextului, asupra imaginației cititorului.

Funcția catalitică a cuvântului în limbajul artistic 19 și extinderile sensurilor sale dincolo de proiectul operei în sine, reprezintă mijlocul ideal de a transcende limitele intenționalității conștiente ce reglează relațiile existențiale [dintre] ființă, lume și ceilalți indivizi și de a stabili un dialog de esență spirituală și anvergură universală.

Această funcție este îndeplinită, sau amplificată, în discursul poetic, prin procedee stilistice metaforice și prin crearea de imagini simbolico-expresive.

Scanned with OKEN

În opinia noastră, ar fi o greșeală gravă să căutăm întotdeauna o motivație rațional evidentă pentru alegerile stilistice individuale [20].

Însuși conceptul de „alegere", departe de a fi consecința unei limitări expresive și a unei simple reacții a artistului împotriva „instituției" lingvistice, constituie în schimb o aderență instinctivă la o formă specifică, care — conform gustului și contextului cultural al scriitorului — se potrivește cel mai bine conținutului ideilor sale. Ar fi, de asemenea, greșit să credem că este vorba pur și simplu de un banal expedient formal. Fenomenul creației, înțeles ca chintesența unei personalități care în fiecare moment transcende planul subiectiv, în căutarea eternului uman, [21] pune în toate cazurile probleme foarte serioase și importante, de a căror rezolvare cu succes va depinde succesul operei.

Fără a ne opri asupra tendințelor literare ermetice și decadente , a căror mișcare de autoabsorbție și izolare eludează sarcina fundamentală a oricărui mesaj artistic și denotă un profund dezechilibru al personalității creatoare22 , exprimarea formală a produsului poetic, pe deplin realizată, este rodul unei îmbogățiri și al unei dorințe de deschidere imaginativă și spirituală, prin care scriitorul, căutându-se pe sine și propriul adevăr, își dezvăluie sufletul celorlalți și le solicită participarea directă la universul său.

Astfel, există o relație pe trei niveluri între gândire și limbajul artei. Inițial, semnificațiile lingvistice obișnuite, care stabilesc locul subiectului în cadrul contingentului și în cadrul comunității, trezesc, prin inspirație sau simplă lectură, mecanismele conștiente și subconștiente ale individului, generând un discurs intern. În această a doua fază, imersiunea cuvântului în lumea imaginară duce la o creștere notabilă a potențialului său metalingvistic și la transformarea sa consecutivă într-o imagine, metaforă sau simbol - adică o oglindă a unui cosmos spiritual care se transcende continuu pentru a se defini mai bine.

Din această ambiguitate expresivă, provenită din internalizarea limbajului și devenirea sa într-o „reflecție totală a simțului de a fi", se naște funcția supremă a comunicării intersubiective [23].

Din univocitatea primei relații cognitive intelectuale,

ț^v. *ISSISI*

Scanned with OKEN

Dată de limbaj, gândirea își lărgește privirea asupra lumii și asupra lucrurilor, învață lecțiile experienței și ale vieții pentru a se întoarce din nou asupra ei înseși, a scoate la lumină conținutul tensiunilor afective latente și a reapărea în fața altor conștiințe prin valorile acumulate de-a lungul secolelor și depuse în cuvânt.

3. —vorbirea interioară *, ambiguitatea limbajului și coordonatele spațio-temporale.*

Opoziția dintre „eveniment și structură" postulată de neopozitivism , sau distincția dintre „cuvântul vorbitor" (intenția semnificativă în starea sa incipientă) și „cuvântul rostit" (moștenirea dobândită prin opera limbajului) [24] , care s-a dovedit deosebit de fecundă în domeniile filosofiei25 · antropologiei26 · lingvisticii și științelor sociale27 · se întoarce în cele din urmă la conceptul saussurian conform căruia „în afara actului, ocaziei cuvântului, nu există niciodată premeditare, nici meditație, nici reflecție asupra formelor, ci doar o activitate inconștientă, non-creatoare: activitatea de clasificare" [28] .

Contrar opiniei lui F. de Saussure, această activitate inconștientă, pe lângă faptul că este organizatorică, așa cum am văzut deja, este, în opinia noastră, și de natură creativă prin excelență [29] .

Relația particulară și complexă dintre individ, existență, lumea interioară și cea exterioară își găsește în vorbirea gândită simplu, și nu enunțată, una dintre cele mai plăcute și revelatoare forme de exprimare, care reprezintă în același timp o sinteză absolută între gândire, limbaj și personalitatea intimă a subiectului.

Dobândirea mijloacelor lingvistice, de fapt, are loc, în linii mari, prin plasarea datelor perceptive în scheme logice mentale și formularea lor în termeni de limbaj.

Mai mult, individul procedează în paralel cu o dublă sarcină de adaptare a realității la propria sensibilitate și de obiectivare a acestei aceleiași realități în conformitate cu nevoile comunicării intersubiective.

Relația bipolară dintre ființă și inteligența sa, pe de o parte , și obiectul intelectual, adică limbajul înțeles în valorile sale

social și existențial, pe de altă parte, generează două seturi de probleme strâns legate, privind limbajul intern, coordonatele sale spatio-temporale și chestiunea ambiguității idiomatice.

Totuși, reprezentarea subiectivă a realității nu coincide niciodată perfect cu omologul său obiectiv.

Cunoașterea noastră imprecisă a lucrurilor este compensată de capacitatea de a exprima, prin vorbire, concepte generalizatoare. Pe de altă parte, omul este capabil și să ignore percepția obiectivă și să construiască în gândirea sa un model abstract al elementelor care compun lumea cunoașterii sale.

După cum observă C.G. Jung:

„Întrebarea de unde provine tendința și capacitatea de a se exprima cu simboluri a condus la o distincție între două forme de gândire: gândirea dirijată și adaptată și gândirea subiectivă pusă în mișcare de impulsuri interne” [30] .

Acest echivalent intim al contingentului nu este însă nici în întregime exact, nici complet arbitrar.

Facsimilul interior al universului obiectiv este întotdeauna legat de configurația particulară a cerebralității ființei și de factorii care o influențează.

Activitatea de raționament a individului nu se reduce niciodată la o simplă clasificare sau investigație cognitivă.

Între sfera intelectuală, imaginația și sensibilitatea subiectului gânditor există un proces continuu de interferență care implică întreaga sa personalitate în acțiunea de cercetare și formulare a rezultatelor obținute.

Acest fenomen, pe lângă faptul că este cauza directă a formării treptate a polivalenței semantice și, prin urmare, a ambiguității limbajului, mărturisește munca umană continuă de interpretare și redescoperire a realității înconjurătoare, ceea ce permite o evaluare multidimensională a acesteia din urmă și progresul neîncetat al cunoașterii în general.

Este, de fapt, o „operă” în mare parte silențioasă, adică limitată la discursul intern, care precede în mod necesar orice enunțare formală. Acest apriorism nu este întotdeauna foarte evident și ușor verificabil.

Scanned with OKEN Scanner

c

Scanned with OKEN

În utilizarea zilnică a mediului lingvistic pentru comunicarea cu ceilalți, se întâmplă adesea ca omul să angajeze doar asociații corticale superficiale, care nu implică deloc participarea sa emoțională sau supraconștientă.

Mecanizarea masivă care a invadat secolul nostru poate, de fapt, standardiza sau automatiza unele reflexe mentale și, prin urmare, acționa ca o frână asupra spontaneității și autenticității individului .

Omul modern este în mod clar fascinat de publicitate , tehnologie, modă și situația mediului, dar asta nu înseamnă că va fi transformat într-un robot în viitor.

Factorul subiectiv rămâne însă dominant, chiar dacă diversele frustrări și represiuni ale idealurilor sale de libertate îl limitează continuu, obligându-l să se dezvolte și, nu de puține ori, să se încurce în cele mai îndepărtate sfere ale propriei naturi.

Drama fundamentală a timpului nostru este poate izolarea și singurătatea individului pierdut în mijlocul maselor, conformismul și uniformitatea atitudinilor care i se insuflă și la care reacționează uneori într-un mod disproporționat, dar întotdeauna în conformitate cu caracteristicile și obiceiurile vremii.

S-a creat astfel o demarcație clară între viața interioară și relațiile sociale circumstanțiale.

Convenționalismul și ipocrizia, practicate ca normă de bună conviețuire, semnificativ și cu consecințe foarte grave pe plan psihologic, dublează conștiința ființei.

Vorbirea interioară, care inițial avea rolul de a explicita problemele și întrebările individuale, devine din ce în ce mai mult un solilocviu, un mod de a exista în sine, cu propriile legi și gânduri care în majoritatea cazurilor nici măcar nu ating pragul a ceea ce este exprimabil.

Evident, codul lingvistic continuă să fie folosit, dar predominanța componentei interioare, în stare preconștientă sau încă reprimată de supraeu, transformă considerabil TT™ 116 sintagmatic > reducându-l la o schiță discursivă, ceea ce are foarte puțin în comun cu expresivitatea verbală autentică.

Scanned with OKEN

După cum afirmă psihologul James William:

<Gândirea noastră constă în mare parte din serii de imagini din care una o conduce pe cealaltă: un fel de visare spontană de care animalele superioare, cel mai probabil, nu sunt lipsite. Cu toate acestea, acest mod de gândire duce la concluzii raționale, atât de natură practică, cât și teoretică . [31]

Într-adevăr, se poate întâmpla uneori ca instalarea unei introversii reflexive să facă comunicarea intersubiectivă din ce în ce mai dificilă. Obiceiul de a citi printre rânduri și de a ghici gândurile celorlalți pentru a înțelege ce nu s-a spus sau ce nu s-a vrut să se spună este evident și în lumea culturii de astăzi.

Succesul analizei literare psihanalitice, sau așa-numitei psihocritici, demonstrează preocuparea crescândă de a descoperi, dincolo de creația însăși, firul discursului intern, conștient sau inconștient , care a generat-o.

După cum notează și S. Doubrovsky:

<Știm bine, după munca filosofiei și psihologiei moderne, că conștiința reflectată nu coincide niciodată perfect cu conștiința nereflectată care o poartă. Mai mult, chiar dacă printr-un miracol ar putea face acest lucru, distanța care separă intenția de act ar rămâne insurmontabilă: pagina scrisă este în orice caz incomensurabilă cu pagina proiectată > [32] .

Acest adevăr nu exclude deloc posibila existență a unei perfecte concordanțe de conținut între meditație sau inspirație spontană și concretizarea ei formală.

O operă de artă, indiferent de presupozițiile sale inspiratoare , își atinge întregul sens doar în măsura în care reușește să elimine decalajul dintre conținutul care trebuie exprimat și conținutul exprimat.

La nivel lingvistic, se poate spune într-adevăr, împreună cu Doubrovsky, că: „dacă un scriitor vorbește o limbă, o limbă vorbește prin scriitor” [33.] Acest al doilea idiom ocult nu este altceva decât „logosul gândirii”, ale cărui prerogative specifice sunt extinderea sa în profunzime și caracterul său fragmentar, abstract, generalizator și polisemantic.

În ciuda naturii sale fundamental diferite de vorbirea orală, vorbirea interioară păstrează totuși analogii clare cu mediul de comunicare.

Pe de altă parte, permanența aceloraşi condiționări sociale, temporale, spațiale, culturale etc. favorizează dezvoltarea lor paralelă, care în cele din urmă se poate reduce la dezvoltarea intelectuală a ființei.

Trebuie, așadar, să recunoaștem că distincția noastră dintre cele două tipuri de exprimare privește mai presus de toate cercetarea estetică și lingvistico-filosofică, în măsura în care toate aspectele umanului sunt afectate direct sau indirect de producția de artă.

Fără o înțelegere adecvată a fenomenelor care coordonează acțiunile reciproce dintre nivelurile individual, psiho-cerebral, idiomatic și existențial, nu se poate concepe, de fapt, o critică literară științifică.

Ambiguitatea limbajului este, de altfel, legată de factorii menționați mai sus și de condițiile epistemologice specifice ale vremii.

În timp ce, pe de o parte, omul este obligat să accepte și să mențină o anumită ambiguitate lingvistică — dată fiind incapacitatea sa de a-și - determina întotdeauna cu precizie propriile concepte —, pe de altă parte, un limbaj format exclusiv din semne univoce ar face imposibilă gândirea abstractă, așa cum observă și Schaff, „și astfel ar paraliza activitatea umană bazată pe gândire", pe lângă faptul că ar face bagajul lexical extrem de verbos. Mai mult, Schaff scrie:

«... realitatea este schimbătoare în fiecare parte și în fiecare aspect, este conectată la o cantitate infinită de tranziții și interrelații cu alte părți și aspecte ale lumii obiective (...). Orice măsurare efectuată prin intermediul unui instrument este defectuoasă, dar este suficient să cunoaștem limitele acestei imperfecțiuni pentru a evalua acțiunea ei asupra gândurilor noastre» [34]
,

Indeterminarea limbajului poate fi depășită, aproape în întregime, în context, chiar dacă, așa cum notează Schaff:

„Idealul unei cunoașteri absolut obiective și absolut complete, adică a uneia care corespunde criteriului adevărului absolut, presupune o cunoaștere extra- sau supraomenească" 85

Ambiguitatea mijloacelor de comunicare și nevoia constantă de a ne exersa intelectul pentru ca acesta să poată înțelege corect

de fapt, logica unui discurs constituie cea mai bună garanție a unei acțiuni eficiente și benefice a vorbirii asupra gândirii.

Utilizarea unui instrument tehnico-material necesită mai presus de toate o cunoaștere mecanică a funcționării sale, fără a implica obligativitatea unei munci cerebrale de abstractizare și generalizare.

Acest ultim tip de angajament devine însă indispensabil atunci când perfectibilitatea acestui mijloc depinde exclusiv de abilitatea și versatilitatea psiho-corticală a utilizatorului.

Proverbiala „tiranie a cuvintelor" nu este, în cele din urmă , nimic mai mult decât o confirmare a interacțiunii strânse dintre limbaj și gândire.

cuvinte ale lui A. Schaff ni se par foarte semnificative :

«Este evident că comportamentul omului este condiționat de cunoașterea sa despre lume, cunoaștere care se manifestă în gândirea sa și, prin urmare, și în acțiunile sale conștiente. Un fapt nu mai puțin evident, deși nu întotdeauna recunoscut de bunăvoie față de ceilalți și față de sine, este acela că comportamentul omului este condiționat în egală măsură, și uneori chiar mult mai puternic, de atitudinea sa emoțională față de lucruri, care îi poate domina voința chiar împotriva cunoașterii sale despre lume» [36] .

Ar fi însă greșit să credem că o cunoaștere obiectivă a contingentului este imposibilă , chiar dacă această obiectivitate ar trebui înțeleasă ca o limitare maximă, conștientă și deliberată a elementelor subiective perturbatoare. Factorul psihologic rămâne de o importanță primordială, atât de mult încât mulți lingviști au stabilit o relație ireversibilă între caracterul unei limbi și calitățile cerebrale ale vorbitorilor săi. Atâta timp cât rămânem în sfera studiului popoarelor primitive, suntem de acord că o insuficiență a exprimării poate indica o gândire subdezvoltată.

Ni se pare însă clar că marea diversitate a limbilor ar putea fi atribuită atât izolării teritoriale din trecut , dincolo de influența substraturilor și zonelor lingvistice vecine, cât și disparității rezultate în conceperea lumii, din cauza diferențelor de temperament și mediu ale națiunilor individuale.

F. de Saussure, în schimb, are o opinie complet diferită, potrivit căruia „un procedeu lingvistic nu este neapărat determinat de cauze psihice" [87.] Conform conceptualismului lui Saussure, de fapt, „limbajul nu este supus direct spiritului

Scanned with OKEN Scanner

de subiecți vorbitori» și, prin urmare, «nicio familie de limbi nu aparține de drept și pentru totdeauna unui tip idiomatic» [38] .

Parafrazându-l pe Schleicher și teoria sa despre legile organice și imanente ale evoluției, autorul *Cursului* În cele din urmă, el recunoaște însă că „geniul unei rase sau al unui grup etnic tinde să conducă constant limba înapoi pe anumite căi specifice".

Din punctul de vedere al lui F. de Saussure, principalul vector al fenomenologiei limbajului este o funcție temporală, care poate fi legată secundar de variabile etnice și geografice. Lingvistul genevez acordă problemei spațiale un loc evident foarte marginal, afirmând că „nu este posibil să se stabilească granițe între limbi înrudite, la fel ca și între dialecte; extinderea teritoriului este indiferentă" [40] .

estetic-speculativ , interdependența dintre limbaj și intelect își găsește o interpretare uneori total diferită.

Conform lui Alois Riegl și Leo Frobenius, sentimentul spațiului este în schimb generatorul de „cultură". Pe de altă parte, odată cu Spengler și Nietzsche, simbolismul spațial este dezvoltat până la consecințele sale extreme. În aceeași ordine de idei, trebuie amintită interesanta și sugestiva contribuție filosofică a românului Lucian Blaga, a cărui teorie despre „orizonturile stilistice" este demnă de a se număra printre realizările majore ale dialecticii estetice europene. Cercetările sale asupra fenomenului stilului și asupra specificului creativ-literar autohton îl conduc pe Blaga să-și formuleze teza despre „accentele axiologice", sau despre rolul valorilor etnico-geografice în formarea matricei expresive a artei unui popor[41] .

Printre diversele evaluări psihologice, idealiste sau pozitiviste ale coordonatelor spațio-temporale ale limbajului și producției artistice, există cu siguranță o prăpastie greu de depășit, care nu exclude prezența unui punct comun de contact [42] .

Limba, ca toate organismele culturale și instituționale, este produsul unui „etnism" specific, care reflectă direcția luată de gândirea unei națiuni de-a lungul timpului și dimensiunea existențială și ontologico-spirituală particulară a manifestărilor sale intelectuale concrete.

Dincolo de diferențele care disting creațiile artistice ale fiecărui grup etnic, care, pe lângă faptul că au cauze și origini

Scanned with OKEN Scanner

foarte specifice, analizabile științific, se datorează unei atitudini psihologice caracteristice față de toate problemele vieții, stadiul actual de evoluție atins de ființa umană, o eliberează în mare măsură de străvechile limitări intelectuale impuse de izolarea sa mai mult sau mai puțin mare în limitele unui teritoriu și ale unui mediu social.

Dezvoltarea mijloacelor de comunicare și schimb la diferite niveluri, circulația internațională a mai multor limbi moderne și traducerea marilor opere de artă în aproape toate limbile lumii au creat deja condițiile pentru o universalizare treptată a gândirii. Acest fenomen, în opinia noastră, este de o semnificație și o importanță fundamentale, oferind dovezi clare ale capacității umanității de a depăși limitele impuse de contingent și de a-și îmbogăți spiritul cu sursele de înțelepciune acumulate de-a lungul secolelor de întreaga umanitate.

Teoria „mentalității prelogice", deși păstrează o anumită validitate științifică, pare astăzi să fie afectată de numeroase deficiențe.

observă S. Ullmann :

„Când se susține că vocabularul anumitor limbi exotice este «primitiv» sau «excesiv de concret», că are o «pletoră» de termeni științifici și o lipsă de termeni generici, se referă pur și simplu la faptul că aceste limbi sunt diferite de a noastră și analizează și împart lumea după puncte de vedere diferite" [43].

În acest sens, cuvintele lui E. Sapir ni se par, de asemenea, foarte semnificative, deoarece el confirmă indirect că corelația dintre limbaj și gândire, chiar dacă pare dominantă în cadrul unui anumit sistem lingvistic, poate fi totuși depășită atunci când se învață noi limbi și, prin urmare, se adoptă și se însușesc diferite moduri de gândire.

„Ființele umane, scrie Sapir, sunt în mare măsură la mila acelui limbaj particular care a devenit mijlocul de exprimare al societății lor... lumea reală este în mare parte construită inconștient pe baza obiceiurilor lingvistice ale grupului. Chiar și actele perceptive relativ simple depind mult mai mult de acele imagini sociale numite cuvinte decât am putea presupune. Vedem, auzim, avem experiențele pe care le avem, în mare parte pentru că obiceiurile lingvistice ale comunității noastre predispun anumite alegeri de interpretare" [44].

Scanned with OKEN Scanner

Toate aceste considerații ne conduc la ideea că visul clasic al unei limbi universale — chiar dacă va fi modificat și complet reînnoit de gândirea viitoare — nu va fi poate atât de utopic, în viitorul apropiat, pe cât ar putea părea încă astăzi.

«Mathesis» este în primul rând o dimensiune a intelectului nostru care, odată cucerită, ne va conduce, fără îndoială, la redescoperirea sa în lume.

Q Scanned with OKEN

NOTA:

1 B. TERRACINI, op. cit., p. 7.

2 Vezi M. NADEAU, op. cit., p. 144,

3 Vezi lucrarea lui T. SLAMA - CAZACU, *Langage et contexte* (The Hague, 1961) and *Relațiile între gindire și limbaj în ontogeneză* (Relațiile dintre gândire și limbaj în ontogeneză), București, 1957.

Vezi și P. DIACONESCU, *Omonimie și polisemie, Probleme de lingvistică generală,* VI, București

4 Vezi și S. DOUBROVSKY, op. cit.

5 J. VENDRYES, *„Spre o etimologie statică”,* în Buletinul Societății Lingvistice din Paris, XLIX, 1953, pp. 1953-11. 1–19, p. 7.

6 Vezi S. ULLMANN, op. cit., p. 203.

7 R. BARTHES, *Eseuri critice,* trad. ea. de L. Lonzi, Torino, Einaudi, 1966.

8 Vezi NOAM CHOMSKY, *Structurile sintaxei,* Laterza, 1970, pp. 33-47.

9 R. BARTHES, *Eseuri critice,* op. cit., p. 242.

10 G. GENETTE, *L'homme et les signes,* Critica, 1955.

11 Vezi S. DOUBROVSKY, op. *cit.,* p. 124; S. Doubrovsky recunoaște, de asemenea, că «un sens este inițial fragmentar, are sens prin ceea ce se află în jurul său și în cadrul în care este inserat printr-o percepție concretă, (op. cit., p. 94).

12 R. BARTHES, *Eseuri critice,* op. cit., p. 277.

13 S. DOUBROVSKY, *op. cit.,* p. 59.

14 S. DOUBROVSKY, op. *cit.,* p. 132.

15 CH. BAUDELAIRE, *L'Art Romantique,* XXII, 7, ed. Pleiade, p. 1111.

16 P. VALÉRY, Variété V, Paris, ed. 1944, p. 318.

17 M. PROUST, *Du coté de chez Swann,* voi. I, Gallimard, 1954, p. 86.

18 Noțiunea de „coerciție” sau „obsesie” nu limitează în niciun fel spontaneitatea autentică a inspirației. Dimpotrivă, puterea sugestivă, sau evocatoare, a unui cuvânt ajută la maturizarea unui conținut subconștient, care iese la suprafață conștiinței tocmai prin cuvântul cheie. S. Ullmann clarifică foarte bine problema atunci când scrie:

«Limbajul și gândirea nu sunt inextricabil legate, ci, de fapt, se stimulează reciproc și există cazuri — mai ales în poezie — în care limbajul precede și, într-o oarecare măsură, predetermină ideea pe care ar trebui să o exprime. Aici am putea spune chiar că ordinea este inversată: în loc să alegem o expresie adecvată pentru o idee preexistentă, adaptăm ideea la un design lingvistic vag preexistent.» (Op. cit., p. 204).

Pentru a documenta această cerere, Ullmann a citat un pasaj de Paul Valéry despre inspirația lingvistică:

19 Într-o zi m-am trezit obsedat de un ritm, care a devenit brusc foarte perceptibil minții mele, după o perioadă în care am fost doar pe jumătate conștient de această activitate laterală. Acest ritm mi s-a impus cu un fel de insistență. Mi se părea că vrea să ia o formă fizică, să ajungă la

Scanned with OKEN Scanner

perfecțiunea lui Tetre. Nu ar fi putut ajunge mai clar conștiinței mele decât prin împrumutarea sau asimilarea într-un fel a unor elemente rostibile , silabe , cuvinte, iar aceste silabe și cuvinte erau , fără îndoială , în acest punct al formării, determinate de valoarea și atracțiile lor muzicale .

problemei alegerii stilistice în raport cu istoria limbajului sunt interesante . (Vezi *Nuo vi Studi,* op. cit., p. 95, 99).

[1] S. Ullmann distinge, la fel ca stilistul P. Guirad (La Stylistique, p. 47), între factorii conștienți și cei inconștienți în alegerile stilistice și expresiv-idiomatice. În timp ce primii constituie „estetica, etica, didactica etc. a expresiei ", împărțindu-se în două grupuri, în funcție de scopul lor „direct și natural" sau „secundar și imitativ", cei din urmă reprezintă în schimb „o socio-psiho-fiziologie a expresiei" (op. cit., p. 179).

În acest sens, este interesant să reamintim poziția lui Herbert Seidler, pentru care stilul „este expresivitatea unei opere literare determinată și sugerată de limbajul său" (vezi H. SEIDLER, *Allgemaine Stilistik,* Gottinga 1953, p. 62) .

Pentru Stendal , pe de altă parte, esența stilului este „să adauge unui gând dat toate circumstanțele potrivite pentru a produce orice efect pe care acest gând trebuie să -l producă" (citat de S. ULLMANN, (op. cit., p. 139).

[21] Cuvintele lui Sartre sunt foarte semnificative în acest sens: „ar trebui să ghicești, în spatele cuvintelor tipărite, în spatele paginilor, ceva ce nu exista, care era mai presus de existență" (SARTRE, La *Nausee,* Gallimard, 1938, Paris).

[22] Vezi C.G. JUNG, Simboluri și *transformări,* op. cit., p. 430.

[23] Însuși R. Barthes , după ce a susținut necesitatea eliminării „tranzitivității" limbajului și a propus un „grad zero" de sens , recunoaște între timp într-unul din ultimele sale eseuri că: „O operă este eternă nu pentru că impune un singur sens diferiților oameni, ci pentru că sugerează sensuri diferite unui singur om, care vorbește întotdeauna același limbaj simbolic în momente diferite: opera propune și omul dispune" (vezi Critique et *Vérité,* op. cit., p. 51).

M. Proust s-a exprimat și el în același fel:

„Materia cărților noastre, substanța propozițiilor noastre trebuie să fie imaterială , nu luată așa cum este în realitate, ci propozițiile noastre în sine, și chiar episoadele trebuie să fie făcute din substanța transparentă a celor mai bune momente ale noastre, atunci când suntem în afara realității și a prezentului" (vezi PROUST, Contre *Sainte-Beuve,* Paris, Gallimard 1965, p. 157).

La fel de interesante sunt afirmațiile lui S. Doubrovsky:

«... pentru ca o operă să existe pur și simplu, este necesar, așa cum spunea pe bună dreptate Proust și, înaintea lui, Mallarmé, să fi avut loc o metamorfoză a limbajului, ca de la limbajul sărac al banalității să fi trecut la limbajul bogat al literaturii» (op. cit., p. 234).

Pe această temă, care exprimă în cele din urmă un adevăr irefutabil, diferitele orientări lingvistice par să găsească soluții foarte similare, dacă nu chiar analoage. „Cercul filologic" al lui L. Spietzer (vezi Lingvistica *și* Li- A f $1?' P i- ^ ' J^ ^o 50 ^) de Heidegger, Cap. a pr rut ur ^ po -ul lui Robbe-Grillet și Barthes, fără a mai numi manti^ the m^t? ^ Doubro / sk y ^ alții, recunosc în polivalența se- n „Este un semn de transcendență lingvistică."

M Vezi R. BARTHES, op. cit., p. 26.

de A ^ ERI ¡ ŞI AU-P O NTY, *PI ¡ éno ^ologie de la Perception,* 1945, trad. ^ p - *269 ; idem de la Philo-*

P ¿ w d Enzo Paci » Paravia, Torino 1958.

Vezi LEVI-STRAUSS, Anthropologie structurale, Pion, Paris 1958, trad.

de Paolo Caruso, cd. Il Saggiatore, Milano 19GG; și tot de același autor, Les *Mathématiques de* ritornine, «Esprit», octombrie 1955.

” Vezi F. BAUDEL, *Histoire et sciences sociales: La longue durée,* «Annalcs», octombrie - decembrie 1958.

[28] Citat de R. BARTHES, op. cit., p. 2G.

[29] Este semnificativ să citățm cuvintele lui C.G. Jung în acest sens: „Această gândire nu implică niciun efort, se detașează de realitate pentru a se pierde în fantezii despre trecut și viitor. În acest punct, gândirea formulată în cuvinte se termină, imaginile se apropie de imagini, sentimentele se apropie de sentimente într-o succesiune neîntreruptă și apare din ce în ce mai clar o tendință menită să creeze și să aranjeze totul nu conform dictatelor realității, ci așa cum poate am visa să fie” (op. cit., p. 31).

[30] CG JUNG, op. cit., p. 41.

[31] IACOB WILLIAM, Principiile *psihologiei,* Londra 1907, v. 2, p. 235; vezi și: A. ADLER, *Knowledge of the Want,* Milano 1954; J. DEWEY, *The Disappearance of the Subject in the Psychology* of W. James, Milano 1950; A. MORETTA, op. cit., p. 194.

[32] S. DOUBROVSKY, op. cit., p. 71.

[33] Idem, p. 71.

[34] A. SCHAFF, op. cit., p. 90-91.

[33] Idem, p. 102.

[36] A. SCHAFF, op. cit., p. 124.

[37] F. DE SAUSSURE, op. cit., p. 277.

[38] Idem, p. 279.

[39] Idem, p. 282.

[40] F. DE SAUSSURE, op. cit., p. 242. Aceste afirmații, exprimate pe baza unui criteriu „pur speculativ”, așa cum confirmă chiar autorul, privesc , desigur, problema inovațiilor și transformărilor lingvistice – fără nicio referire la stil – conform dorinței precise a lui Saussure de a considera „limbajul în sine și pentru sine”. Cu toate acestea, ni s-a părut necesar aici să reconectam știința limbajului la știința actualizărilor sale artistice, pentru a restabili între cele două domenii de cercetare acea legătură logică care, în realitate, le unește strâns.

[41] L. BLAGA, *Trilogia Culturii,* ELU, București, 1969.

[42] Căutarea acestui punct de contact și depășirea lui imediată în cadrul unei viziuni prospective face parte din obiectivele metodei noastre de lucru sincretic-obiectiv.

[43] S. ULLMANN, op. cit., p. 277.

[44] Citat de S. ULLMANN, op. cit., p. 279. Au fost consultate și următoarele lucrări : M. JAMMER, *Conceptul de spațiu,* Milano 1963; E. BONAVENTURA , *Problema psihologică a spațiului,* Florența 1961; W. JAMES, Principiile *psihologiei,* Milano 1950; W. WUNDT, *Elemente de psihologie a oamenilor,* Torino

o
c
H
Ju
en
H
LLI
^ O
c
05
U
en

„ Poetul care va veni va depăşi golul deprimant al divorţului ireparabil dintre facţiune şi vis. El va oferi rădăcinilor înfăşurate fructul magnific al lui Varare şi va şti să-i convingă pe cei care îl gustă că nu are nimic amar în el. Purtat de valul timpului său , el îşi va asuma pentru prima dată fără prejudiciu recepţionarea şi transmiterea chemărilor care îl apasă din adâncurile timpului. El va menţine cu orice preţ prezenţa celor doi termeni ai relaţiei umane prin distrugerea cărora cele mai preţioase cuceriri ar deveni instantaneu literă moartă: conştiinţa obiectivă a realităţilor şi dezvoltarea lor internă prin care, în virtutea sentimentului individual pe de o parte şi a sentimentului universal pe de altă parte, are până la o nouă ordine a magiei .”

(Andre Breton: *Les vases communi cants).*

II.

PERSPECTIVE ASUPRA FILOZOFIEI SEMANTICE

1. — *Semnul şi simbolul* ^

Premisele fiecărei creaţii poetice trebuie căutate înainte de toate într-un impuls emoţional sau afectiv specific care, odată filtrat, organizat şi reelaborat de intelect, se manifestă în forme de o complexitate structurală aparte, expresie a întregii moşteniri psihice şi sensibile, atât individuale, cât şi colective.

Folosind mijloacele comune de comunicare lingvistică, poetul le investeşte cu acţiunea sa creatoare, adăugând şi transfigurând datele experienţei şi cunoaşterii, pentru a le folosi ca punţi autentice între realitatea externă, echivalentul ei intern şi apriorismul transcendental. Aproape întreaga moştenire mistică şi culturală mărturiseşte tocmai acest efort uman de a străpunge opacitatea (pasivă) a semnelor idiomatice, de a obţine o

transluciditatea perspectivă a limbii şi astfel o putem urmări până la originile sale.

În secolul al XVI-lea, interesul pentru sensurile traduse ale cuvântului era puternic resimţit, [2] şi nici măcar rigorismul clasic al epocii următoare nu a

putut șterge complet investitura sa simbolică. Acest fenomen poate fi explicat prin faptul că toate formele de investigație ezoterică reprezintă, astăzi ca și ieri, o parte integrantă a cunoașterii umane, la egalitate cu hermeneutica, semiologia și știința. Relația dintre vizibil și invizibil aduce imediat în minte echivalentul său opus și trecerea corelativă de la empirism la intuiție, de la cercetarea științifică la investigația speculativă, de la sensul concret la sensul abstract.

Apariția scrisului, destinat să înlocuiască rapid sensul ocult al cuvântului rostit, se datorează în mare măsură și dorinței de a fixa, sau mai degrabă de a întemnița, prin reprezentare grafică, cerințele magice și cultice ale unui conținut revelator mistic specific [3].

Cunoașterea poveștii creației primordiale și capacitatea de a o repeta fără erori însemna pentru antici deținerea secretului creației în sine și dobândirea stăpânirii asupra vieții și a morții.

Existența spirituală a omului, cu întrebările sale, cu nedumeririle sale, cu voința sa de a cunoaște și de a investiga, sau mai degrabă „cogito-ul său hipologic" cum îl numește Erdmann, provoacă în timp o schimbare progresivă a sensului inițial al cuvântului și o îmbogățire consecutivă a valorilor sale semantice, cu pierderea relativă a clarității univoce a limbajului.

Un număr mare de semne devin astfel martori și custodi ai muncii meta-psihologice continue a individului istoric, care lasă astfel în limbaj amprenta trecerii sale și a propriei activități intelectuale [5.] Forțate, pe de o parte, să limiteze numărul inovațiilor lexicale din motive de economie lingvistico-cerebrală [6] și, pe de altă parte, să găsească forme expresive pentru noile sale achiziții cognitive, ființele umane s-au trezit adesea în nevoia de a concentra conținutul descoperirilor, intuițiilor sau invențiilor lor imaginative în cuvinte deja existente, preferându-le pe cele care, prin natura lor specifică, exercitau o fascinație sugestivă asupra psihicului lor.

Hierofaniile cosmice și vegetale, riturile și credințele populare, mitologia și metafizica, în toate manifestările lor eterogene , apar ca receptacule inepuizabile de acceptare simbolică, regăsite în istoria sacră și profană a tuturor popoarelor.

În acest sens, este interesant să citățm observațiile lui M. Elia - referitoare la fenomenul sacralizării elementelor vieții experimentale:

> În concluzie, nu știm dacă există ceva – obiect, gest, funcție fiziologică, ființă, joc etc. – care să nu fi fost transfigurat în hierofanie, undeva în lume și de-a lungul istoriei umane. A căuta motivele pentru care acest ceva a devenit hierofanie sau a încetat să mai fie așa la un moment dat este o cu totul altă chestiune. Dar este cert că tot ceea ce omul a folosit, a simțit, a întâlnit sau a iubit a putut deveni hierofanie. Știm, de exemplu, că, în ansamblu, gesturile, dansurile, jocurile copiilor, jucăriile etc. au origini religioase: au fost odată obiecte sau gesturi cultice. De asemenea, știm că arhitectura , mijloacele de transport (animale, vehicule, bărci etc.) și instrumentele muzicale au început ca obiecte sau activități sacre. Este posibil să nu existe niciun animal sau plantă importantă care, de-a lungul istoriei, să nu fi participat la sacralitate. De asemenea, știm că toate meseriile, artele, industriile și tehnicile au o origine sacră și, în timp, au dobândit valori cultice. Lista ar putea fi extinsă pentru a include gesturi comune (ridicarea, alergarea, mersul pe jos), diverse ocupații (vânătoarea, pescuitul, agricultura), toate actele fiziologice (mâncatul, viața sexuală), probabil chiar și cuvintele esențiale ale limbii și așa mai departe.[7]

De la ambivalența sacrului și a profanului trecem la cea a vieții și a non-vieții, a cunoașterii și a imaginării. În momentul în care omul devine conștient de lumea obiectivă, începe imediat să-i investigheze originea, adică să scruteze transcendența. Pentru a descoperi secretul propriei existențe, el pune sub semnul întrebării lucrurile tăcute care îl înconjoară, umplând tăcerea care îi răsună întrebările cu creațiile propriei imaginații .[8]

Chiar mult timp după ce explicația mitico-cosmologică a fost înlocuită de explicația filosofică sau științifică, iar polisemia a suferit o contracție în limitele noționale, urmele mnemonice ale acestei activități spirituale îndepărtate continuă să se păstreze în straturile profunde ale inconștientului colectiv.

Scanned with OKEN Scanner

scrie Paul Herrmann :

„Tot ce a fost odată în conștiință rămâne ca element activ în inconștient. Înțelesul antic al cuvintelor continuă să acționeze, la început imperceptibil, trecând din camera întunecată a inconștientului în suflet."

Sedimentările semantice care operează în limbaj se referă, așadar, nu doar la problema interacțiunii dintre individ și lume de-a lungul istoriei, ci și la posibilitatea reactualizării lor intelectuale eventuale, prin căile care conduc un conținut afectiv la exprimare în termeni raționali.

«Alături de și sub mesajul intenționat și conștient, *spune TT Thiermann,* există întotdeauna un anumit zgomot, fluxul și refluxul unei comunicări preintenționale la nivel subconștient» [10] .

Valoarea simbolică a cuvântului își trage, așadar, originea din procesul de internalizare a relației existențiale obiective și din sublimarea și abstractizarea sa ulterioară prin intervenția gândirii active.

considerațiile lui W. Wundt despre *gândirea dirijată:*

„O altă consecință importantă a cooperării dintre schimbarea fonică și schimbarea semantică este aceea că, încetul cu încetul, un număr mare de cuvinte își pierd complet sensul concret și senzual pe care îl aveau inițial, transformându-se în semne care reprezintă concepte generale și servesc la exprimarea funcțiilor aperceptive de relație și comparație, precum și a produselor acestora. În acest fel se dezvoltă gândirea abstractă, care, imposibilă în afara schimbării semantice ce constituie fundamentul său , este ea însăși un rezultat al acelor interacțiuni psihice și psihofizice din care constă evoluția limbajului." U.

Simbolismul cuvântului, în sensul său cel mai larg, *trebuie, așadar, înțeles la toate nivelurile sale posibile,* care privesc în egală măsură filosofia , istoria religiilor și tradiția artistică a umanității în ansamblu. Chinezii, indienii, grecii, romanii, la fel ca popoarele din toate timpurile și locurile, au acordat întotdeauna un loc privilegiat polivalenței semantice a limbajului. Cu alte cuvinte, se poate spune că abilitatea de a abstractiza și generaliza datele persoanei

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN

Percepția sensibilă este actualizată în cel mai înalt grad în simbolul lingvistic.

Contrar *semnului saussurian* , care se prezintă mai degrabă ca o transcriere materială, obiectivă, printr-un cod convențional , a unei reprezentări subiectiv-corticale, *semnul-simbol* presupune, în opinia noastră, o *transcendență para-obiectivă.*

Acest ultim aspect, de altfel, a condus neopozitivismul și empirismul logic la postularea unui anumit paralelism între limbaj și matematică. În aceste cercuri, ideea unui limbaj perfect era strâns legată de o adevărată mitologie a limbajului simbolic. După cum notează A. Schaff:

„Întrucât limbajul logicii simbolice era limbajul perfect, unii oameni s-au dedicat cu zel unui adevărat cult semnelor logice, convinși că orice banalitate, odată îmbrăcată sub masca unui enunț simbolic, s-ar transforma într-un enunț perfect” [12] .

Pe de altă parte, teoria *simbolurilor intelectuale* - adică a simbolurilor care, datorită naturii lor spirituale comune, sunt echivalente, chiar dacă nu identice, cu cele mitice, religioase sau poetice - dezvoltată deja la sfârșitul secolului trecut de Helmholtz și apoi de Heinrich Hertz, în tratatul său *Die Principipien der Mechanik* (Leipzig , 1894), corespundea fundamental conceptului că «orice cunoaștere, oricât de diferite ar fi căile și direcțiile pe care le urmează, tinde în cele din urmă să subordoneze multiplicitatea fenomenelor unității principiului rațiunii suficiente» [13] , așa cum observă și Casirer :

«Simbolul nu este doar un înveliș accidental al gândirii, ci organul său necesar și esențial (...). Astfel, orice gândire cu adevărat riguroasă și exactă își găsește punctul fix doar în simbolic, în semiotică, pe care se sprijină» ^

În opinia noastră, există însă o diferență fundamentală între simbolul matematic și simbolul lingvistic.

Știința matematică introduce, de fapt, valoarea simbolică cu scopul de a o putea determina mai bine prin analiză logică sau, așa cum observă A. Schaff, „printr-o reacție directă la conținutul metafizic al cuvântului” [1G] .

Qb Scanned with OKEN

Procesul de abstractizare începe și se termină în intelect, urmărind înainte de toate să „prezică experiențele viitoare” [10] pe baza unor modele liber asumate. Imaginea matematică, de fapt, traduce nevoi epistemologice, legate de o „condiție intelectuală universală căreia trebuie să o satisfacă conceptele fundamentale ale cunoașterii fizice”, [1T] după cum spune Cassirer, considerând în același timp simbolurile științifice și literare ca fiind consubstanțiale.

În ciuda originilor lor cognitive și structurale comune [18] , simbolul lingvistic, în opinia noastră, își colorează întoarcerea ontologică la esență cu nuanțe irațională, aderențe și rezistențe inconștiente. În timp ce matematica folosește simbolul pentru a realiza o *determinare logică* a necunoscutului, arta și mitul găsesc în însăși indeterminarea lor condiția necesară de posibilitate pentru manifestarea unui „surplus” de sens.

În acest al doilea caz, intelectul, departe de a dori să sistematizeze și să-și impună rigoarea, se limitează exclusiv la menținerea echilibrului psiho-cortical, permițând tensiunilor, anxietăților și speranțelor seculare ale omului să se filtreze în conștiință [19.] După cum notează S. Doubrovsky:

> «Adâncimea este o virtute posibilă a ambiguității, cu condiția ca aceasta din urmă să nu traducă fluxul gândirii, ci supradeterminarea sensului, care manifestă însăși bogăția umanului. Sensul este într-adevăr conținut în întregime în cuvinte, dar nu este dat în întregime deodată: este dat doar conform anumitor perspective, este fragmentat conform direcției atenției» [20] .

Coerența simbolică a științelor este, așadar, ireductibilă la logica simbolurilor literare, care apar dintr-o sumă de factori irațională, reali, afectivi și existențiali [21] .

4 Distanța dintre operă și realitatea experienței postulată de Cassirer nu implică o fractură între artă și câmpul experimental individual. Creația artistică nu este niciodată doar ficțiune sau pură invenție, cu atât mai puțin mister, detașare sau transcendență, ci mai degrabă o fuziune a diverselor componente, sublimare și interiorizare exprimate material. Orice limitare a fenomenului creativ, într-un sens sau altul, diminuează și distorsionează adevărata sa esență multifațetată. Claritatea limbajului literar trebuie căutată, dincolo de ambiguitatea sa, în mobilitatea e-

Scanned with OKEN

Energie conținută în semnul prin care se exprimă și prin care își atinge scopurile specifice. *Tranzitivitatea evocatoare* care îl caracterizează derivă tocmai din capacitatea sa de a depăși impulsul creativ care l-a generat și de a vorbi diferitelor conștiințe cu semnificații diferite. Conform lui S. Doubrovsky:

«Opera literară profundă - sau frumoasă, cei doi termeni sunt sinonimi în acest caz - este definită ca totalitatea, sau convergența și confluența concretă a unor sensuri multiplicate și prelungite la nesfârșit care, așa cum am spus, se solicită reciproc unele pe altele, dintre care, în principiu, niciunul singur nu este suficient, întrucât, pentru a fi înțeleasă în plenitudinea sa, se referă la toate celelalte» [22] .

Și noi suntem convinși că în context calitățile simbolice ale cuvântului reies și mai clar și că, în cele din urmă, „frumusețea nu este altceva decât plenitudinea unei bogății semantice inepuizabile” [23] .

Aceasta nu exclude însă faptul că analiza stilistică trebuie să-și înceapă investigațiile de la semnificațiile cuvântului singular, care reprezintă singura cheie disponibilă pentru a ajunge la o înțelegere completă a textului, în valorile sale evidente și ascunse.

Structuralistul R. Barthes este perfect conștient de această necesitate atunci când afirmă că descifrarea eternei ambiguități a semnelor este întotdeauna rodul „unei alegeri” [24.] Comentariul textului va depinde, evident, și de această *alegere* sau, mai bine spus, de unele dintre posibilele sale interpretări, fie dintr-un punct de vedere psihocritic, filosofic sau pur și simplu stilistic, și prin urmare obiectiv, fie conform unui standard pur subiectiv, adică bazat pe emoția și ecourile stârnite de universul imaginar al poetului, fie de unul singur dintre cuvintele sale, în propria noastră lume sensibilă.

Prin urmare, este necesar să se distingă cu atenție „alegerile” făcute de autor la nivelul scrierii de „alegerile” cititorului sau criticului la nivelul formei și conținutului. Polivalența semantică, pe lângă faptul că oferă scriitorului conștient de bogățiile potențiale existente în limbaj un material expresiv practic nelimitat ' constituie , în același timp, un mijloc de comunicare intersubiectivă la fel de proteic și multidimensional . După cum observă Cassirer:

cu cc cu u en

Qs Scanned with OKEN

«... tocmai această multiplicitate de semnificații nu permite simbolului să rămână un simplu simbol individual: tocmai ea obligă spiritul să facă pasul decisiv de la funcția concretă de indicare la funcția generală și universal valabilă de semnificare. În ea, limbajul iese, ca să spunem așa, din învelișul sensibil în care se prezenta anterior: expresia mitică și analogică cedează locul expresiei pur simbolice, care în natura sa diferită și în virtutea ei devine purtătoarea unui conținut spiritual nou și mai profund> [20].

La fel de interesante sunt afirmațiile lui B. Terracini, pe care considerăm oportun să le citățm datorită relevanței lor pentru acest aspect particular al simbolismului limbajului:

„... puterea cuvântului, surprinsă în unitatea discursului în desfășurare, se contopește și se confundă cu o încărcătură de energie evocatoare de o natură complet diferită pe care cuvântul o poartă cu sine, conținută într-o stare potențială și diferită pentru fiecare vorbitor . Vreau să spun că reamintirea asociațiilor mnemonice prin care, conform schemei saussuriene, cuvântul se prezintă alegerii vorbitorului, chiar considerată în abstract, este orice altceva decât uniformă. Experimentele binecunoscute din care diversitatea opozițiilor și asociațiilor evocate la diferiți subiecți de stimulul aceluiași cuvânt ar fi suficiente pentru a demonstra acest lucru” [27].

Noțiunea valorii simbolice a semantemei este, așadar, legată de realitatea omului în esența sa universală.

În ciuda convenționalității semnului, mesajul poetic, la cel mai înalt nivel al expresivității sale formale, dezvăluie ființa către ființă în ceea ce este cu adevărat profund și nemuritor.

De aici derivă și nevoia de a concepe fenomenul artistic dintr-un punct de vedere sincretic și de a contopi funcția socială a artei în atributele sale universale, de a lărgi expresivitatea limbajului până la cele mai îndepărtate sfere ale umanului etern.

În lumina unei astfel de viziuni de cercetare, limba apare efectiv ca „registrul tradiției, mărturia cuceririlor liniei, depozitarul tuturor achizițiilor obținute prin opera geniului individual” [28], condensat în diversele semnificații simbolice asumate de cuvintele individuale.

Resursele *idiomatice și artistice sunt, prin urmare, infinite.*

Doar un grad insuficient de pregătire culturală poate duce la concluzia că formele expresive ale creației au fost deja epuizate și că noutatea trebuie căutată în „joc” [29]

Scanned with OKEN

liberă sau în dezvoltarea anormală a unora dintre elementele sale constitutive [30].

Firește, cunoașterea posibilităților oferite de limbaj nu exclude spontaneitatea inspirației, ci mai degrabă facilitează curgerea și materializarea acesteia în forme și conținuturi inteligibile cele mai apropiate de complexul emoțional și spiritual din care izvorăște. Această particularitate constituie una dintre diferențele fundamentale dintre poezia populară și creația artistică. În timp ce prima poate fi considerată, așa cum a fost definită de B. Terracini, inspirându-se din opiniile exprimate de B. Croce în studiile sale despre literatura religioasă din secolul al XIV-lea:

«o vibrație a spiritului considerat în unitatea sa elementară, care nu este nici poezie, nici gândire pură, nici fantezie, ci pur și simplu viață, și nu viața sentimentului și acțiunii exercitate asupra oamenilor și lucrurilor, asupra ideilor și credințelor sociale > [31];

A doua, însă, este în primul rând o ridicare deasupra propriei subiectivități către atingerea transcendenței și a umanului universal. Forța de a se înălța dincolo de însăși existența poetului vine, printre altele, dintr-o *eliberare* a cuvântului de constrângerile contingente și de exploatarea latențelor și prerogativelor sale simbolice. Viziunea noastră asupra limbajului artistic, însă, nu implică nicidecum iraționalismul și tehnicitatea simbolismului din secolele al XIX-lea și al XX-lea . Am văzut deja că structuralismul acceptă și noțiunea de simbolism idiomatic, fără a abandona formalismul său rațional.

Cuvântul -*simbol* reprezintă, în opinia noastră, o realitate irefutabilă și imanentă, existentă independent de diverse tendințe literare. *Prin urmare, este prototipul unității sincretice semnificative, deopotrivă idee și sugestie, tradiție și inovație, culoare și nuanță, denumire și evocare.*

Izvorâte direct din inconștient, ca expresie a unei exuberanțe pur individuale sau redescoperite prin actul reflecției în bagajul propriei cunoașteri, pentru a exprima același conținut intern, *cuvintele simbolice* sau cuvintele cheie constituie punctul focal al radiației, nucleul vital din jurul...

care dezvoltă contextul pe care îl animă și îl fac să rezoneze cu ecourile propriei lor vieți parasubiective.

Următoarea comparație a lui B. Terracini ne oferă, pe lângă un suport conceptual valid, și un exemplu al posibilității de a înțelege problema studiilor stilistice cu sensibilitate artistică , rămânând în același timp în sfera celor mai serioase cercetări științifice asupra limbajului artei. Potrivit acestuia, de fapt, simbolismul idiomatic „ne sugerează imaginea centrului incandescent al unei sfere, ale cărei mișcări și sclipiri se reflectă, se descompun și se configurează la suprafață cu un joc mobil de lumini și umbre, desenat de un lanț mobil de puncte strălucitoare, conectate neîntrerupt între ele" [32] .

În concluzie, *trebuie să subliniem încă o dată că conceptul nostru de simbol lingvistic nu are nimic în comun cu sistemul simbologiei matematice, nici cu teoria „corespondențelor" a lui Baudelaire sau cu programul mișcării simboliste din secolul trecut și din primele decenii ale secolului al XX-lea* [33] .

Conceptul de polivalență semantică este cu siguranță extrem de vechi și poate fi urmărit sub semnificații diferite, dar similare, în lumea primitivă, în filosofia platonică și pitagoreică, în mitologia greco-romană, în religiile orientale și occidentale, în gnoza iluministă, în romantism și chiar în cele mai avansate mișcări ale avangardei literare ·

În opinia noastră, *cuvântul-simbol* constituie exemplul cel mai tipic al caracterului *acumulativ* al cunoașterii umane și al posibilităților de reînnoire a substanței și structurii acesteia.

creația artistică contemporană printr-o *nouă evaluare a moștenirii semantice.*

„Poezia este arta de a face cuvintele primordiale să rezoneze în spatele cuvintelor comune ", spunea Gerhart Hauptmann .

Pentru noi, această funcție aparține mai presus de toate simbolului.

Limbajul poetic și, prin urmare, măiestria utilizării borcanului pot face ca cuvintele simbolice să rezoneze în gândirea și idiomul artistic contemporan.

2. *Semnificația metaforică și natura imaginilor literare.*

Elementele și imaginile metaforice ale limbajului artistic sunt corelate direct cu problema polivalenței semantice și implicațiile sale sintagmatice și paradigmatice [3] ®.

Spre deosebire de alte forme expresive, limbajul poetic, cu bogăția sa de tehnici de valorificare a conținutului semnificativ , poate fi considerat pe bună dreptate un superlimbaj. Această caracteristică derivă din natura particulară a mesajului pe care trebuie să îl transmită și din utilizarea unor dispozitive stilistice specifice, de natură metaforică și imaginativă.

Depășirea nesubversivă a ambiguității lingvistice obiective se realizează în primul rând la nivelul contextului. Dacă, prin exploatarea esenței simbolice a cuvântului ' are loc o condensare conceptuală în cadrul unității idiomatice, întărind poziția sa cheie în centrul sintagmei, utilizarea metaforică sau analogică a semantemei îi clarifică valoarea semnificativă, orientând-o spre o mai mare determinare a sensului ideal pe care urmărește să îl exprime.

Prin urmare, este necesar să putem distinge clar metafora de imaginea literară, în ciuda prezenței unor trăsături comune și a tendinței frecvente de a le include în aceeași categorie formală.

Funcția elementului metaforic este, de fapt, în primul rând, de a sublinia, plasticiza și dinamiza un aspect sau o calitate a unui concept dat.

observă românul Lucian Blaga , această traducere surogat constituie o „tehnică compensatorie" care decurge din nevoia de a exprima nuanțe inspirationale fără a fi nevoie să se recurgă la o descriere analitică lungă și abstractă.

Cu alte cuvinte, comparația metaforică reprezintă, așadar, o revenire la suprafață, un adaos de culoare imaginii lingvistice pentru a evidenția mai bine câmpul asociațiilor corticale în care se mișcă ideea exprimată38 ·

În spatele metaforei nu se ascunde niciun sens ascuns de altă natură . [39] Reverberația sugestiei este întărită, se răspândește cu o claritate mai mare, dar direcția pe care o urmează este liniară și nu dă naștere la efecte secundare. Această limitare semantică nu exclude valoarea poetică intrinsecă a metaforei.

O analogie metaforică bine aleasă poate fi la fel de eficientă din punct de vedere artistic ca orice altă formă de îmbunătățire a expresivității. După cum scrie André Breton:

„A compara două obiecte, cât mai departe posibil unul de celălalt, sau a le confrunta brusc și surprinzător prin orice altă metodă, este cea mai înaltă sarcină la care poate aspira poezia > [40]. "

J. A. Richards exprimă aceeași opinie :

„Cu cât lucrurile comparate sunt mai îndepărtate, cu atât tensiunea creată în mod natural este mai mare. Tensiunea este coarda arcului, sursa de energie în lovitură, dar nu trebuie să confundăm puterea arcului cu precizia loviturii sau tensiunea cu țintirea> [41] .

Mallarmé este poate chiar mai aproape de adevăratul sens poetic al metaforei atunci când scrie:

Tot misterul e acolo: stabilește identitățile secrete pentru două persoane de aici și folosește obiectele , sub numele unui birou central pur » [42] .

Utilizarea valorilor metaforice corespunde unei nevoi de unitate și

concretețe idiomatică menită să eludeze rezistența internă a limbajului și să caute în însăși capacitatea sa de obiectivare noțională premisa unei adânciri și creșteri a expresivității43 · Procesul tautologic și utilizarea eufemistilor metaforici sunt paralele și conectate la geneza simbolului literar44 .

Dacă, pe de o parte, conform credințelor primitive, cunoașterea originii unui cuvânt însemna deținerea unei puteri oculte asupra obiectului pe care îl indica, pe de altă parte, posibilitatea de a-l numi îl proteja indirect pe om de riscul de a fi implicat în aura magică ce înconjoară totul în creație.

Obiceiul de a se exprima metaforic și dezvoltarea capacității analogice sunt, așadar, legate de ambivalența atitudinii umane față de sacralitate . [45] Kratofaniile și tabulațiile anumitor nume comune și proprii se bazează pe o predispoziție spirituală înnăscută realității umane. Ființa își trage din lumea sa imaginară puterea de a depăși lucrurile percepute, de a ajunge la sensul lor primordial și, în același timp, cu aceleași mijloace, se apără de pericolul de a pătrunde într-un mediu ontologic diferit și fatal . [40]

cuvântul -*simbol* este structural și genetic opus metaforei, iar coexistența lor în același text poetic creează probleme de o vastă semnificație estetică, care nu pot fi

a subestima și a reduce la un numitor stilistic și analitic comun [47].

Sensul ontologic al imaginii *literare* se situează la jumătatea distanței dintre sensurile metaforice și cele simbolice ale limbajului artistic. Trebuie menționat mai întâi că, în ciuda diferențelor substanțiale care disting aceste elemente formale, materializarea lor artistică are loc spontan, adică în momentul precis în care cunoașterea intuitivă se contopește cu cunoașterea reflexivă. Numai tensiunea care decurge din combinarea acestor două surse de energie psihică poate garanta autenticitatea și vitalitatea creației artistice. Într-adevăr, intuiția restrictivă, extensivă sau sintetică trebuie mai întâi să treacă prin conștiință pentru a fi tradusă în cuvinte sau imagini, chiar dacă, genetic, rămâne legată de straturile cele mai profunde ale inconștientului.

Pe de altă parte, fără această componentă rațională nu ar fi posibilă - realizarea unei sublimări a impulsurilor ascunse, în timp ce, dimpotrivă, o activitate pur intelectuală ar fi lipsită de vibrații interne și, prin urmare, de forță sugestivă.

Formalismul excesiv, sau digresiunile lingvistice ale mișcărilor de fractură, riscă să piardă echilibrul ipostatic al operei poetice și să sacrifice adevăratul său sens metaforic-simbolic-imaginativ în favoarea unor efecte picturale sau tehnice de importanță secundară [48].

«O imagine, scrie Jacques Bousquet, costă omenirea la fel de multă muncă cât un personaj nou costă o plantă» [49].

Aceasta este, evident, o operă de acumulare și sedimentare a cunoștințelor, coroborată de o încărcătură emoțională de o asemenea intensitate încât permite un adevărat salt calitativ, transformând uneori o întreagă mișcare poetică. După cum afirmă G. Bachelard:

«Poezia este în esență o aspirație către imagini noi . Corespondentul esenței noutății care caracterizează psihismul uman . »

În timp ce cuvântul-simbol conține în sine o lume complexă de semnificații, prin care, menținându-și neschimbată forma grafică și sonoră, reușește să capete valori diferite și să re-

pentru a fi reînnoită intern, imaginea literară depinde exclusiv de originalitatea universului sensibil sau de prospețimea sursei psiho-corticale care o generează.

Această noutate este, așadar, subordonată atât tipicității matricei imaginative, cât și polivalenței semantice a elementelor lingvistice individuale care o compun și contextului în care se inserează.

Noțiunea *de imagine* implică, așadar, în același timp , o unitate expresivă

5 Scanned with OKEN Scanner

plastică și o multiplicitate sugestivă multidimensională. Ambivalența sa, de fapt, provine tocmai din motivația sa artistică. Dincolo de a fi rodul unei descărcări energetice intuitiv-reflexive, crearea unei imagini literare corespunde unei perspective distorsionante sau descriptive specifice poetului , dinamicii sale spirituale și lungimii de *undă* a gândirii sale.

Bachelard, care rămâne unul dintre cei mai eminenți și sensibili - cercetători ai sensurilor ascunse și exprimate în creația poetică, ne oferă în această privință o interpretare excepțional de perspicace a mecanismului creativ și a sensului uman și hedonist al imaginii:

Pentru o psihologie completă , imaginația este, înainte de toate , un tip de mobilitate spirituală, cel mai mare, cel mai viu, cel mai mare tip de mobilitate spirituală. Prin urmare, este necesar să adăugăm sistematic studiului unei anumite imagini studiul mobilității sale, al fecundității sale, al vieții sale. (...) Prin intermediul lor, vorbirea, limbajul, literatura sunt ridicate la rangul de imaginație creatoare. Gândirea, exprimându-se într- o nouă imagine , este îmbogățită prin îmbogățirea limbajului. Ființa devine vorbire. Vorbirea apare la culmea psihică a Ființei. Vorbirea se dezvăluie ca devenire imediată a psihicului uman . > [52]

Ambiguitatea limbajului, banalitatea percepției și a experienței se rezolvă de la sine și suferă o asemenea metamorfoză încât dezvăluie brusc ceea ce graba, nerăbdarea sau obișnuința ascunseseră până atunci privirii minții. Cea mai frumoasă pictură a artei figurative nu poate surprinde decât o singură dată revelația spiritului și sensibilității artistului . [53] Imaginea literară, în schimb , continuă mereu să relateze minunea genezei sale, vorbind precum cuvântul-simbol, iar muzica limbajul mereu reînnoit al imaginației.

Scanned with OKEN Scanner

„ Fiecare poet, să vină să-l scrie *pe Bachelard",* Îi datorăm, așadar, invitația sa la călătorie. (...) În cele din urmă, călătoria în lumile îndepărtate ale imaginației nu duce cu adevărat la psihicul dinamic decât dacă capătă caracterul unei călătorii în tărâmul infinitului . În domeniul imaginației , transcendența se adaugă fiecărei imanențe . Este însăși legea expresiei poetice să depășească gândirea * ® [4] ,

Crearea unei imagini deschide o breșă în limbaj, o fereastră către un dincolo nebănuit.

Valoarea sa fundamentală rezidă, așadar, în spontaneitatea și noutatea sa absolută. În timp ce simbolul este produsul unei lungi elaborări diacronice, imaginea este un fenomen pur sincronic.

Provenind dintr-o combinație de cuvinte56 ' își trage primele avantaje expresive din capacitatea semnificativă polivalentă a semantemei singulare.

Prin însăși structura sa, imaginea este în cele din urmă un element simbolic ridicat la putere, care interpretează realitatea într-un mod subiectiv, pentru a o repropune ulterior îmbogățită cu valori umane [universale] .

Aceasta nu înseamnă că se poate afirma apriorismul absolut al imaginației și autonomia consecventă a factorului creativ. Produsul fantasmatic poate într-adevăr să apară uneori din nevoia de a împrumuta de la contingent acele elemente plastice și imediate utile manifestării unui conținut intern pur.

Reversibilitatea relației dintre planul uman și planul real constituie una dintre cele mai importante prerogative ale creației și poate cea mai mare sursă de sugestie și lirism.

Dar, așa cum subliniază C.G. Jung:

< Imaginea poate fi de origine personală sau impersonală. În acest ultim caz, este colectivă și caracterizată de caracteristici mitologice. Îi dau atunci numele de imagine primordială. Dacă, însă, nu are caracter mitologic, adică dacă îi lipsesc caracteristicile reprezentativității și este doar colectivă, atunci vorbesc despre idee. Prin urmare, folosesc termenul idee pentru a exprima sensul unei imagini primordiale, un sens care a fost desprins, abstractizat din concretețea imaginii. În măsura în care ideea este o abstracție, ea apare ca derivată sau dezvoltată din ceva mai elementar, adică ca un produs al funcției gândirii. (...) Dar, în măsura în care ideea nu este altceva decât sensul formulat al unei imagini primordiale în care era deja prezentată simbolic, esența ideii nu are nicio valoare.

nimic derivat sau produs, dar, considerat psihologic, există a priori ca o posibilitate, deja dată, a conexiunilor gândurilor în general » [5] L

Spre deosebire de percepția metaforică care, conform lui S. Doubrovsky: «este o percepție adevărată a realității, pur și simplu plasată pe un nivel diferit de percepția practică sau științifică» [c8] , produsele imaginative sunt rezultatul unei fuziuni spontane și abstracte între sensibilitatea conștientă și inconștientă a ființei și mediul natural în care aceasta aspiră să se încadreze. Totuși, este necesar să discernem dacă este vorba de o proiecție a momentului inspirațional spre exterior sau de o internalizare și sublimare simbolică a realității [69] .

Această primă distincție servește la clarificarea faptului dacă fenomenul imaginar recurge sau nu la lumea contingentă pentru a găsi echivalentul metaforic capabil să ofere suport material și analogic esenței intuitive, sau dacă experiența sensibilă aduce la maturitate un potențial conținut inconștient, acționând ca un catalizator.

De asemenea, va fi necesar să se stabilească dacă unitatea expresivă luată în considerare constituie un element integrator al discursului literar sau reprezintă pur și simplu un adjuvant util, dar nu indispensabil, ideii centrale formulate anterior.

La fel de important va fi studiul funcției sintactice și contextuale [60] a efectelor stilistice, atât în raport cu intenția autorului și dezvoltarea tematică generală, cât și din punctul de vedere al structurii lor interne.

Spre deosebire de metaforă, imaginea literară este întotdeauna autosuficientă.61 Pe de altă parte, o singură imagine frumoasă într-o operă întreagă ar putea fi „suficientă” pentru a consacra un poet, iar această frumusețe [depinde] tocmai de echilibrul unității în multiplicitatea valorilor sale semnificative. Independent de conținutul său simbolic, metaforic, filosofic, hiperbolic-denigrator, psihologic, emoțional și chiar patologic [, imaginea constituie] întotdeauna un act creativ complet, reprezentând la scară mică ceea ce poezia, luată în ansamblu, reprezintă la scară mare

Scanned with OKEN Scanner

ai c
c
ro
w
cn

Scanned with OKEN

, adică punctul de fuziune dintre conștiință și transcendență, dintre adevărul individual și cel intersubiectiv, dintre universul sensibil și intelectul cognitiv , dintre tensiune și catharsis. După cum afirmă André Breton,

tărâmul semnificației pe care o avea pentru el crearea unei imagini:

« Seul l'imago, cn ce qu'elle a d'imprévu et de soudain, me donne la mesure de la liberation possible et cotte liberation est si complète qu'elle m'effraye » ° [4].

Comentând aceste cuvinte ale lui A. Breton, S. Ullman ajunge și el la concluzii care nu sunt deloc lipsite de interes și pe care considerăm oportun să le citățm:

„Sentimentul de eliberare, de autoexprimare nestingherită pe care imaginea îl poate produce într-un poet sau într-un scriitor este perfect de înțeles. (...) Dacă, în acord cu Flaubert și Proust, considerăm stilul mai presus de toate ca un mod de viziune personală, aproape organică, atunci imaginea este cheia de boltă a stilului, deoarece limbajul uman este astfel constituit încât prin intermediul imaginii această viziune poate fi comunicată în forma cea mai directă, cea mai originală, cea mai de neuitat. Cu cât studiem mai mult natura imaginii , cu atât suntem mai frapați de validitatea perenă a afirmației lui Aristotel: «De departe cel mai important lucru este să stăpânești metafora. Numai aceasta nu poate fi predată altora: este semnul distinctiv al geniului » ”

Ni se pare probabil că Aristotel se referea la imaginea literară atunci când vorbește despre „metaforă” în sens larg.

Necesitatea de a distinge clar diferența dintre metaforă și imagistica poetică nu exclude însă prezența unor trăsături caracteristice comune.

Nu trebuie uitat că sensul metaforic și imaginea izvorăsc ambele dintr-un impuls creativ căruia autorul îi ascultă instinctiv și voluntar. Confruntat cu forța cu care conținutul mesajului pe care trebuie să-l exprime se prezintă conștiinței sale, scriitorul are sarcina dificilă de a găsi în jungla propriului sistem lingvistic acele cuvinte și mijloace formale care sunt capabile să conțină pe deplin, dincolo de sensul imediat al inspirației sale, și nuanțele și însăși profunzimea gândirii sale artistice. Rezultatul reușit și fericit al unui produs artistic este condiționat de imediatitatea cu care bagajul inspirațional este tradus în limbaj și de aderența perfectă a acestuia din urmă la ritmul, vibrațiile și muzicalitatea inerente fenomenului poetic · Conform lui Heidegger și

curentul filosofico-estetic neokantian la care face referire:

«Indicele lingvistic al modului în care discursul face cunoscută afectivitatea definirii-ființei este constituit de cadență, modulație, tempo-ul discursului, modul de a vorbi. (...) În poezie, așadar, nu este o coincidență faptul că muzicalitatea și ritmul sunt atât de importante. Departe de a fi fapte pur formale, acestea sunt legate de însăși esența poeziei ca discurs care manifestă tematic situația afectivă» [GT] .

Metafora și imaginea trebuie, așadar, să se încadreze în lumea ideală și armonioasă a contextului poetic și să posede tripla cerință a semnificației, ritmico-melodică și evocatoare. Poezia modernă, renunțând la puterea încântătoare a rimei și a metricii tradiționale, a fost nevoită să-și concentreze toate resursele expresive în structurile *semnificative* ale limbajului și în organizarea sa sintactică și asociativă. De aici derivă și creșterea rolului - atribuit valorii metaforice, simbolice și imaginative a vorbirii artistice, considerată mai ales în aspectele sale gramaticale și paradigmatice . [68]

Pe de altă parte, dificultatea de a enunța reguli fixe și precise pentru analiza stilului poetic se datorează mai ales versatilității diverselor procedee stilistice. Astfel, de exemplu, imaginile pot fi prezentate sub formă metaforică69, [în] timp ce metaforele cele mai complexe și reușite din punct de vedere artistic dobândesc valori plastice și evocatoare sau sunt încărcate de semnificații simbolice. Cuvântul -*simbol*, începutul și sfârșitul oricărui act creativ, devine, la nivel sintagmatic, atât metaforă, cât și imagine.

C.G. Jung observă, de fapt, că:

„Orice concepție care definește expresia simbolică drept o analogie sau drept o denumire prescurtată a unui lucru cunoscut este semiotică. O concepție care definește expresia simbolică drept cea mai bună posibilă și, prin urmare, drept cea mai clară și mai caracteristică formulare care poate fi enunțată pentru moment, a unui lucru relativ necunoscut este simbolică. O concepție care definește expresia simbolică drept o circumlocuțiune sau o modificare intenționată a unui lucru cunoscut este alegorică.” 7°.

Din punct de vedere psihologic, *simbolul literar* își trage, așadar, originile din arhetipuri subliminale și este înzestrat, mai presus de toate, cu valori colective și universale. Metafora, pe de altă parte, este o simplă

material plastic «analogon» , adică un produs al imaginației pasive, în sensul jungian al noțiunii.

În ceea ce privește imaginea literară, ea este, dimpotrivă, rodul energiei fantasmatice în sine, adică reprezintă „o aventură a percepției", o *fantomă activă* a psihologiei individuale [71] .

Limbajul imaginației poetice izvorăște astfel dintr-o relație particulară dintre artist și realitatea contingentă, care oferă elementele necesare obiectivării conținuturilor inconștiente, conducându-l astfel înapoi la reactivarea *arheelor simbolice transcendentale* . Aceasta dă naștere și metafizicii fantasmagorice a anumitor tendințe estetice inițiate de G. Bachelard, care pun accentul pe dinamica ocultă a proiecțiilor imaginare. Spre deosebire de tradiția ezoterică-iluministă, care, de la gnosticismul pitagoreic la romantism, neoromantism și literatura suprarealistă și structuralistă, caută în primul rând semnificațiile mistico-mitologice ale conținuturilor simbolice, estetica postbachelardiană se concentrează în primul rând pe *semnificantul* imaginii și pe corelatele sale psihologice. Aceasta dă naștere și accentului pus pe originalitatea inerentă a imaginii poetice care, datorită premiselor sale genetice, exprimă esența individualității creative în ceea ce este mai autentic și inconfundabil.

Limbajul artei duce tocmai la eternul uman și *la* animusul universal, adică să-l parafrazez pe Pierre Emmanuel, la acel limbaj al ființei care îl transformă pe poet în om: « qui prend chaqué mot dans sa plénitude, qui met sa vie dans ses mots, et ses mots dans sa vie » [72] .

3. — *Locuri comune în creația artistică.*

Eliberarea formală a poeziei moderne ridică și problema posibilității utilizării locurilor comune în creația artistică literară [73.] În general, am văzut deja că limbajul poetic necesită o polisemie care ar fi inadmisibilă în limbajul științific sau discursiv, sau în limbajul conceput ca instrument de comunicare socială [74.] Pe de altă parte, fenomenul creativ , fiind, din punct de vedere genetic, rezultatul fuziunii dintre cunoașterea intuitivă și cea reflexivă, participă în egală măsură,

Scanned with OKEN

nu numai al produselor fantasmatice inconștiente, ci și al activității intelectuale conștiente și al medierii acesteia cu realitatea înconjurătoare. Mai mult, însuși limbajul intern care precede limbajul formulat, atunci când nu se confundă cu acesta din urmă, include în repertoriul său cotidian o întreagă serie de clișee, care, datorită naturii lor sintetice, se pretează mai bine economiei psihice a individului.

În ciuda variatelor tendințe de reînnoire idiomatico-artistică și a mișcărilor aferente de contestare a problematicii epistemologice tradiționale, diversele moduri de a concepe relația dintre creație și premisele existențiale uman-umane rămân totuși profund ancorate în istorie [75].

Vechiul aforism aristotelic, conform căruia „există întotdeauna o realitate presupusă operei în raport cu care opera este calificată și este măsurată, evaluată, savurată, pe scurt ” ، rămâne perfect valabil și în acest caz. Revendicarea primatului cunoașterii intuitive asupra cunoașterii discursive și intelectuale sau refuzul de a accepta sensurile convenționale ale limbajului și expresiei (spre deosebire de căutarea adevărului intim al lucrurilor și al artei în sine, detașat de orice interferență senzorială și subiectivă) duce în cele din urmă la construirea fictivă a unei a doua realități, arbitrare și la fel de convenționale, care, în loc să aibă o valabilitate generală, rămâne izolată și limitată la zone foarte înguste de inteligibilitate. De la dadaismul lui Tristan Tzara și afirmația sa că „tot ce privește cineva este fals” [77], până la strigătul lui Aragon care proclama că și-a aruncat ochii pentru a-și pune alții [noi78], modernul a înlocuit anticul , ascultând întotdeauna, în ciuda opiniilor contrare, de legile eterne ale naturii umane: *a trăi, a gândi, a crea.* Viața, gândurile, limbajul și arta s-au schimbat de-a lungul timpului. Chiar și omul de astăzi este cu siguranță diferit de cel de ieri, dar schimbările epistemologice nu au reușit să șteargă condiționările impuse individului de existența sa în lume. «Iluzionismul semantic», «impresionismul fonetic», «limbajul transmental» al lui Stefan George, James Joyce sau Velimir Chlebnikov, disocierile dintre cubism, expresionism, futurism sau pop-art, ca să numim doar câteva dintre cele mai recente inovații poetice, deși se află la antipozii mentalității creative tradiționale, au trebuit să coexiste.

să se recurgă însă la sistemul lingvistic moștenit pentru a exprima, într-o formă sau alta, negația, afirmația, aderența sau neaderența la universul real.

De fapt, nimic nu se naște vreodată din nimic, iar a nega un lucru sau un fapt înseamnă a recunoaște indirect existența acestuia.

După cum observă R. Poggioli:

„Conceptul de cultură a negării nu poate implica o negare absolută a culturii (ceea ce în sine ar fi o contradicție în termeni) decât metaforic*, iar aceasta înseamnă că sugerează mai degrabă negarea radicală a unei culturi generice de către o cultură specifică ” [70] .

„Lumea este acolo”, spun existențialiștii, „lumea este moartă”, reiterează filosofia structuralistă promovată de Michel Foucault, dar nimeni nu a reușit vreodată să împiedice lumea să existe în jurul și *în interiorul nostru.*

„Imaginația fără fir” a futuriștilor sau idiomul poetic care aspiră să devină echivalentul verbal al muzicii, algebra metaforei și gradul „zero” al scrisului sunt, în cele din urmă, tot atâtea condiții ale posibilității artistice, dacă pot fi numite astfel, care sunt inserate în contextul cultural general și, prin urmare, sunt obligate să se exprime într-o formă mai mult sau mai puțin inteligibilă.

Într-adevăr, dacă s-ar recurge la raționament speculativ - fără de care, de altfel, nicio discuție critică nu ar fi exhaustivă - moartea însăși apare ca o condiție de posibilitate pentru viață și, astfel, pe noile „epave” descoperite de structuraliști, pot apărea mâine alte structuri dialectice, mai avansate și mai vitale...

O evaluare atentă a fenomenologiei literare a (așa- numitei) avangarde ne învață că dialogul contradictoriu nu este niciodată steril și că printre materialul ideologic acumulat se pot găsi întotdeauna elemente valide pentru viitoare construcții teoretice.

Marea greșeală făcută de apărătorii realizărilor tradiționale a fost respingerea completă a întregului efort de modernizare a structurilor anacronice. Fiecare criză se datorează unor cauze obiective care nu trebuie ignorate sau subestimate.

să lupte pentru simplul motiv că nu înțeleg sau nu vor să înțeleagă [80] .

Nu există cale de întoarcere, iar tot ce a fost deja spus, la bine sau la rău, pe bună dreptate sau pe nedrept, servește la a deschide calea și a deschide noi orizonturi.

Distincția excesiv de clară dintre limbajul poetic și limbajul vorbit, deși o realitate incontestabilă , a fost și una dintre cauzele diferitelor revoluții lingvistice ale secolului nostru și ale mișcărilor literare respective. Astfel, sub influența simbolismului și a poeticii lui Mallarmé, limbajul artistic s-a retras din ce în ce mai mult în sine, îndreptându-se spre un hermetism și un ocultism

deliberat rafinat. Trebuie ținut cont, însă, de faptul că tendințe similare sunt inerente poeziei de-a lungul istoriei, urmărind în cele din urmă funcția mistică inițială a expresiilor artistice primitive.

Simbolismul gnostico-pitagoreic, „trobar clus"-ul medieval, literatura emblematică renascentistă, precum și implicațiile metafizice și orfice ale mișcării romantice, constituie în acest sens un exemplu edificator și simptomatic. Conform multor critici ai noii școli, obscuritatea idiomului poetic contemporan „ar exercita o funcție atât cathartică, cât și terapeutică în raport cu acel proces degenerativ care afectează limbajul comun și care operează prin convenții și obiceiuri. Limbajul aproape lipsit de substanță al liricii noastre ar avea, așadar, un *scop social* și ar servi drept corectiv al corupției lingvistice caracteristice fiecărei culturi de masă". Acel idiom ar încerca o îmbogățire și o reînnoire continuă a cuvintelor „koiné-ului, sărăcit sau îmbătrânit prin uz, prin termeni tehnici și prin fraze prefabricate, înzestrate cu semnificații nu mai puțin vanitoase decât rigide" [81] .

În opinia noastră, este mai degrabă un *fenomen cultural,* care este departe de a oferi o adevărată amnistie, chiar dacă experiența pe care ne-o transmite rămâne deosebit de importantă.

Motivația îndepărtată a hermetismului modern datează de contestarea populismului din secolul al XIX- [lea82] și de nașterea ulterioară a unei aristocrații intelectuale83 , caracterizată printr-un dispreț deschis față de masa indistinctă a cititorilor.

Fenomenul literar modern este, așadar, un *fenomen social* care, prin însăși negarea oricărei posibile alinieri

în cele din urmă, duce la îndeplinire o reacție sănătoasă de autoconservare spirituală.

Indiferent de problema funcției estetice sau a comunicabilității mesajului artistic, care ar putea influența negativ orice judecată critică de valoare, experimentalismul formal avangardist pune sub semnul întrebării întregul sistem expresiv, lărgind semnificativ orizonturile creative.

În ciuda exagerărilor și inconsecvențelor la care s-a ajuns adesea, inovațiile literare de astăzi au condus la o regândire generală a canoanelor și temelor tradiționale. Pe de altă parte, tendințele pozitiviste și raționale — realismul, scientismul, existențialismul și, în final, structuralismul și materialismul — au exercitat o contrapondere puternică mișcărilor decadente.

Interesant este că, între aceste două câmpuri aparent antinomice , există de fapt mai multe puncte de interferență și convergență [S4] .

, experimentele suprarealismului cu scrierea automată și supunerea voluntară față de impulsurile inconștientului au dus la un aflux masiv de cuvinte comune, banale și chiar obscene în limbajul poetic și, în consecință, la o apropiere a acestuia din urmă de limbajul vorbit.

Urmând o mișcare inversă, refuzul de a se integra în lumea convențională se transformă prin efortul de a atinge adevărul suprem al ființei și esența spiritului și a artei, în întâlnirea mai mult sau mai puțin conștientă cu realitatea acelei lumi pe care se dorea să o nege și de care se scăpa [85] .

În mod similar, alungarea universului sensibil și afectiv al individului, promovată de susținătorii culturii de masă, se traduce prin actul volitiv de contestare și, prin urmare, de afirmare a unei alegeri subiective, cu tot bagajul ei emoțional.

Iraționalismul și raționalismul, idealismul și materialismul, așadar, cu teorii și metode estetice diferite, ajung la concluzii și soluții artistice nu foarte diferite.

Din orice perspectivă dorești să îl analizezi, fenomenul creativ este rezultatul unei acțiuni sau reacții umane în multiple direcții și la multiple niveluri. Diversele posibilități de exprimare poetică experimentate până acum ne demonstrează că arta nu a

Scanned with OKEN Scanner

granițe intelectuale sau de altă natură și că multiplele căi ale creației rămân deschise continuu și simultan.

Aceste observații, deja binecunoscute și demonstrate pe scară largă, sugerează că, în ciuda diferențelor fundamentale dintre limbajul poetic și comunicarea cotidiană, nici măcar în acest domeniu nu se pot stabili limite insurmontabile. Sensul comun al cuvintelor, flexibilitatea anumitor clișee și chiar anumite exclamații și blesteme care sunt prin definiție antipoetice pot fi folosite la fel de eficient ca simbolurile, metaforele sau imaginile literare. Versatilitatea semantică a limbajului artistic nu trebuie înțeleasă doar din perspectiva sensurilor sale dobândite diacronic, ci mai degrabă ca o dezvoltare continuă și o implementare sincronă a resurselor expresive ale limbajului, în dinamismul constant al evoluției sale. O concepție lingvistică statică, considerată doar pe baza datelor istorico-filologice sau sincronice, nu poate explica adevărata bogăție a sistemului formal prezentat uzului colectiv sau artistic. Însăși această utilizare este, de altfel, în cele din urmă utilizarea gândirii noastre, cu toate nuanțele sale. După cum observă Jean Hyppolite:

„Gândirea este inextricabil legată de limbaj; dar această reflecție ne conduce în mod necesar la toate problemele legate de sens, mai ales la cea a sensului Ființei, a relației dintre limbaj și Lume, dintre Ființa-spusă și Ființă · ”

Indiferent de forma de exprimare artistică, de la cea mai abstractă la cea mai concretă, sensul său rămâne întotdeauna referibil direct sau indirect la lume și la ființă. O artă pur transcendentală nu există. Însă relația dintre individ, contingent și ceilalți indivizi se realizează la nivelul limbajului cotidian, din care se creează orice tip de cod metalingvistic. În instrumentul de comunicare intersubiectivă se găsește deja potențial tot materialul care poate fi utilizat în producția literară. Filosoful francez Jean Hyppolite ne oferă o confirmare deosebit de valoroasă în acest sens:

„De fapt , în cele din urmă , ne întoarcem întotdeauna la limbajul natural , la cel pe care îl vorbim zi de zi , la limbajul cotidian . ”

Cl Scanned with OKEN Scanner

„în care toate cuvintele pot fi traduse, dar care nu pot fi traduse în niciun limbaj artificial și bine construit. (...) În general, ceea ce distinge limbajul cotidian de alte tipuri de limbaje (de exemplu, de limbajul simbolic al matematicienilor sau de formularul chimistului) este faptul că nu este construit pentru anumite scopuri particulare și este aplicabil tuturor scopurilor; în limbajul cotidian se poate, dacă este necesar, prin discurs sau cu prețul unei atenții sporite, formula orice . ” [87]

Diversele semnificații pe care o operă de artă le poate căpăta din punct de vedere pancritic, sau din punctul de vedere al structurii sale formale și de conținut, ne conving că, în multitudinea ideilor inspiraționale, nimeni nu poate fi considerat privilegiat față de celelalte.

Fără a intra în detalii estetice, este suficient să subliniem că relația dintre creație și realul imediat trebuie oricum inclusă printre condițiile posibilității poetice, chiar dacă această relație capătă valori diferite de la un moment la altul.

Trebuie să adăugăm, de altfel, că contestarea actuală a întregului complex instituțional implică, în primul rând, un profund sentiment de revoltă și voința de a acționa, prin rezistență pasivă sau activă, împotriva sau pentru un scop specific. Intenția de a aboli dimensiunea conținutului în artă, în favoarea structurii formale , [88] mărturisește, de asemenea, un angajament de demitizare a limbajului și de readucere a acestuia la un stadiu pregramatic , [80] mult mai aproape de limbajul vorbit decât de limbajul artistic.

Toate aceste încălcări ale mentalității stilistice tradiționale și motivațiile care le inspiră constituie tot atâtea uși deschise - pentru o corelație tot mai mare între cele două niveluri expresive.

Aceasta nu înseamnă, desigur, că distincția dintre proză și poezie, dintre mediul de comunicare și mediul lingvistic al intuiției reflexive, poate vreodată să dispară complet. [90] Dimpotrivă, înseamnă în mod clar că anumite atitudini literare se traduc cel mai bine prin acceptarea spontană și voluntară a elementelor terminologiei actuale. Sistemul expresiv al artei nu este, așadar, un sistem închis.

Locul comun își poate găsi locul alături de cuvântul simbolic, cu condiția să își găsească utilizarea adecvată în schema generală a operei. Banalitatea limbajului este doar banalitatea mesajului pe care îl comunică. ° [1.] Produsul artistic cu adevărat autentic

Tico-ul nu cunoaște și nu acceptă tabuuri formale, decât în măsura în care acestea reprezintă o alegere liberă, în concordanță cu premisele stilistice pe care se bazează însăși creația. Constrângerea, disciplina sau extinderea structurii semnificative constituie metode creative valide numai dacă aderă la și amplifică sensul general al artei, în funcție de valoarea pe care aceasta

o capătă din când în când.

Într-adevăr, pare cert că fiecare schimbare în concepția lingvistică duce la o modificare a viziunii literare și dialectice contemporane. După cum scrie Jean Hyppolite:

„Limbajul semnifică într-adevăr însăși lumea care ne înconjoară . Există în procesul concret de semnificare (cum a fost Husserl atât de profund început să studieze în *Investigațiile logice),* în referința globală a limbajului la lume prin intermediul acestui proces de semnificare (căci trebuie să distingem obiectul despre care vorbim și semnificația care ne permite să vorbim despre el) și, în final, în comunicarea intersubiectivă, o depășire a oricărui sistem închis, care este de un asemenea ordin încât putem crede că lingvistica științifică va fi întotdeauna apropiată de o lingvistică filosofică, așa cum filosofia nu va putea niciodată să se desprindă de limbajul natural, să ajungă la Ființă altfel decât prin Ființa spusă.” ° [2] .

Această perspectivă asupra problemelor lingvistice, privite în complexul epistemologic și fenomenal în care apar, ne dezvăluie un aspect fundamental al conceptualismului intelectual actual.

Conform lui G. Vattimo, în lumea idiomatică deschisă, arta este proiectată „ca un eveniment lingvistic”. În opinia sa:

Relația semn-semnificație poate exista doar în cadrul unei deschideri deja stabilite. Stabilirea convențiilor lingvistice este ulterioară apariției limbajului. Prin urmare, limbajul nu este niciodată la origine un semn, ci este venirea în ființă a lumii.

În această „lume” a cuvintelor și a artei, cititorul „își are locul acolo ”, scrie G. Vattimo. Dar pentru a intra în ea, pentru a o simți cu adevărat ca fiind a sa, trebuie să găsească acolo mediul potrivit sensibilităților sale, modului său personal de a gândi și de a fi.

Eshatologia artei nu este nicidecum invenția unei aristocrații a intelectului sau a unei caste de inițiați. Validitatea sa este universală și multidimensională, deopotrivă istorică și aistorică, temporală și atemporală. În timp ce imaginea poetică, prin originea sa—

Scanned with OKEN

În simplitatea și prospețimea sa, deschide un nou orizont, ne învață o altă perspectivă și, astfel, stimulează imaginația cititorului și instinctul de evadare. Introducerea clișeelor, a termenilor actuali și a expresiilor stereotipe în poezie creează un dialog, sau mai degrabă o apropiere de cititor, încurajând lipsa de participare a acestuia la sentimentele poetului. Referințele la limbajul actual, dacă sunt introduse fără fricțiuni sau disonanțe, constituie un mijloc de umanizare a artei, servind la exprimarea unei relații existențiale imediate și spontane, în care fiecare persoană își poate recunoaște propriile gânduri și atitudini lingvistice. Trebuie să subliniem mai întâi că este la fel de dificil să folosești bine acest proces expresiv pe cât este să descoperi o metaforă frumoasă sau o imagine literară. Salturile mari necesită impulsuri puternice, dar a merge aproape de pământ, fără contaminare sau noroi, necesită o îndemânare, un gust și un instinct sigur de neegalat. S. Doubrovsky scrie:

«A inventa o limbă înseamnă întotdeauna a inventa un anumit echilibru între limbajul comun și vorbirea personală. Dacă aceasta din urmă este reabsorbită în prima, este insignifianță; dacă este folosită cu o violență excesivă, este incomunicabilitate și incomprehensibilitate. În orice caz, nu există jargon decât în raport cu limbajul străzii și al drumurilor» [94] .

Fără un simț precis al echilibrului și o justificare expresivă serioasă, se riscă să se cadă în vulgar, în obișnuit, în insipid; adică, se riscă să se profaneze și să se degradeze poezia, reducând-o la nivelul unei rime de circ.

În ciuda unor astfel de pericole, suntem convinși că adevăratului artist îi este permisă orice inovație formală pentru a-și atinge pe deplin intenția artistică . 05 Polivalența semantică a limbajului și diversele sale modalități de utilizare a acestuia reprezintă încă, în opinia noastră, cea mai clară și autentică sursă pentru reînnoirea structurilor semnificative și formale, instrumentul pentru implementarea proiectului fiecărui conținut inspirațional. Arta înnobilează întotdeauna limbajul, așa cum gândirea înnobilează arta.

Subiectul lingvistic devine obiect intelectual atunci când ființa se descoperă și se creează pe sine folosindu-l, doar pentru a redescoperi și recrea apoi același produs al intelectului său prin utilizare.

NOTA:

1 Conceptul de simbol capătă diverse semnificații în știința lingvistică actuală . Pentru F. de Saussure, de fapt, cuvântul simbol desemna exclusiv semnul lingvistic sau ceea ce este înțeles în mod obișnuit ca semnificant. j.

Aceasta nu exclude însă faptul că, recunoscând evoluția diacronică a cuvintelor, el a admis indirect și existența unei polivalențe semantice mai mult sau mai puțin evidente. (Vezi F. DE SAUSSURE, op. cit., pp. 203-209).

Etnologia și antropologia socială de inspirație structuralistă din secolul al XX-lea, deși nu au acordat prea multă importanță funcției *limbajului* și *translingvisticii,* și-au îndreptat atenția și asupra rolului simbolurilor în mituri, religii și tradiția populară. De o importanță notabilă în acest sens sunt cercetările lui Lévy-Bruhl și Malinowski privind capacitatea (și incapacitatea) limbilor popoarelor primitive pentru abstractizare. Tot în aceeași categorie de studii se încadrează ipoteza Sapir-Whorf, conform căreia „imaginea lumii depinde de sistemul lingvistic, care, la rândul său, este produsul unui mediu specific și al condițiilor de viață asociate acestuia". (Vezi SCHAFF ADAM, op. cit., p. 14).

Lingvistica structurală nu respinge, precum pozitivismul saussurian, noțiunea de simbol, chiar dacă atribuie o valoare autonomă *semanticii* , considerând-o un simplu element constitutiv al *semiologiei.* (Vezi R. BARTHES, (op. *cit.,* p. 37).

Acceptarea realității simbol-semn (din care primul termen este o reprezentare analogică și inadecvată, în timp ce al doilea este în schimb o relație nemotivată și exactă) constituie, fără îndoială, o inovație importantă în raport cu sistemul lui F. de Saussure și teoria sa despre arbitrariul semnelor. (Vezi R. BARTHES, op. *cit.,* p. 36). În ultimii treizeci de ani, în plus, a apărut un interes simptomatic pentru *semantica structurală,* așa cum demonstrează lucrările conferințelor de lingvistică ținute la Oslo în 1955 și la Cambridge în 1962. (Vezi și ULLMANN, (op. cit.).

2 Vezi Ț. CAMPANELLA, *De sensu rerum et magia,* Frankfurt 1620.

Într-adevăr, nu trebuie uitată sacralitatea originară a scrisului. Vezi în acest sens M. ELIADE, *Mit și realitate,* ed. Boria, Torino 1960.

Conform lui C.G. JUNG, „puterea magică primitivă a cuvântului" rezidă „într-o formă ascunsă chiar și în concept". „A fost nevoie de o lungă evoluție pentru ca oamenii să realizeze pe deplin că cuvântul, *status vocis,* nu înseamnă sau nu produce neapărat o realitate." (Tipuri psihologice , *op. cit.,* p. 55).

3 Vezi și CALUDE DUBET, *Trésor de* l'hbtoire *des langues,* Köln.

, NG: „Simbolul apare întotdeauna din reziduuri arhaice, enigme formate în cursul istoriei speciei, pe baza cărora vârstă și pro-

Scanned with OKEN

formula multe ipoteze , dar nimic nu poate fi stabilit cu precizie. Ar fi la fel de greșit să încercăm să deducem simboluri din surse personale, de exemplu din sexualitatea reprimată a unui singur individ. O astfel de reprimare poate, cel mult, să furnizeze cantitatea de libido necesară activării engramei arhaice. Engrama, însă, corespunde unei modalități funcționale moștenite care își datorează existența nu unei reprimări seculare a sexualității, ci mai degrabă faptului diferențierii instinctelor în general. (...) Omul poartă în sine toată istoria sa și istoria umanității însăși. (...) Trecutul trebuie cumva să reapară în prezent și să trăiască din nou în el." (Tipuri psihologice, op. cit., pp. 242-243, 342).

[6] Vezi S. ULLMANN, op. cit., p. 107; și WM URBAN, *Limbaj și realitate,* Londra 1939, p. 112.

[7] MIRCEA ELIADE, *Tratat de istoria religiilor*, ed. Boringhieri, Torino, 1954, pp. 15-16.

[8] După cum scrie C.G. JUNG: „... se știe că fiecare idee bună și fiecare act creativ de până acum a fost întotdeauna produsul imaginației și că a început în ceea ce numim de obicei fantezie infantilă. Nu numai artistul, ci fiecare persoană creativă datorează fanteziei tot ceea ce i se întâmplă măreț în viața sa." (Tipuri psihologice, op. cit., p. 73). Vezi și CAPUANO ETTORE, *„La domandai",* în Breve, n. 2, 11, 1968, p. 4.

[9] PAUL HERMANN, *Nordische mythologie in gemeinverstandlicher darstellung* (Leipzig 1903); cit din CG JUNG, op. cit., p. 27.

[10] TT THIERMANN, *Formarea subconștientă a limbajului,* ed. Astrolabii, Roma, 1967, p. 17.

[11] W. WUNDT, *Philosophische Studien,* v. 13, Leipzig 1898.

[12] A. SCHAFF, op. cit., p. 96.

[13] CASSIRER, *Filosofia formelor simbolice,* ed. La Nuova Italia,, Florența , 1967, v. I, p. 9.

[14] Idem, p. 20; vezi și subcapitolul 25 al prezentei lucrări.

[15] A. SCHAFF, op. cit., p. 13.

[16] H. HERTZ, *Die Prinzipien der Mechanik,* Leipzig 1894, p. 1.

[17] CASSIRER ERNST, *op. cit.,* p. 7.

[18] Paradoxul lui Abelard: „Limbajul este generat de intelect și, la rândul său, generează intelect" este de fapt valabil pentru orice formă expresivă. (Vezi CASSIRER, *op. cit.,* pp. 145-175).

Limbajul mimetic pare să fi trecut prin aceeași evoluție ca și limbajul vorbit și scris. „Semnele care indică concepte" au fost înlocuite de semne care „ indică lucruri" sau „gesturi simbolice". Prin urmare, se poate constata o tendință aproape generală de a lărgi sensul convențional al limbajului în expresivitate spontană. (Vezi A. DE JORIO, *La mimica degli antichi inve stigata nel gestire napoletano,* Napoli 1832).

Este necesar doar să distingem unde claritatea exprimării ascunde o sărăcie a gândirii sau constituie un punct de sosire ce trece printr-o ambiguitate depășită conștient.

[19] CG JUNG ne oferă o definiție psihologico-științifică foarte semnificativă în acest sens: «... esența simbolului constă în reprezentarea în sine și pentru sine a unei stări de fapt a cărei totalitate nu poate fi înțeleasă de intelect, dar al cărei sens final poate fi depășit doar prin intuiție . Producerea unui simbol nu este un proces rațional, întrucât un astfel de proces nu ar putea niciodată crea o imagine al cărei conținut este substanțial inaccesibil intelectului. (...) Funcțiile raționale sunt prin natura lor incapabile să creeze simboluri, întrucât produc doar raționalul care este determinat univoc și care nu include simultan opusul său. (...) Acest dublu caracter de realitate și irealitate aparține simbolului». *(Tipuri psihologice,* op. cit., pp. 114, 120).

[20] S. DOUBROVSKY, *op. cit.,* p. 66.

[21] Termenul „existențial" ar trebui înțeles aici mai presus de toate în sensul de con-

Legătura dintre ontologie și filogenia umană. Nu este vorba atât de a lua în considerare modul de exprimare a experienței imediate a realității, cât de a înțelege complexitatea datelor cognitive colectate în moștenirea lingvistică de-a lungul secolelor de viață organizată.

[22] S. DOUBROVSKY, op. cit., p. 67.

[2)][24] BARTHES ROLAND, *Eseuri critice* , Einaudi, Torino, 1966, p. 87.

[25] observă C.G. JUNG , „Nu putem rămâne insensibili față de poeți, căci în capodoperele și în operele lor cele mai inspirate, ei ating profunzimile inconștientului colectiv și exprimă cu voce tare ceea ce alții doar visează. Deși poeții se exprimă cu voce tare, ei dau doar formă simbolului care le oferă bucurie estetică, dar nu sunt conștienți de adevărata sa semnificație." (*Tipuri psihologice*, op. cit., p. 197).

[26] CASSIRER, *op. cit.,* p. 173.

[27] B. TERRACINI, *op. cit.,* p. 44.

Dependența semnului de simbol îl determină pe Terracini să adopte poziții net diferite de cele asumate de Devoto (în *Studi di Stilistica,* Florența 1950, p. 21). Conform lui Terracini, „fiecare alegere este potențial determinată de simbolul sintetic" (op. cit., p. 41).

[28] Vezi C.G. JUNG, Simboluri și *transformări,* op. cit., p. 26.

„Termenul „joc" a fost folosit în sensul kantian și kierkegaardian al conceptului (vezi VATTIMO G., *Poesia e ontologia.* Mursia ed., Milan 1967, pp. 43, 46).

[30] Dadaismul, futurismul, suprarealismul și formalismul structuralist oferă numeroase exemple de creație literară fracturată în acest sens, care respinge echilibrul tradițional dintre formă și conținut, fără a impune însă o transformare calitativă a perspectivelor futuriste largi.

31 [TERRACINI] B. , *Op. cit.,* p. 52; vezi și BENEDETTO CROCE, Literatură devoțională, în *Poezie populară și poezie artistică,* Bari 1933, pp. 123-188.

32 TERRACINI, *op. cit.,* p. 33.

33 „Corespondențele" lui Baudelaire privesc mai degrabă aspectele superficiale ale legăturii dintre sinele creativ și lumea reală, limitându-se la asociații și analogii senzoriale și obiective, lipsite de implicații metafizice. Aceste „echivalențe" psiho-fizice aveau mai presus de toate sarcina de a exprima și întruchipa o stare de spirit, adică de a crea o relație directă între visul imaginativ și factorii de mediu. Pe de altă parte, așa cum NOTEAZĂ ȘI PAUL VALÉRY, *Varietés* Eu, ceea ce botează simbolismul, se poate rezuma foarte simplu în intenția comună a diverselor familii de poeți (dușmani între ei, de altfel) de a-și relua averea din Muzică... ». Imaginile de derivație folclorică sau mitologică și, în mod specific, mulțimea de nimfe, satiri, sirene, lebede etc., completau și ele tabloul ipotetic al unei poezii cu nuanțe simbolice și, prin urmare, cu o gamă expresivă mai largă. În realitate, aceste procedee stilistice erau departe de a genera o nouă dimensiune artistică în profunzime și de a spori capacitatea idiomatică a mediului formal. Mișcarea simbolistă, de fapt, nu a reușit niciodată să depășească limita unei somptuozități [emblematice] și alegorice [de] proporții semantice modeste.

Conceptul nostru de simbol literar, pe de altă parte, adaugă viziunii psihologice jungiene elemente de tradiție emblematic-lingvistică, de gnoză inițiatică, de mitologie și ezoterism alături de resursele simbolice inerente istoriei religiilor, care de fapt ni se par depuse în semantema luată în sens absolut, adică în cuvântul care generează și poartă forța poetică evocatoare și sugestivă.

Prin urmare, [suntem de] acord cu C.G. Jung, pentru care: «simbolurile sunt ritualuri energetice;

[au o] mare valoare [atât]

unifică 'd' [a ^ și] V [lva] ; (•;•) .^ simbolul unifică contrariile în esența lor, creează o realitate finită [" . irr] ? [ale] > deoarece, pe de o parte, constituie o realitate sau eficacitate psihologică (datorită eficacității sale), pe de altă parte ...

Scanned with OKEN Scanner

Cealaltă, însă, nu corespunde niciunei realități fizice. Este un fapt și totuși o aparență. (...) Pe lângă voință, care depinde în întregime de conținutul său, omului i se oferă ca ajutor și acea matrice a fanteziei creative care este Inconștientul, care, prin procesul natural al activității psihice elementare, poate oricând forma simboluri; acele simboluri care pot servi la determinarea voinței mediatoare. Spun „poate" pentru că simbolul nu se inserează eo *ipso* în gol, ci rămâne în inconștient și tocmai atâta timp cât valorile energetice ale conținutului conștiinței depășesc - valoarea simbolului inconștient. (...) Bogăția de presentimente și densitatea de semnificații ale simbolului se adresează atât gândirii, cât și simțirii, iar capacitatea sa deosebită pentru imagini, dacă poate fi tradusă într-o formă accesibilă plastic, stimulează atât senzația, cât și intuiția. Simbolul viu nu poate fi produs în mintea ternă sau primitivă, deoarece o astfel de minte se va mulțumi cu un simbol deja existent, cum ar fi cel oferit de tradiție. Numai dorința unei minți extrem de evoluate, căreia simbolul oferit nu-i mai oferă sinteza supremă într-o singură expresie, poate genera un nou simbol. Însă, întrucât simbolul izvorăște tocmai din cucerirea spirituală supremă și finală a unei astfel de minți și trebuie în același timp să îmbrățișeze fundamentele ultime ale naturii sale, el nu poate deriva unilateral din cele mai diferențiate funcții mentale, ci trebuie să izvorască în egală măsură și din cele mai joase și mai primitive impulsuri. Pentru ca această cooperare a stărilor opuse să fie posibilă, ambele trebuie să coexiste conștient în opoziție completă.

34 . G. JUNG, Tipuri psihologice, op. cit., p. 122, 136, 198, 255, 488; vezi și MARCEL RAYMOND, *De la Baudelaire la suprarealism,* Corti, Paris, 1963, p. 49-98; și P. MARTINO, *Parnasse et Symbolisme,* ed. A. Colin, Paris, 1964).

35 Afirmațiile lui G. Uscătescu sunt, de asemenea, foarte interesante . În opinia sa: „În limitele inteligenței și ale perspicacității creatoare, poezia se întoarce la simbol , la sensul magic al cuvântului. Gnoza și forțele ezoterice îi animă fundamentul vital, iar Orfeu, primul poet, își proiectează figura asupra destinului însuși al poeziei. Nu trebuie să ne mire că Mallarmé, poetul celor mai mari concentrări spirituale, proclamă destinul orfic al poeziei. (...) Cuvintele se apropie de organismul care ține viața, poezia își descoperă ritmul esențial, poetul vrea să cucerească puteri excepționale, să atingă extremele cunoașterii, unde umbra care supraviețuiește nopții se transformă în eternitate, în lumină, în muzica tăcerii. Descoperind cea mai mare lumină, poetul se întoarce la a fi ceea ce marii poeți au fost dintotdeauna: un văzător." (G. USCĂTESCU, *Antinomiile libertății,* op. cit., pp. 96, 100).

36 Citat din STEKEL WILHELM, *AUS Gerhart Hauptmanns Diarium,* Zentalblatt, für Psychoanalyse, Wiesbaden, v. 2, 1912.

37 Acum patruzeci de ani, Hans Sperber a propus o „lege semantică" inspirată de ideile freudiene. „El a pornit de la presupunerea", scrie Ullmann, „că, dacă suntem puternic interesați de un subiect, acesta va forma analogii pentru noi cu care să descriem alte experiențe. În terminologia lui Sperber , acesta va deveni un «centru de radiație metaforică»" (vezi S. ULLMANN , (op. *cit.,* p. 117).

38 Ambiguitatea este inerentă limbajului artistic, la fel ca și polivalența semantică și, prin urmare, nu poate și nu trebuie eliminată complet dacă nu se dorește a se abate în limbajul științific.

39 G. ESNAULT ne oferă o definiție a metaforei care merită ținută minte: „Metafora este o comparație condensată pentru care spiritul afirmă o identitate intuitivă și concretă." Definiția lui Garcia Lorca este, de asemenea, semnificativă :

40 Metafora unește două lumi antagonice în saltul ecvestru al imaginației." (Vezi S. ULLMANN, *op.* cit., pp. 230-264).

Din punct de vedere lingvistic, metafora apare ca un exemplu tipic

Scanned with OKEN Scanner

al universalității semantice. «Din acest motiv, scrie S. Ullmann, o colecție de metafore și metonimii paralele ar avea o valoare excepțională, întrucât asocierile care stau la baza acestor fenomene par să aibă rădăcini adânci în experiența umană și să fie în mare măsură independente de cultură și mediu ». (ULLMANN, *op.* cit., p. 116)

Studiul tendințelor care se manifestă în diversele procedee metaforice prezintă un interes notabil atât pentru lingvist, cât și pentru psiholog și

[54] Prin urmare, diferența dintre metaforă și simbol este relevantă, după cum vom vedea

„^«^ANDRÉ* Breton, *Les vases communicants,* Paris, 1955, Gallimard, p. 148.

■„ J. A. RICHARDS, *Filosofia retoricii,* New York-Londra 193^, p. 123.

[42] Vezi S. ULLMANN, op. *cit.,* p. 230. .....

[43] Până în prezent au fost propuse diverse clasificări ale tipurilor metaforice. În secolul al XVIII-lea , Gian Battista Vico a observat existența metaforelor antropomorfe , care, în opinia sa, constituiau un exemplu clar de universal semantic. . „... .. , ...

Pe de altă parte, BLOOMFIELD El observă că „sensurile rafinate și abstracte derivă în mare măsură din sensuri mai concrete", identificând astfel o categorie stilistică importantă a valorilor metaforice. Recent, în domeniul literar s-au făcut încercări de a utiliza metafore care cuplează experiențe concrete cu sensuri abstracte. (Vezi, de exemplu, J. P. SARTRE, *Moartea la Târne,* Paris, 1949, p. 131). La fel de interesante pentru noi sunt așa-numitele metafore „sinestezice", introduse pentru prima dată cu demnitatea doctrinei estetice de simbolismul baudelairian, care proclama, tocmai într-o frază celebră: „ parfumurile, culorile și sunetele sunt receptive". (Corespondențe). Originea acestui ultim grup metaforic este însă foarte veche. Exemple de metafore sinestezice pot fi găsite de fapt la Homer, Eschil, Aristotel etc., precum și în literatura antică chineză, japoneză, arabă, indiană, babiloniană, palestiniană etc. (Vezi în acest sens S. ULLMANN, *op. cit.,* pp. 114-123).

[44] Conform lui NIETZSCHE, limbajul poetic și metafora au provenit „din dorința unui grup de tineri de a se distinge printr-un fel de limbaj secret care se opunea idiomului prozei, care era mijlocul de comunicare al generației mai în vârstă și, în societatea patriarhală pe care o domina, un semn de autoritate și un instrument de putere." (Vezi POGGIOLI R., *Teoria dell'arte d'avanguardia,* ed. Il Mulino, Bologna 1962, p. 53). În opinia noastră, această teză este cel puțin arbitrară. Dorința de a reduce limbajul poetic la o simplă contestare, fără a ține cont de factorii filogenetici și epistemologici, este de fapt total inacceptabilă.

[45] Vezi M. ELIADE, *Tratat de istoria religiilor,* op. cit., p. 19.

[46] Natura existențială a genezei metaforelor i-a determinat pe unii teoreticieni stilistici să le atribuie un sens revelator (vezi lucrarea noastră: *Profili di Estetica Europea* Barjes, Roma, 1971), sau să distingă metonimia de intuiția metaforică. În studiul său despre *Imaginația populară și metaforele occidentale,* G. Escault se exprimă în acest sens în următorii termeni: „k [a me] t° [ni] nna. nu deschide căi noi precum intuiția metaforică, ci arzând etapele unor căi prea familiare, scurtează distanțele pentru a facilita intuiția rapidă a lucrurilor deja cunoscute".

(G- ESCAULT, *Imaginația populară , Metafore occidentale ,* Paris 1925, P*

[si sono occu] P [a] ti anche V. Vaănanen, *Métaphores* ^V [111 Con] S [resso] Internazionale di Studi Romanzi, v. 2, *r Notes for a Structural Description of Metaphor*

[2] Centrul de lingvistică teoretică și aplicată, I, 1962, pp. 185-207. Necessaria poate face, de asemenea, în măsura în care este necesar-

[foarte] bine [din] lmma 8 [si] poetic. S. Ullmann se predă confuzia care domnește în domeniul analizei stilistice

din cauza unei înțelegeri insuficiente a structurii interne și a semnificațiilor elementelor formale individuale ale limbajului artistic. Observațiile sale în această privință sunt, prin urmare, deosebit de interesante: „Termenul imagine rămâne ambiguu: există multe metafore și comparații care nu pot fi considerate imagini. Avem însă la dispoziție mai multe criterii care ne permit să distingem destul de aproximativ între imagini și alte expresii de similaritate sau analogie." (S. ULLMANN, *op.* cit., p. 236).

Considerăm superfluu să adăugăm că nici măcar diversele tipologii menționate mai sus nu pot satisface și clarifica pe deplin diferențele substanțiale dintre simbolism, sensul metaforic și natura imaginilor literare. Acestea și alte deficiențe ale unei mari părți a esteticii contemporane dezvăluie lacune semnificative în metodologia interpretării critice a operelor poetice, ignorând

Scanned with OKEN Scanner

sau trecând cu tăcere adevărata semnificație a mesajului lor. Suntem convinși că studiile estetice trebuie să se bazeze pe o viziune cuprinzătoare asupra esenței artei și a mijloacelor de exprimare expresivă, pentru a surprinde, încadra și înțelege adevăratul sens al valorilor sale universale.

* Experiența suprarealistă produce una dintre cele mai simptomatice revoluții poetice ale timpului nostru. După cum scrie Maurice Nadeau: „Aranjamentul într-o poezie este alungat pentru a face loc textului automat , hrănirii pure și simple a inconștientului, narațiunii viselor. Nicio preocupare pentru artă, pentru frumos. Sufletul poetului este ceea ce este: o magmă în care senzațiile, sentimentele, dorințele, aspirațiile se învârt, exprimându-se în tumult , incoerență și gratuitate, prin vorbire sau scris, o matriță logică imemorială care trebuie dislocată, spartă, redusă la cele mai simple elemente ale sale: cuvintele , singurele capabile să exprime cu fidelitate transa poetică în întregime. (...) Căci în realitate , în suprarealism, totul este rigoare, rigoare inevitabilă .” Rigoare bazată în primul rând pe limbaj, adică în cele din urmă pe cuvinte, pe sensul lor , care nu este cel al dicționarului, ci care izvorăște din fiecare silabă, din fiecare literă.” (op. cit. pp. 15, 113).

Între timp, marea efervescență a imaginilor suprarealiste îl conduce pe poet, împotriva voinței sale, către acele valori simbolice universale înrădăcinate în inconștientul individual și colectiv. Distrugerea limbajului deschide astfel ușa către descoperirea unor forme cu o semnificație mai largă și mai profundă.

[49] Vezi G. BACHELARD, *L'eau et les reves.* Short, Paris, 1942, p. 4.

[50] Idem, vezi și de același autor, *L'air et les songes,* Corti, Paris, 1943, p. 8.

[51] Pentru G. BACHELARD, imaginea poetică scapă cauzalității obiective: „Când ne întoarcem spre noi înșine, ne îndepărtăm de adevăr. Când avem experiențe intime, contrazicem inevitabil experiența obiectivă .” (BACHLARD, La *psychanalyse du feu,* Paris, 1938, NRF, p. 16) Conceptul de imaginație creatoare și distorsionantă îl distanțează pe Bachelard de psihanaliza freudiană, care acorda realului prioritate absolută față de lumea imaginară, apropiindu-l în schimb de teoriile lui C.G. Jung despre „imago”-ul colectiv și dinamic. (Vezi C.G. JUNG, *Psychologie le l' inconscient,* Geneva, 1952, pp. 102-114).

[52] G. BACHELARD, *L'air et les songes,* op. cit., p. 8-9.

[53] Mișcările figurative avangardiste, respingând compoziția picturală și armonia tradițională a formelor și culorilor, exprimă în cele din urmă aceeași dorință ca și figurile literare de a spori versatilitatea și indeterminarea limbajului expresiv.

[34] G. BACHELARD, *L'air et les songes,* op. cit., p. 10.

S. DOUBROVSKY ajunge la o concluzie similară, afirmând că: «o mișcare imaginară este, de asemenea, o mișcare reală, dar realitatea care o poartă este, în primul rând, pentru fiecare cititor, propria sa existență». (op. cit., p. 224).

[55] PAUL ELUARD observă foarte bine că „o imagine poate consta dintr-o

ai c
c co
w
co z
LU

o i
73
ai c
c co
u
LO

„o multitudine de termeni, poate fi o poezie întreagă și chiar o poezie lungă." (Vezi ULLMANN, (op. cit., p. 243) .

[54] Ni se pare interesant în acest moment să citățm opinia lui S. DOUBROVSKY, cu care nu suntem însă întru totul de acord: «Imaginea în geneza sa este înțeleasă doar în raport cu realitatea, nu de tipul reflexiv-flexat, ci de tipul dialectic, ca proiecție simbolică ce depășește contradicțiile personale. Putem, așadar, să conchidem că interesul, adică în cele din urmă valoarea acestei imagini constă în modul în care se încadrează în intenția autorului? Înseamnă aceasta să uităm că lumea umană depășește din toate părțile tocmai acest plan individual, iar această depășire constituie tocmai sensul imaginar, prelungibil și recuperabil de către alții» (op. cit., p. 223).

Trebuie să recunoaștem că interpretarea existențialistă a lui Doubrovsky nu ne satisface suficient în acest caz. Dacă nu putem înțelege o imagine „doar în raport cu realitatea", pare destul de dificil să concluzionăm că aceasta reprezintă „o proiecție simbolică" și o „transcendență a planului individual" și că prin această transcendență se poate ajunge la „planul uman". Imaginea astfel concepută, pe lângă faptul că devine o simplă imitație a realității și își pierde astfel caracterul simbolic, ar apărea ca o fascinație obiectivă, care s-ar impune *vrând -nevrând.* imaginației individuale fără întrerupere.

O concepție nu foarte diferită de cea exprimată de Doubrovsky se regăsește și în STUDIUL LUI A. PAGLIARO, intitulat *Cuvântul și imaginea* (Neapoli 1957), conform căruia imaginea literară este interpretată ca o simplă imagine vizuală, „sugerată de lumea simțurilor". Mult mai aproape de punctul nostru de vedere este Seidler, care definește imaginea ca „punctul de vedere din care vorbitorul, sau poetul, percepe și ordonează contingentul". (SEIDLER HERBERT, *Allgemeine Stilistik,* Göttingen 1953, pp. 281-282)
(289). •-•.

[57] CG JUNG, *Tipuri psihologice,* op. cit., p. 447.

[M.] S. DOUBROVSKY, op. *cit.,* p. 41.

[59] Diversele încercări de a dezvolta o tipologie a imaginilor sunt inspirate de
mai mult considerațiilor genetice și psihologice. Influența teoriilor lui Freud și Jung i-a determinat pe unii stiliști să facă distincția între imagini „animante" și „dezanimante". G. Bachelard, pe de altă parte, urmând criterii de evaluare similare, dar eminamente personale, ajunge la o clasificare bazată pe cele patru elemente naturale (aer, apă, pământ, foc), care, în opinia sa, sunt corelate cu fiecare impuls imaginativ. O altă tipologie estetică, concepută de Henry Wells, distinge șapte tipuri de imagini, și anume: decorative, scufundate, violente, radicale, intensive, în expansiune și exuberantă. Conform lui C. Bruneau, imaginile pot fi, de asemenea, de tip analitic-intelectual, fantastic-irațional și chiar elementar. (Vezi S. ULLMANN, *op. cit.,* pp. 232-233).

[60] R. Poggioli observă în eseul său *„Teoria artei avangardiste "* că, în literatura contemporană, imaginea tinde să-și asume o poziție dominantă și o importanță în context. „Metafizica imaginii" la care aspira imagismul anglo-american și rus își găsește o expresie semnificativă în suprarealismul și dadaismul european. Imaginea literară modernă este o *figură-lucru* independentă de *pretextul-obiect,* adică un hieroglif, un cifru sau un acronim, așa cum notează Poggioli.

Acest fenomen se explică prin faptul că idealul suprem al artei actuale este de a transcende realitatea contingentă, umană și pământească,
deposedând creația de premisa sa de conținut. Vadim Sersenevic proclamă de fapt „victoria imaginii asupra sensului și eliberarea acesteia de oon nu o", susținând că „imaginea trebuie să devoreze sensul", în timp ce Imir Ebnicov construiește chiar un idiom literar personal, în care speră să găsească un echivalent al muzicii. În urma simbolismului láncese, imaginea se ridică astfel la o valoare mitico- simbolică care în

Nu vizează deloc o deschidere a limbajului, ci dimpotrivă, își propune să creeze, așa cum spera Mallarmé, „o viziune orfică asupra pământului", adică lipsită de un conținut transcendental polivalent. Această atitudine nu duce lipsă, de altfel, de o bază epistemologică, chiar dacă, în cele din urmă, duce la exagerări și deformări neconvingătoare. Totuși, nu putem decât să fim de acord cu C. Baudouin când afirmă că: „Senzația elle-meme este un act complex. Când punem senzația ca o primă , avem tendința de a vedea în ea expresia unei realități externe, să zicem, femeia; ne imaginăm că această realitate, această femeie, acest obiect este deja , în mare parte , construită prin activitatea subiectului." (De *Vinstinct à l'esprit* Bruges, 1950,

[61] Vezi C.G. JUNG, *Dialectica Eului și a Inconștientului,* Paris, Gallimard 1963, pp. 19-54.

[62] Vedi FRANÇOIS PIRE, *A imaginației poetice* , Corti, 1967, p. 50-51.

[63] Vezi S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 264; Imaginea hiperbolic-denigratoare folosită de suprarealiști ca instrument al umorului negru reprezintă expresia impulsurilor agonistice și nihiliste; așa cum scrie Aragon: imaginea este vehiculul umorului... fiecare imagine trebuie să producă un cataclism... pentru fiecare om trebuie găsită o imagine care anulează întregul univers». (Vezi R. POGGIOLI, *op. cit.,* p. 221. p. 60).

[64] Vezi S. ULLMANN, *op. cit.,* p. 264.

[65] Idem. Cuvintele lui Alain Fournier sunt, de asemenea, foarte semnificative în acest sens : „Când voi avea suficiente imagini, adică atunci când voi avea timpul și energia să nu contemplu nimic altceva decât aceste imagini, în care văd și simt lumea, moartă sau vie, amestecată cu ardoarea inimii mele, atunci poate voi putea exprima inexprimabilul." (Lettre d'Alain-Fournier au petit B., Paris, 1940, p. 26 (20-9-1906). Ezra Pound este, de asemenea, de aceeași părere: „este mai bine să oferi o singură imagine în întreaga ta viață decât să dai naștere unor volume uriașe."

[66] Credem cu tărie că ritmul și muzicalitatea specifică poeziei, chiar dacă nu sunt înțelese în sensul rigorii clasice tradiționale, constituie un factor de sugestie foarte important și un ajutor stilistic-expresiv valid. Pe aceeași temă, vezi și FLORA: *I miti della parola* (Bari, 1945, p. 55), care leagă mitul evocator al verbului cu cuvântul poetic , definit ca „metaforă muzicală"; M. FUBINI, *Metrica e poesia* (Milano 1962, pp. 13-29), pentru care ritmul este considerat „însăși substanța formei poetice"; G.L. BECCARIA, *Ritmo e melodia nella poesia italiana* (Florența 1964, în special capitolul VI, La minesi ritmica ovvero il parallelismo tra il ritmo e l'espressione, pp. 272-282). Despre problema ritmului și a melodiei poetice, B. TERRACINI , *op. cit.,* p. 160. Între timp, cuvintele lui Aragon ni se par a avea o importanță deosebită : după ce a luptat în mișcarea suprarealistă și a susținut și practicat în opera sa distrugerea sistematică a limbajului artistic, a ajuns până la a declara, în perioada postbelică , că : qu'on nomme poésie. Alors la rime cese d'etre dérision, parce qu'elle participe à la necessity du monde réel, qu'elle est le chaînon qui lie les choses à la chanson, et qui fait que les choses chantent. Nu se mai poate cânta pe alesii ca pe o misiune mai urgentă și mai nobilă pentru om, unde această dată este cea mai adâncă și mai adâncă din lume, cea mai profund deteriorată pe care a fost vreodată ." (Vezi PIERRE DE BOISDEFFRE, *Une histoire vivante de la littérature d'aujourd'hui,* ed. Perrin, Paris, p. 19768de). referindu-se la Aragon: « il n'hésita pas à emprunter les rythmes et les moyens prosodiques de nos vieilles chansons françaises, à imitater Camoens, Charles d'Orléans, Agrippa, D'Aubigné, et à faire des vers anciens sur des pensers nouveaux (Idem, p. 77).

Ar fi cu siguranță imposibil să-i reamintim aici pe toți cei care, într-o formă sau alta, sau cealaltă au confirmat legătura strânsă, aș spune aproape organică, dintre ritm, muzicalitate și poezie. Firește, conceptul de armonie poetică nu implică neapărat o întoarcere la canoanele formale antice. Abolirea constrângerilor metrice a eliberat inspirația de refrenele mecanice și repetițiile melodice, făcând loc invenției verbale și deschizând calea către alte soluții armonice și muzicale mai avansate. Vezi și ANGELO MORRETTA, op. *cit.,* pp. 179, 196-201.

[47] Vezi G. VATTIMO, *op. cit.,* p. 146.

[48] Vezi CHRISTINE BROOKE-ROSE, *Gramatica metaforei,* Londra 1958; și Ț. PAVEL, *Notes pour une description structurale de la metaphore poeticique,* în «Cahiers de linguistique structurale et appliquée», I, 1962, pp. 185-207; NOAM CHOMSKY, *Structurile sintaxei,* Laterza 1970, Bari, în special cap. LX, P- [132] - iii

[49] În acest context, cuvintele lui C. Day-Lewis par foarte semnificative: „Fiecare imagine este într-o oarecare măsură metaforică. Apare într-o oglindă în care viața nu își vede atât propria înfățișare, cât un element de adevăr despre înfățișarea sa" *(Imaginea poetică,* Londra 1947, p. 18).

[70] CG JUNG, *Tipuri psihologice,* op. cit., p. 484.

[71] În conceptualismul jungian, fantezia este înțeleasă ca: „un complex de reprezentări care se distinge de alte complexe de reprezentări prin faptul că nu corespunde extern niciunei situații factuale reale. Deși o fantezie se poate baza inițial pe imagini mnemonice ale unor evenimente care s-au petrecut efectiv, conținutul ei nu corespunde niciunei realități externe, ci este în esență o pură emanație a activității creatoare a spiritului, un efect sau produs al unei combinații de

elemente psihice încărcate de energie. (...) Putem distinge între fantezii active și pasive; primele sunt provocate de intuiție, adică de o atitudine îndreptată spre percepția conținuturilor inconștiente, prin care libidoul investește imediat toate elementele care ies din inconștient, ridicându-le prin asocierea de materiale paralele la un nivel de claritate și evidență; cele din urmă apar a priori într-o formă clară, fără a exista vreo atitudine intuitivă precedentă sau concomitentă, în timp ce subiectul care devine conștient de ele menține o atitudine complet pasivă. (...) Fantezia pasivă apare întotdeauna dintr-un proces în inconștient care se află într-o relație antitetică față de conștiință și care combină în sine aproape tot atâta energie ca atitudinea conștientă și care este, prin urmare, capabil să spargă rezistența" acesta din urmă. (Idem, p. 439).

[72] Vezi PIERRE DE BOISDEFFRE, *op. cit.,* p. 92.

URMĂTORII autori , cu privire la problema *imaginii* creative NATIVE , Londra 1955. ALLEAU R., *Of the nature of symbols,* Paris, Flammarion, (" Simboluri ") 1955. BAUDOUIN CH., *De Vinstinct de Vesprit,* Bruges, Desclée de Brower, 1950. DIEGUEZ M., *Scriitorul și limba sa ,* Paris , 1960 . *Arhetip, Simboluri,* „Actualité pédagogiques et psychologique ", 1961. LACROZE R., *The function of ITmagination,* Paris, Alcan, 1927.

[73] Noțiunea de loc comun poate fi asociată cu cea de stereotip, definită de Schaff în următorii termeni: „Stereotipul, la fel ca și conceptul, este o reflectare generalizată a realității, ceea ce este imposibil fără semne lingvistice. Diferența dintre stereotip și concept constă în faptul că procesul cognitiv a cărui cristalizare este asigurată de concept prezintă o tendință obiectiv-descriptivă, care însă nu exclude o colorație emoțională sau evaluativă; dimpotrivă, procesul care produce un stereotip posedă, pe lângă tendința cognitivă, și o tendință evaluativă cu toată încărcătura emoțională ce-i este proprie." (A. SCHAFF, op. cit., p. 122).

Vezi MIOTTO A., *Semnale și simboluri în comunicațiile sociale,* în Lucrările primului Congres de Științe Sociale, Bologna 1958.

Această afirmație nu trebuie confundată cu teoria existențialistă.
al artei angajate. Heidegger observă cu perspicacitate că „prin vorbire, ființa se exprimă; dar nu pentru că este încapsulată în primul rând într-un interior, opus unui exterior, ci pentru că, în această ființă-în-lume, înțelegere, ea este deja în exterior. Ceea ce este exprimat este tocmai ființa în exterior, adică modurile schimbătoare ale situației afective." (Vezi G. VATTIMO, *op. cit.,* p. 221).

[76] Idem, p. 49.

[77] Vezi R. POGGIOLI, Teoria *artei avangardiste,* op. cit., p. 221.

[75] Idem. Această afirmație a noastră este susținută de faptul că Aragon, Eluard, Desnos și alți suprarealiști și foști colaboratori ai lui Tristan Tzara au revenit, în perioada finală a activității lor artistice, la vechile poziții contestate anterior.

„R. POGGIOLI, *op. cit.,* p. 126. "

[80] scrie M. NADEAU Jop. cit., p. 15) «Această revoluție a fost acum posibilă printr -o revoluție intimă a lui Thomme și a relațiilor sale cu lumea».

[81] Vezi R. POGGIOLI, op. cit., p. 54.

[82] Literatura avangardistă este, de fapt, considerată de mulți ca fiind produsul unui spirit eminent aristocratic.

Conform lui Massimo Bontempelli: „avangarda este solitară prin natura ei, iubește inițiații și turnul de fildeș". Astfel, el leagă parnasianismul din secolul al XIX-lea al lui Flaubert și Baudelaire, reticent la „ opinions reçues " și „bètise au front de taureau", cu unele tendințe artistice actuale. (BONTEMPELLI MASSIMO, *L'avventura novecentesca: selva polemica,* (1926-1938), Florența 1933).

[85] În ciuda afirmațiilor lui R. Poggioli conform cărora García Lorca a fost ultimul poet modern care s-a inspirat din sursele folclorului și că cultura inspirată de realismul socialist este, de fapt, o birocrație a artei, suntem convinși că moștenirea poetică anonimă poate oferi încă o inspirație deosebit de fertilă, așa cum atestă o mare parte din poezia lirică românească tânără. Funcția regenerativă a poeziei populare provine din faptul că, din cele mai vechi timpuri, ea a constituit o reconstituire a trecutului mitic, o întoarcere la epoca de aur a paradisului pierdut și la primele manifestări ale spiritualității umane. Această tendință escatologică este, de altfel, inerentă aproape tuturor mișcărilor intelectuale ale secolului al XX-lea.

[84] În Franța, ca în toate celelalte țări europene, se poate observa existența simultană a două direcții culturale și, tocmai, așa cum scrie Julien Gracq: „pe de o parte, o literatură a rupturii, în sensul unei cochilii perturbatoare , în care își găsesc locul Rimbaud, Lautréamont, Malarmé, Jarry, Claudel și suprarealismul - și , pe de altă parte, o literatură a tradiției sau a continuității, unde Flaubert, Anatole France, Barrès, Gide, Mauriac și Montherlant ar fi cu siguranță incluși . Acum, în această coexistență prelungită , se încalcă o regulă : regula istorică care dictează că apariția primului anunță curând moartea celui de-al doilea. Să luăm un exemplu: Hernani valorează cât

valorează, dar a ucis tragedia clasică." Totuși, să fim atenți, este pentru prima dată. „ De atunci încolo, oricât de violenți ar fi explozibilii introduși în literatură, aceștia explodează unul câte unul magnific, sculptează vaste cratere în soare , doar că nu mai poluează pe nimeni: o literatură paralelă, care nu a oferit nimic esențial tradiției clasice , își continuă cursul , pe scurt, în deplină pace, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat." (Vezi Pierre de Boisdeffre, op. cit.; pp. 45-46).

[85] Scrieți-l pe Apollinaire în manifestul său-program intitulat: *Noul Spirit:* „Prin surpriză, prin locul pe care îl acordă surprizei, noul spirit se distinge de toate mișcările artistice și literare care l-au precedat... Pentru a porni într-o călătorie a descoperirii, nu este nevoie să alegem, cu ajutorul unor reguli, chiar și pe cele studiate de gust, un fapt considerat sublim. Se poate începe cu un eveniment cotidian : o batistă care cade"
„ Pentru poet, pârghia cu care va ridica întregul univers ." Același concept îl va repeta pe Apollinaire și în versurile sale: „O, guri, omul este în căutarea unei noi limbi căreia gramaticianul oricărei limbi nu va avea nimic de spus."

După cum scrie M. Nadeau, vorbind despre Paul Eluard: „El găsește în locuri comune, proverbe, fraze gata făcute , valoarea explozivă pe care o aveau inițial și pe care au pierdut-o odată cu uzul". (M. NADEAU, Op. cit., pp. 17, 28). Aceasta nu-l va împiedica, în mod firesc, pe Paul Eluard să revină, asemenea lui Aragon și Desnos, în ultima parte a carierei sale literare, la armoniile prozodiei antice.

[86] JEAN HYPPOLITE, *Limbaj și ființă, limbaj și gândire,* în „Limbaj II", Lucrările celui de-al XIII-lea Congres al Societăților Filosofice de Limbă Franceză , Geneva, 2-6 septembrie 1966, p. 51.

[87] Ibidem, p. 53.

[88] Vezi R. BARTHES, op. cit.; c DUBROVSKY, *op. cit.*

[89] Michel Dufrenne, în studiul său intitulat *„L'art est-il langage?",* publicat în Revue d'Esthétique, vol. XIX, faza I, ianuarie-martie 1966, pp. 1-42, afirmă printre altele că „discursul artei nu este informativ, ci mai degrabă expresiv și se exprimă tocmai prin prezența operei în fizicalitatea sa, mai degrabă decât prin referirea într-un fel la un sens; mai mult, și exact din aceleași motive, artistul este astfel nu pentru că respectă regulile unei gramatici specifice, ci pentru că le încalcă creând." (Vezi G. VATTIMO, op. cit., p. 6)

[90] Ori de câte ori în istorie o limbă vorbită s-a distanțat de limba literară, într-un mod care a creat o fractură și a facilitat o revoluție lingvistică sau o tranziție treptată către un dialect diferit, din sânul noului idiom a apărut în cele din urmă un alt mijloc de exprimare cult, destinat să creeze ulterior și o breșă idiomatică.

[91] Programul structuralist privind crearea unui limbaj embrionar pornind de la „zero", conceput ca un protest împotriva consumării și trivializării limbajului artistic, în ciuda creării de noi simboluri și mituri, rămâne ancorat tocmai în această banalitate dezistoricizată , adică lipsită de perspective temporale și cumulative .

[92] J. HYPPOLITE, *op. cit.,* p. 54.

[93] G. VATTIMO, op. *cit.,* p. 111.

[94] S. DUBROVSKY, op. *cit.,* p. 262.

[95] Putem încheia acest capitol cu cuvintele lui Jean Paulhan: „Ați folosit , ca noi toți , aceste clișee și locuri comune la care vă gândiți atât de mult, dar care sunt totuși, în ciuda a ceea ce ați scris despre ele, cea mai bună modalitate de a păstra tăcerea și de a ne înțelege reciproc." (Vezi P. DE BOISDEFFRE, op. cit., p. 149).

„Conflictul dintre poezie și gânditor ar fi susceptibil de rezolvare dacă gânditorul, în loc să ia cuvintele poetului literal, le-ar interpreta simbolic, exact așa cum trebuie înțeles limbajul unui poet." (CG JUNG: *Tipuri psihologice)*

al III-lea

Ô

Filosofie semantică și estetică

1 — *Analiză stilistică.*

Corelația dintre lingvistică și analiza stilului este o descoperire destul de recentă în psihologia limbajului.

Pozitivismul lui Saussure și interesul său pentru investigația sincronică , extinsă la problemele semantice, precum și considerațiile privind relația dintre limbaj, individ și lume, pe lângă aducerea obiectivelor cercetării științifice în studiul proceselor expresive, au contribuit la facilitarea unei întâlniri fructuoase între semiologie și estetică. Această împletire a diferitelor domenii de investigație, însă, nu s-a produs fără conflicte și rezistențe.

Atitudinea lui Devoto pare foarte semnificativă în acest sens. Teoria sa a cercului închis, în cadrul căruia estetica, lingvistica și stilistica s-ar succeda în ordine cronologică, tinde în cele din urmă să distingă și să delimiteze sfera rezervată lingvistului, cu scopul de a recupera pe cât posibil autonomia științei idiomatice. B. Terracini comentează foarte perspicace poziția menționată anterior a lui Devoto, care, potrivit lui, „salvează această autonomie prin înrădăcinarea sa în spatele continuității cursului istoric al limbii"; în acest fel, adaugă Terracini, „tradiția stilistică - a cărei istorie se supune unui ritm foarte diferit de simpla continuitate - îi apare clar separată de dezvoltarea pură și simplă a limbii, dar și exterioară concreteții operei de artă. Astfel, el ajunge logic la

concluzia că stilistica nu este cu siguranță critică literară și nici măcar gramatică , deoarece stilul nu este limbaj, iar limbajul în sine este într-adevăr inadecvat mișcărilor expresive, prin urmare, la nivel lingvistic astfel înțeles, sufletul este inefabil.

În studiile sale de analiză stilistică, Terracini își propune mai presus de toate să apere legitimitatea intrării studiilor despre stil în domeniul lingvistic, considerând într-adevăr, în acord cu Spietzer, că stilistica constituie „rădăcina și încoronarea" investigației limbajului literar. În opinia sa, de fapt, „prin limbaj - care nu este poezie - ajungem la ceea ce dincolo de limbaj este poezie, la ceea ce poetul ne lasă să înțelegem și nu spune, așa cum credea De Sanctis, caracterizând astfel marea poezie". B. Terracini este responsabil și pentru o prezentare generală documentată și atentă a problemei lingvistice italiene și o apreciere obiectivă a celor mai moderne tendințe de natură neosaussuriană.

Printre cercetătorii italieni care au studiat problemele expresive, abordarea adoptată de A. Pagliaro este cu siguranță una dintre cele mai autorizate și interesante. Din punctul său de vedere, „cercetarea pornește de obicei de la elementul cel mai extern al obiectivării, adică de la literă, întrucât activitatea lingvistică în sens strict, adică stilul, pe de o parte, și însăși tensiunea pe care o introduce în limbajul poetic, pe de altă parte, conferă foarte adesea expresiei un ermetism, care poate fi depășit doar dacă se iau în considerare toate informațiile privind disponibilitatea istorică a poemului și, mai ales, dacă se ține cont de metoda intrinsecă gândirii sale, în implementarea sa ca formă lingvistică" [2] .

Domeniul cercetării stilistice italiene, încă puternic influențat de idealismul lui Croce și Spitzer, este deosebit de sensibil la problemele legăturii dintre lingvistică, fenomenele expresive ale limbajului și critica literară. Operele lui N. Sapegno, M. Fubini, M. Marti, M. Puppo, S. Cavaciuti, De Mauro, Bartoli, P. Piovani, G. Calogero, De Lolis, Bertoni, Parodi, G. Lisio, F. Colagrosso, De Benedetti, Contini, A. Schiaffini, Petrini, L. Russo, De Robertis, Baldacci, Nencioni, N. Sansone, S. Battaglia, M. Luisa Biagi, E. de Felici, M. Perniola și mulți alți lingviști și cercetători ai problemelor estetice de renume și importanță europeană demonstrează pe deplin interesul pentru curentele vechi și noi promovate în domeniul analizei stilistice. Printre acestea nu lipsesc cu siguranță orientările pozitiviste și aderările la cele mai recente tendințe din lingvistica contemporană.

Problema limbajului astăzi, însă, se învârte în primul rând în jurul a două orientări metodologice principale, aparținând dialecticii existențialiste și structuraliste.

Teoriile lingvistice, filosofice și estetice ale acestor două mișcări caracteristice timpului nostru au polarizat, de fapt, întregul complex epistemologic și artistic actual, exercitând o influență doctrinară notabilă în toate ramurile cunoașterii.

Analiza stilistică și critica literară s-au trezit astfel 154

Scanned with OKEN Scanner

implicate și inserate, în cea mai mare parte, în aceste două linii de idei care, de altfel, inspiră în mare măsură aproape toată producția artistică contemporană . [8] Trebuie să subliniem mai întâi că baza polemică pe care se naște discursul estetic și lingvistic în aceste ultime decenii ale secolului nostru trece acum pe plan secund în fața importanței pe care o dobândesc noile perspective creative și ideologice. Nu mai este vorba de a stabili dacă atacurile îndreptate împotriva tradiției și a susținătorilor acesteia sunt fondate sau nefondate.

Fenomenul așa-numitei literaturi revoluționare se desfășoară de prea mult timp și se bucură de un asemenea consens încât nu mai poate fi considerat tranzitoriu sau accidental. Pe de altă parte, reprezintă o realizare intelectuală ce trebuie plasată în contextul cultural al secolului al XX-lea, pe picior de egalitate cu alte orientări teoretice, prezente sau trecute, constituind o indicație a unui impuls inovator real și specific, cerut de mentalitatea și istoricitatea modernă particulară. Ar fi, așadar, contraproductiv să se dorească combaterea tendințelor avangardiste în numele clasicismului demodat, al romantismului, al simbolismului, al idealismului etc., având în vedere că orice revenire la poziții antice este de neconceput [și] anacronică.4

Nașterea unei noi metodologii implică în mod necesar lichidarea celei care o precede imediat și, prin urmare, o luptă în interiorul sistemului însuși, cu armele pe care acesta le oferă prin propriile crăpături, lacune sau insuficiențe conceptuale. Pe de altă parte, urme ale structurilor demontate încă transpar în noile construcții ideatice, chiar dacă metamorfozele pe care le-au suferit le fac aproape de nerecunoscut. Acest cadru, unde bătătura gândurilor moștenite se intersectează cu urzeala spiritului inovator, este de fapt premisa indispensabilă a vieții și istoriei intelectului. Psihicul uman este în general reticent în a accepta schimbări bruște de direcție, mai ales atunci când calea nou deschisă nu oferă nicio referință la elemente deja experimentate sau cel puțin relativ cunoscute. Fără sistemul filosofic hegelian , nici marxismul, nihilismul lui Nietzsche, nici existențialismul sau structuralismul lui Michel Foucault nu s-ar fi născut . Prin urmare, suntem de acord într-un anumit sens cu S. Doubrovsky când afirmă că „o reflecție aprofundată asupra literaturii este de natură filosofică, sau nu este nimic”.

Scanned with OKEN Scanner

Benedetto Croce însuși a afirmat că:

«Critica este judecată, judecata implică un criteriu de judecată, iar un criteriu de judecată este gândirea unui concept, iar gândirea unui concept este relația dintre concepte și, în final, un sistem sau o filozofie » [1]

Atitudinea criticului față de creația pe care o examinează este cu siguranță remarcabil de similară cu poziția filosofului atunci când se confruntă cu întrebări existențiale și transcendentale. Trebuie remarcat, însă, că dialectica filosofică, indiferent de poziția sa doctrinară specifică, își propune să studieze realitatea perceptibilă, considerată în toată universalitatea sa, [8] și își elaborează deducțiile în raport cu subiectul și *obiectul experimentat,* sau pur și simplu obiectul ipotezat. În eseuri, însă, elementele percepției sunt furnizate de structura lingvistică a produsului literar, care, pe lângă faptul că dezvăluie conștiinței o prezență în sine, se dovedește a fi și purtătoarea unui sens ascuns, sau mai degrabă a unei dimensiuni a profunzimii, ce trebuie urmărită, printr-o analiză sincretică , până la dovezile sale primare. Aceste considerații indică, printre altele, că critica în sens larg posedă o configurație metodologică particulară, în ciuda afinităților sale evidente cu investigația filosofică, din care extrage în cele din urmă doar acele învățături care îi pot fi utile intervenției sale analitice. Este vorba, așadar, în primul rând de o abordare similară a cercetării, care, însă, nu se limitează la domeniul speculativ, așa cum reflecția filosofică nu se limitează la a lua în considerare doar problemele legate de estetică sau de fenomenologia creației.

Merleu-Ponty surprinde un aspect esențial al problemei atunci când afirmă că:

„Nu există o filozofie care să conțină toate filozofiile; întreaga filozofie se află, în anumite momente, în fiecare dintre ele... Prin urmare, adevărul, întregul este acolo de la început - dar ca scop de îndeplinit, nu este încă acolo”.

Aceasta este echivalent cu a recunoaște, împreună cu B. Croce, că: «filosofia este absolut indispensabilă în critica literară» [10] , dar trebuie adăugat imediat după aceea că nu este suficientă.

Diversele curente estetice actuale ne învață că scrierea eseurilor poate face apel în egală măsură la cunoștințele oferite de limbaj.

Scanned with OKEN Scanner

în
C
ap
ac
SAU

SEMN ȘI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

perspectivă a devenirii sale epistemologice temporale.

Dacă acest lucru nu ar fi adevărat, astăzi nu s-ar mai putea spune nimic despre Divina Comedie și alte monumente ale antichității.

Ceea ce contează mai presus de toate este efortul de a atinge un *„ optim* ” analitic, valorificând experiența estetică și cunoștințele acumulate de-a lungul timpului. Din această perspectivă, relația dintre filosofie și critică este articulată strălucit de S. Doubrovsky în următoarele cuvinte:

„Pe scurt, tot ce se poate și trebuie să i se ceară unei critici adevărate este să fie o semantică filosofică, să posede o teorie inteligibilă a sensului, conștientă, pe cât posibil din punct de vedere istoric, în momentul în care elaborează relațiile existențiale cu sine însuși, cu ceilalți și cu lumea, pe baza cărora se constituie toate sensurile umane . ”

Trebuie să subliniem, însă, că relația filosofico-estetică este în primul rând de natură ontologică .

Primele reflecții mai aprofundate și de anvergură asupra frumuseții și artei ne vin din sistemele speculative ale lui Platon și Aristotel , care la rândul lor par a fi animate, conform lui Perpeet și Grassi, de „un rezultat antropologico-existențial” și „ontico-religios” .[13] Această legătură genetică, sau mai degrabă corelația dintre doctrinele filosofice și orientările critice, a rămas de fapt neschimbată până în prezent.

Se poate afirma, așadar, că inspirația pentru fiecare transformare culturală și implicit estetică pornește de la premise speculative.

Pentru a înțelege corect rolul și contribuția unei mișcări intelectuale, trebuie, așadar, să examinăm motivația sa ideologică și amploarea *transformării calitative* pe care a produs-o. Noțiunea de „ *semantică filosofică ”* introdusă de S. Doubrovsky, pe lângă reafirmarea legăturii evidente dintre filosofia limbajului, lingvistică și analiza stilului, ne conduce la una dintre problemele majore ale esteticii contemporane, considerată în aspectele sale teoretice cele mai semnificative.

(D
cc
ro
sau
en

Scanat cu OKEN

NOTA:

[1] Vezi B. TERRACINI, op. *cit.,* p. 145.
[2] A. PAGLIARO, *Ulise,* Messina-Florența 1966, p. XVII.
[3] Spunem *„aproape"* deoarece, evident, nu excludem existența altor orientări teoretice, printre care marxismul trebuie menționat în primul rând. Cu toate acestea, existențialismul și structuralismul au pătruns profund și în materialismul dialectic, așa cum vom vedea în capitolele următoare.
[4] Imitația anticilor promovată de epoca clasică sau tendința modernă de a reveni la o artă primitivă nu anulează deloc, în cele din urmă, contemporaneitatea lor respectivă și dimensiunea artistică a timpului istoric.
[2] Vezi L. PAREYSON, *Existență și persoană,* al 3-lea ed. Torino, 1966.
[6] S. DOUBROVSKY, op. *cit.,* p. 200.
[7] BENEDETTO CROCE, *Eseuri noi de estetică,* Bari, Laterza, 1969, p. 201.
[8] Vezi GENTILE, *Teoria generală a spiritului ca act pur,* [Bari], 1924 4a ed., p. 197).
[9] MERLEU-PONTY, *Signer,* Paris, Gallimard 1960, p. 161.
[10] B. CROCE, *op. cit.,* p. 211.
[11] S. DOUBROVSKY, *op. cit.,* p. 253.
[12] Vezi G. VATTIMO, op. *cit.*

J 'J G ' y^^' *Teoria estetică greacă* Londra 1962; și E. GRASSI, „ *der Ant ı ke _ Köln 1962; w _ Perpeet _ Antike*

„ Suntem supraviețuitorii unui război pe care nu l-am purtat. Deschizându- ne ochii către o lume dezamăgită, suntem , mai mult decât oricine altcineva, copiii Absurdului...”
În unele zile, absurditatea lumii ne apasă ca o povară. Ni se pare că Dumnezeu a murit de bătrânețe și că noi nu am avut nimic de-a face cu ea... Nu suntem amari: o luăm de la capăt. NOILS Ne- am născut în ruine. La naşterea noastră, Vor se transformase deja în piatră. A părut vreodată viața de zi cu zi atât de fragilă altor generații ?

(P. VAN DEN BOSCH, *Les Enfants de l'Absurde).*

cu cc co o co
Scanned with OKEN
Ô

IV.

PERSPECTIVE FILOZOFICE

1. — *Michel Foucault, filozofie și critică literară structuralistă.*

În eseul său intitulat *Les Mots et les choses,* Michel Foucault trasează magistral coordonatele în care se va mișca întreaga problematică structuralistă. Echivalent de îndepărtată între clasicism, poetica lui Mallarmé și gândirea lui Nietzsche, doctrina lui Foucault constituie vârful piramidal al acelei tendințe nihiliste și contestatare care a existat dintotdeauna în spiritul uman și care s-a dovedit întotdeauna deosebit de fertilă în domeniul *revoluțiilor* literare.1

Pornind de la considerații despre limbă și literatură, pentru a ajunge la soluția filosofică a întrebărilor existențiale, dialectica lui M. Foucault trece precum un fier înroșit în spatele căruia rămâne doar mizeria negației și a morții. Pentru el, limbajul reprezintă cheia de boltă a oricărui raționament.

estetică , adică o „subiectivitate semnificativă”, atât subiect, cât și obiect, o realitate autonomă și universală. Întoarcerea cuvântului conceput ca esență și punct de sprijin al discursului – adică întoarcerea „acelei ființe enigmatice și precare” care vorbește în singurătatea sa și apare ca o entitate autosuficientă, simultan instrument și materie amorfă, vehicul și substanță – este marele eveniment adus de filosofia poeticii lui Nietzsche și Mallarmé. Trecând între aceste două puncte de sprijin, M. Foucault se străduiește să găsească o confirmare istorică, literară și lingvistică pentru formalismul său programatic, pe care îl leagă direct de clasicism, bazându-se pe criterii analitice saussuriene. Acesta este tocmai un salt înapoi, care vizează atingerea punctului în care, potrivit lui, se produce fractura epistemologică ce separă secolul al XVII-lea de epocile anterioare și ulterioare. După ce demonstrează că în epoca clasică, cultul formei și funcția preponderentă atribuită acesteia „excludeau absolut știința naturii umane”, autorul concluzionează că „descoperirea omului”, care a avut loc în secolul al XX-lea, corespunde și descoperirii limitelor sale și dispariției misterului metafizic. Pentru M. Foucault, apariția subiectului istoric, gânditor și vorbitor, coincide cu conștientizarea faptului că viața ființelor se desfășoară într-o lume preexistentă, a cărei origine și viitor nu le cunosc și în a cărei istoricitate au intrat fără să știe. În momentul în care individul devine conștient de personalitatea sa autoexistentă, el realizează implicit că tot ceea ce îl înconjoară - uneltele meseriei sale, societatea, instituțiile culturale etc. - aparține unui trecut de care nu era conștient și care, prin urmare, apare inaccesibil, necognoscibil și, prin urmare, inexistent. Făcând aceste premise, M. Foucault ajunge, urmându-l pe Nietzsche, la concluzia că „omul este mort” și că „promisiunea” învierii sale implică în mod necesar trecerea sa anterioară în neființă.

Considerațiile existențiale servesc, în logica sistemului lui Foucault, la demonstrarea caracterului escatologic și, în același timp, pozitivist al limbajului. Confruntată cu natura limitată, perisabilă și inconsistentă a ființei, realitatea obiectivă a limbajului îl precede genetic și se opune fundamental omului. Potrivit autorului, nu există nici o corelație, nici o posibilă coexistență și articulare între gândire și vorbire.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN

reciprocă . Filosofia și literatura se nasc acolo unde se termină individualitatea subiectivă și tocmai în punctul în care, în golul lăsat de dispariția individualității umane, limbajul devine un scop în sine, așa cum a postulat și F. de Saussure. Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, că discursul vorbește de la sine, în timp ce individul acționează doar ca purtător de cuvânt, ceea ce echivalează cu negarea existenței oricărei științe umaniste, istorice, filosofice, sociologice etc. și, prin urmare, cu negarea artei și a progresului. Consecințele estetice ale unei astfel de poziții ideologice sunt evidente, așa cum se poate observa din cuvintele lui M. Foucault însuși:

„Din interiorul limbajului, testat și traversat de limbaj, în jocul posibilităților sale întinse până la punctul lor extrem , ceea ce se anunță este că omul este finit și că, atingând culmea oricărui limbaj posibil, nu ajunge în inima lui însuși , ci la marginea a ceea ce îl limitează: în acea regiune unde moartea pândește, unde gândirea se stinge, unde promisiunea originii se retrage la nesfârșit. (...) Și într- adevăr , în acest spațiu astfel revelat , literatura, cu suprarealismul la început (dar într -o formă încă foarte deghizată) și apoi, din ce în ce mai pur, cu Kafka, cu Bataille, cu Blanchot, s-a prezentat ca o experiență a morții (și în elementul morții), a gândirii de neconceput (și în prezența sa inaccesibilă), a repetiției (a inocenței originare , mereu prezentă în punctul cel mai apropiat și mereu cel mai îndepărtat al limbajului); ca o experiență a finitudinii (luată în deschiderea și constrângerea acestei finitudini). (...) Dacă același limbaj apare acum cu o insistență crescândă într-o unitate pe care trebuie , dar nu o putem încă gândi , nu este acesta un semn că întreaga configurație... ” „ ... este pe cale să se răstoarne și că omul piere pe măsură ce ființa limbajului strălucește mai tare la orizontul nostru ? (...) nu trebuie să recunoaștem că, odată cu revenirea limbajului , omul se va întoarce la acea senină non-existență în care îl ținuse odinioară imperioasa Pedeapsă a Discursului? (...) Desigur , acestea nu sunt afirmații , cel mult întrebări la care nu se poate răspunde ; ele trebuie lăsate suspendate acolo unde apar , știind doar că posibilitatea de a [le] pune deschide, fără îndoială, spre o gândire viitoare .”

Această ultimă propoziție, cu care eseul lui M. Foucault se încheie efectiv, constituie probabil unul dintre puținele elemente constructive ale speculației sale. În ciuda vastei sale opere, el tot nu reușește să ofere un răspuns exhaustiv la întrebările ridicate de propria filozofie. Pe de altă parte, o doctrină fondată pe negarea absolută a valorilor umane și artistice, înțeleasă

OJ
c
re o
CO

Qș Scanned with OKEN

În aspectele lor existențiale și de conținut, nu ar putea rezolva acele probleme care sunt în mod necesar legate de prezența și recunoașterea subiectului gânditor și acționant. Contradicția fundamentală a sistemului lui Foucault și a teoriilor estetice structuraliste constă în dorința lor de a demonstra existența unei structuri lingvistice autonome și absolute, fără a putea justifica fundamentele sale ontologice în raport cu o conștiință care le transcende. Într-adevăr, pentru M. Foucault, apriorismul limbajului nu constituie o dovadă a transcendenței sale, dat fiind că conținuturile umane pe care le-ar transcenda sunt, în opinia sa, inexistente. Însă alienarea contextului ideatic duce inexorabil la o reducere a însăși noțiunii de structură. Din orice perspectivă s-ar dori să se considere fenomenul idiomatic, organizarea sa sintagmatică și paradigmatică presupune intervenția celui care creează, transmite sau pur și simplu creează sau acționează prin acest act discursiv sau comunicativ. Conștientizarea, intenționalitatea sau contribuția intelectuală, rațională sau inconștientă a acestei entități acționante pot fi implicite sau explicite, dar reprezintă o manifestare concretă și directă care nu poate fi negată sau ignorată.

Sistemul semnelor lingvistice devine discurs atunci când sunt organizate în cadrul unei structuri purtătoare de sens. Prin urmare, următoarele afirmații ale lui Roland Barthes ni se par lipsite de fundament logic și, prin urmare, ușor de contestat :

«Literatura nu este altceva decât un limbaj, adică un sistem de semne: ființa sa nu rezidă în mesaj, ci în acest sistem. Și în mod similar, critica nu trebuie să reconstruiască mesajul operei, ci doar sistemul ei, exact așa cum lingvistul nu trebuie să descifreze sensul unei propoziții, ci să stabilească structura formală ce permite transmiterea acestui sens» [3].

definiția lui R. Barthes nu pare să facă o distincție clară între conceptul de *„ limbă* ” (un sistem de semne lexicale *potențial organizate* după criterii gramaticale și sintactice) și conceptul de *„ literatură* ” (un sistem de semne *deja structurate în discurs).* Creația literară, de fapt, folosește limbajul în scopuri foarte specifice, adică ca instrument pentru atingerea unui scop supra-lingvistic.

Pe de altă parte, dacă critica nu trebuie să „reconstruiască mesajul", este clar că interdicția nu poate viza ceva ce nu există și că a nu dori să se ia în considerare „sensul structurii formale" nu înseamnă nicidecum a se putea desființa complet dimensiunea - profunzimii în artă.

Atâta timp cât comparăm criticul cu lingvistul și unificăm cele două domenii de cercetare, putem admite că interesul pentru forma expresivă este dominant și un scop în sine, și că o metodă de cercetare care abordează un aspect literar specific este la fel de validă ca o altă procedură analitică. Totuși, aceasta nu implică nicidecum că estetica poate fi epuizată de lingvistică sau că limba este sinonimă cu literatura.

Într-adevăr, idiomatologia, de una singură, este incapabilă să ofere un criteriu satisfăcător de evaluare sau să rezolve numeroasele întrebări estetice. Dispariția ființei umane, presupunând că acest lucru ar fi cu adevărat posibil, ar duce la dispariția inevitabilă a vorbirii, așa cum demonstrează din plin trecutul și istoria civilizațiilor dispărute. Cercetările lui Sapir-Whorf, Malinowski, Lévy-Bruhl, Piaget, școala de la Würzburg și ale multor alți cercetători asupra legăturii dintre sistemul lingvistic, gândire și viața socială atestă imposibilitatea izolării limbajului de utilizările prin care se realizează și evoluează, precum și de funcția sa intelectuală și cognitivă.

M. Foucault ar putea avea dreptate când observă că „omul este o creatură recentă, fabricată de demiurgia cunoașterii" [4].

Știința naturii umane este cu siguranță în urma altor domenii ale cunoașterii. Ființa cartesiană s-a definit prin procesul reprezentațional al gândirii (cogito: ergo sum) și nu prin propriile moduri de existență.

Descoperirile din biologie, fizică și întregul complex epistemologic au adus o schimbare în întreaga viziune epistemologică. Dacă nu mai era necesar *să gândești* pentru a avea demonstrația logică a existenței în lume, aceasta însemna că cele două elemente ale aflorismului lui Decartes puteau fi, de asemenea, separate și considerate independent.

În realitate, o astfel de afirmație nu depășește limitele simplei speculații sofistice. Activitatea corticală rămâne o prerogativă umană în afara căreia toate *problemele existențiale* ar fi lipsite de sens.

Scanned with OKEN Scanner

cu c
ra 00

sens. Aceasta nu înseamnă, evident, că facultatea reflexivă rămâne limitată la individul istoric.

Fenomenologia literară și moștenirea lingvistică ne arată că produsele intelectuale fac parte din ansamblul organismelor sociale (arte, științe, religii etc.), deși au loc întotdeauna în cadrul unei temporalități, cauzalități și spațialități specifice, care pot fi atribuite unor factori intersubiectivi. Cultura și limba sunt, așadar, puternic și solid ancorate în elementul uman și tocmai în capacitatea sa de a înțelege și crea. Structurile formale prezintă interes doar în măsura în care perpetuează un conținut numeric, indiferent de articulațiile lor sintactice arbitrare și schimbătoare. Analiza formelor lingvistice este necesară, ba chiar indispensabilă, pentru a înțelege tocmai acele zone de tăcere pe care ambiguitatea limbajului le deschide la marginea cuvintelor și care, totuși, nu exclud valoarea cognitivă imediată a acestora din urmă. Adevăratul obiectiv al criticii nu este, așadar, cel indicat de R. Barthes6 și de structuralism în general7 .

Q$ Scanned with OKEN

Stilul unei opere de artă, indiferent de alegerile expresive care o caracterizează și de evaluările estetice respective, reprezintă exclusiv *un vehicul material al conștiinței creatoare,* prin care poetul își exprimă intuițiile imaginative , pentru a atinge în final transcendența.

Pentru cititorul care acceptă și folosește acest „vehicul" pentru a ajunge la cea mai scurtă și directă cale către desfătarea artistică sau îmbogățirea cunoștințelor sale intelectuale, considerațiile tehnice sau dispozitivele arhitecturale specifice nu au nicio importanță, decât dacă contribuie la scopul „călătoriei" sale. Pe de altă parte, critica are rațiune de a exista atâta timp cât eseistul însuși demonstrează că este un bun cititor și, prin urmare, știe să citească întregul text în *forma și substanța sa.*

Spre deosebire de lingvist, care se preocupă în principal de aspectele științifice privind elementele constitutive ale *vehiculului lingvistic, criticul trebuie să meargă mai departe și să adauge datele furnizate de știință la interpretarea valorilor artistice și culturale de care* depinde succesul „ *călătoriei "* , din punctul de vedere al „ *constructorului de vehicul" și* al utilizatorului.

Mai presus de orice raționament metodologic și dialectic, *trebuie avută în vedere polivalența semantică,* adică dimensiunea

înțelegerea profundă a semnului lingvistic, singurul mijloc de a depăși rezistența expresivă a limbajului și de a pătrunde în spațiile ascunse ale sufletului și misterului.

Reevaluarea structurilor și paradigmelor sintagmatice trebuie acum urmată de o reevaluare a *mesajului* ce trebuie să decurgă din fiecare discurs coerent.

Controversa dintre structuralism și alte orientări intelectuale apare, de fapt, pe baza discuției privind amploarea și valoarea atribuite acestor două aspecte fundamentale ale creației artistice.

Natura acestor divergențe, însă, nu poate fi redusă doar la chestiuni estetice .

Criza literară de astăzi este în primul rând o criză filosofică și doctrinară care poate fi rezolvată doar printr-o transformare calitativă radicală a premiselor sale intelectuale.

2. — *Filosofia și estetica existențialistă a lui Jean-Paul Sartre.*

Teoreticienii existențialismului leagă problema creației literare de funcția sa semnificativă considerată în contextul istorico-temporal.

J. P. Sartre se opunea încă din 1948 acelor susținători ai formalismului care susțineau, printre altele, „că distrugerea limbajului era scopul secret al literaturii și că, pentru a-l atinge, era suficient să vorbești fără să spui nimic” [10] .

Aceasta este evident o aluzie la mișcările culturale prestructuraliste, care însă au pregătit calea pentru apariția filosofiei și esteticii lui Foucault.

Estetica lui Sartre s-a dezvoltat astfel, încă de la început, în opoziție cu apologeții „formei pure” și ai inovației verbale, constituind o poziție extrem de importantă , care poate fi rezumată în următoarele declarații ale filosofului francez:

„ Fiecare text posedă un sens , chiar dacă acest sens este departe de cel pe care autorul a visat să- l transmită. (...) Întrucât scriitorul nu are nicio cale de scăpare, vrem ca el să-și îmbrățișeze îndeaproape epoca ; este oportunitatea sa unică: a fost creată pentru el și el este creat pentru ea. (...) Astfel, luând o poziție în singularitatea timpului nostru, ne conectăm în cele din urmă cu eternul, iar sarcina noastră , ca scriitori, este să oferim o licărire a valorilor sale.”

ale eternității care sunt implicate în aceste dezbateri sociale sau politice. (...) Pentru noi , care, fără a fi materialiști, nu am distins niciodată corpul de anus și care cunoaștem o singură realitate indivizibilă : realitatea umană , suntem de partea celor care vor să schimbe atât condiția socială a omului, cât și concepția sa despre sine. (...) Nu mai este vorba de a aprinde focuri în desișurile limbajului, de a căsători „ cuvinte care ard” și de a atinge absolutul prin arderea dicționarului, ci de a comunica cu alți oameni folosind cu modestie mijloacele de care dispunem. Întrucât nu mai avem mândria de a separa gândul de cuvinte, nici măcar nu putem concepe cum ar putea cuvintele să trădeze gândul . ¹¹

În centrul concepției filosofice a lui Sartre se află, în primul rând, omul, în jurul căruia gravitează toate celelalte realități ale lumii obiective. Problema limbajului literar nu depășește, așadar, limitele funcției sale semnificative și pline de sens, care poate fi pusă în legătură cu angajamentul și proiectul autorului. Pentru existențialiști, gândirea, vorbirea, scrisul și acțiunea constituie toate modalitățile de manifestare a acțiunii voluntare și conștiente de inserție responsabilă în societate și de participare activă la schimbarea acesteia [12] .

Estetica lui Sartre distinge clar limbajul prozei de limbajul poeziei:

„...Domeniul semnelor este proza; poezia aparține picturii, sculpturii și muzicii . (...) Poeții sunt oameni care refuză să folosească limbajul. (...) Într-adevăr, poetul s-a retras brusc din limbaj ca instrument; a ales o dată pentru totdeauna atitudinea poetică ce consideră cuvintele drept lucruri și nu drept semne. Căci ambiguitatea semnului implică faptul că cineva poate, după bunul plac , să treacă prin el ca prin un geam de sticlă și să urmărească lucrul semnificat prin el sau să-și îndrepte privirea spre realitatea sa și să o considere ca pe un obiect. Omul care participă este dincolo de cuvinte, aproape de obiect; poetul este dincolo de el . ” [13]

Conform lui Sartre, limbajul poetic este definit înainte de toate în raport cu polivalența sa semantică. Pentru prozator, limbajul este o expresie verbală a capacității sale de a experimenta realitatea, fără nicio dorință de a prioritiza obiectul perceput în detrimentul semnificantului său lingvistic. Intervenția sa asupra idiomului are loc în cadrul sistemului, perceput ca un corp lexical pe care îl folosește pentru a traduce relațiile sale cu contingentul și cu alte subiecte. Poziția poetului este substanțial diferită de cea a

prozatorului.

O) c
cu w
en

LU

SAU

SEMN ȘI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

„Criza poeziei la începutul secolului” ^S chiar dacă această ultimă afirmație a sa nu pare să reflecte pe deplin gravitatea situației.

Am văzut deja, de fapt, că ne confruntăm cu o criză care afectează toate structurile socio-culturale și că consecințele sale asupra nivelului expresiei literare constituie pur și simplu unul dintre aspectele sale cele mai tangibile, fără a epuiza vasta gamă de repercusiuni multidirecționale.

Poezia este afectată și reacționează tocmai la dezechilibrul apărut între individ și condițiile epistemologice ale epocii, căutând să rezolve prin propriile mijloace conflictele generate de un prezent dizarmonic. Existențialismul, de altfel, la fel ca alte doctrine ale negației și anarhiei, a contribuit semnificativ la declanșarea acestei crize, care reflectă în esență refuzul omului de a accepta constrângerile suprastructurilor civile și alienarea personalității sale în conflictul din ce în ce mai deschis dintre instituțiile anacronice și noile exigențe ale minții și spiritului. Divizat și sfâșiat între căutarea și afirmarea de sine și teroarea singurătății, ființa umană, și mai ales poetul și filosoful, aspiră la o soluție artistică sau speculativă care să-i permită să-și îndeplinească rolul de lider, rămânând în același timp legată de acel puternic „impuls al instinctului gregar” [16], expresia supremă și imanentă a misiunii sale sociale .

Sociologia structuralistă fondată de Lukacs, critica sociologică promovată de L. Goldmann[17] și chiar critica lingvistică și metodologică a lui R. Barthes, precum psihocritica lui Ch. Mauron18 ' constituie tot atâtea încercări de a oferi o interpretare științifică a relațiilor dintre om, artă și viața socială ·

Firește, aceasta este întotdeauna o investigație care își propune ca obiect de studiu aspectul formal al operei literare, în care, conform conceptualismului lui Foucault, întreaga problemă existențială este condensată. Pe de o parte, așadar, există voința artistului

Este vorba despre eliberarea de orice constrângere și descoperirea, dincolo de tradiție și de presupusa „uzură a limbajelor artistice, deja avertizată de Nietzsche și numită de acesta boala istorică", a premiselor unei noutăți expresive; pe de altă parte, critica literară nu abandonează ambiția de a readuce, mai mult sau mai puțin deschis, tot acest experimentalism formal în limitele condiționării istorice, chiar dacă acest angajament este rezolvat, ca în cazul analizei lui Barth, printr-o postulată regresie ontică la pragul celui de- al XX-lea primordial și „gradul zero" al scrisului.

Aparenta discrepanță apărută între sensul creației artistice, din punctul de vedere al scriitorului, și lectura sa critică poate fi explicată prin schimbarea profundă care a avut loc în lumea culturii , adică prin nevoia constantă de reînnoire expresivă și perfecționare a metodologiei analitico-estetice.

Natura proteică a diferitelor direcții ale cercetării critice corespunde efectiv realității epistemologice moderne, caracterizată printr-o fragmentare tulburătoare a ideilor și o unilateralitate periculoasă a judecăților și consensului. Arta angajată de tipar sartrian și socialist-realist a fost urmată de arta dezumanizată și arhitecturală a structuraliștilor. Spiritul antiumanitarian s-a răspândit curând și în marxism. Opera lui Louis Althusser și enormul său succes în Franța reprezintă unul dintre cele mai semnificative fenomene ale secolului nostru. Între acești doi poli, persistă o gamă largă de orientări , formulând variații diferite, dar nu semnificativ diferite, pe aceeași temă. De la stilul „care trebuie să treacă neobservat", la construcțiile formale artificiale și sterile ale unui Butor sau Robbe-Grillet, de la arta bazată pe teze la dezangajarea totală, la nihilismul absolut și la literatura care nu vrea să convingă, ci să seducă, semințele dezintegrării intelectuale contemporane proliferează într-un ritm amețitor. În vârtejul care s-a deschis în cultura modernă, nicio busolă nu pare capabilă să indice punctele cardinale ale gândirii. Tendințele culturale actuale par să-și fi epuizat deja cele mai bune roade. Rămâne doar calea sincretismului, un prospectru sau, mai bine spus, acel drum principal pe care se pot găsi alte Căi ale intelectului . La o distanță egală între prezent și prezent , acesta duce direct spre viitor, oferind privirii minții - în realizări spirituale ale umanității. Prezentare generală a cuceririlor

În criza generală, doar știința a rămas fidelă sieși, realizându-și micile și marile revoluții pe baza unei evaluări și selecții atente a achizițiilor noționale și cognitive acumulate de-a lungul timpului . [21] În acest sector, cel puțin, originalitatea cu orice preț, repudierea totală a tuturor valorilor umane și revenirea la primitivism, cu sărăcirea spirituală și ideatică care decurge de aici, nu au fost niciodată visate. Omul de știință de astăzi este în primul rând un om cu o pregătire teoretică solidă, conștient de necesitatea de a accepta și exploata descoperirile trecutului pentru cercetările sale viitoare. Este, de asemenea, adevărat că exemplul științei a fascinat întotdeauna lumea literaturii.

De la pozitivismul și naturalismul secolului al XIX-lea până în zilele noastre, critica și literatura au fost supuse, cu o intensitate mai mare sau mai mică , fascinației determinismului cauzal și a gândirii științifice contemporane.

3. — *Știință și limbaj.*

Scientismul și experimentalismul au fost, încă din vremea lui Aristotel, marele miraj

Qs Scanned with OKEN Scanner

al esteticii, filosofiei și, mai recent, al lingvisticii și creației artistice într-un sens mai larg.

Matematica, geometria, biologia, psihiatria, cibernetica , fizica, tehnologia spațială etc. au inspirat, în diverse moduri și în grade diferite, cubismul, abstracția, funcționalismul, pointilismul, arhitectura rațională, psihocritica, antiromanul și multe alte direcții ale avangardei literare.

În domeniul limbajului, pe lângă pozitivismul saussurian și neosaussurian, cercetări semnificative își propun să depășească ambiguitatea limbajului și să creeze un idiom perfect și original. Această ultimă categorie de studii include logica simbolică booleană și, mai presus de toate, teoriile lingvistice ale lui Bertrand Russell și A.N. Whitehead.

După idealul clasic al limbajului universal și al gramaticii generale, algebra logică și metafizica atomismului russellian reprezintă cele mai recente etape în efortul de a găsi o corespondență exactă între exprimarea verbală și echivalentul obiectiv al percepției [22] .

Inadecvarea și inexactitatea sistemului formal derivă, de fapt, din faptul că „relația de oglindire a realității prin limbaj nu este monovalentă” [23] .

Pornind de la premise platonico-leibniziene, cu puternice inflexiuni metafizice , doctrina lui Russell se bazează pe principiul conform căruia elementele atomice care compun lumea își găsesc o corelație logică în „enunțuri atomice”. Crearea unui limbaj perfect ar depinde, așadar, de posibilitatea stabilirii unei relații univoce între aceste enunțuri. Este evident un sistem lingvistic ideal, dotat cu o sintaxă, dar lipsit de lexic propriu.

Dezvoltând ideile lui Russel, Wittgenstein ajunge la concluzia că «un limbaj logic perfect are reguli sintactice care previn nonsensul și operează cu simboluri simple care au întotdeauna un sens unic și definit» [24] .

Noțiunea de „simbol” este evident împrumutată aici din algebră și, prin urmare, nu are nicio legătură cu conceptul de polivalență semantică pe care l-am discutat anterior.

contribuțiile lui Russell și Wittgenstein la studiile științifice despre limbaj au avut un mare ecou în cercurile empirismului logic și neopozitivismului, [25] în special în ceea ce privește simbolismul limbajului, transformându-se într-un adevărat mit al semnului rațional, sinonim cu perfecțiunea și rafinamentul idiomatic. Trebuie remarcat, însă, că regretatul Russell avea să critice aspru convenționalismul neopozitivist și formalismul exacerbat care neglijează sau ignoră voit fenomenele metalingvistice.

Această atitudine logico-obiectivă nu a trecut fără a stârni controverse aprinse. Ponderea funcției subiective, sau mai degrabă intelectuale, în procesul expresivității formale, recunoscută indirect de Russell însuși, face ca visul unei identități complete între realitate și interpretarea sa lingvistică să fie absolut imposibil de atins. Cu siguranță nu este nevoie să coborâm până la idealismul kantian sau la relativismul lui Mannheim — care exclude orice posibilitate de a atinge o conștientizare obiectivă a factorilor sociali, chiar acceptând postulatul condiționării istorice și de mediu a individului — pentru a observa împreună cu Schaff că:

„Măsurătorile efectuate cu microscopul electronic nu numai că nu

Scanned with OKEN Scanner

sunt necesare pentru nevoile vieții de zi cu zi, dar ar fi și un obstacol în calea acțiunii noastre. (...) Situația este analogă și în ceea ce privește expresiile lingvistice . Întrucât ideea de a stabili o relație monovalentă între ele și fapte este nesustenabilă, expresiile nu pot decât să fie nedeterminate. Adesea sunt și ambigue în sensul omonimiei. Există însă și alți factori care le distanțează de univocitatea ideală. De fapt, limbajul servește cu siguranță la transmiterea informațiilor, dar nu numai atât; are, de exemplu, și o funcție emoțională, care se manifestă în modul de exprimare etc. Ambiguitatea și indeterminarea, prin urmare, ajung să se multiplice în utilizarea practică. Și acesta este un fenomen care este într-un anumit sens pozitiv, deoarece cu cât o expresie este mai elastică, cu atât este mai mare expresivitatea sa" [20] .

Scanned with OKEN Scanner

Ni se pare semnificativ să constatăm că, în ciuda numeroaselor interferențe dintre știință, lingvistică și literatură, învățătura cu adevărat măreață pe care ne-o oferă cercetarea experimentală și logica matematică nu a fost încă înțeleasă în adevăratul ei sens.

Creația artistică și analiza estetică nu pot și nu trebuie să imite sau să adapteze procedurile științifice, înțelese în sensul lor abstract și riguros exact, la mijloacele lor specifice de exprimare formală. Lumea imaginară a artei este incompatibilă, în majoritatea cazurilor, cu obiectivitatea științei, chiar dacă noul gen al prozei structuraliste încearcă să demonstreze contrariul. Pe de altă parte, cercetarea idiomatică aplicată fenomenologiei literare și poetice nu se poate limita doar la [aspecte] semiologice27 și nu își poate limita investigația la sfera paradigmatică a formalismului radical. Imaginea subiectivă a lumii, noutatea, spontaneitatea inspirațională și sensul cel mai profund al procesului creativ se materializează mai ales prin prerogativele semantice ale limbajului și tocmai la nivelul cuvântului și al contextului în care acesta este [inserat28] .

Mai mult, o analiză pseudo-algebrică nu ar putea depăși structura sintactică a operei și nu ar putea surprinde entitatea și importanța expresivă a faptelor extralingvistice și dimensiunea diacronică-simbolică a unităților semnificative.

să moară efectiv dacă forma în care este exprimată este redusă la o simplă și artificială construcție de elemente verbale izolate, devitalizate și amorfe sau legate între ele conform unor criterii depersonalizate și incoerente ·

sau

Scanned with OKEN

„ Totul *este rodul trecutului însărcinat cu viitorul și nimic nu poate fi stabilit cu certitudine ca fiind doar un sfârșit și nu totodată un început. Oricine crede că poate exista o singură explicație adevărată pentru un proces psihic este uluit de vitalitatea conținutului psihic care îl obligă să formuleze două teorii opuse, mai ales dacă iubește adevărurile simple și clare și este poate incapabil să le gândească simultan.”*

(CG JUNG, *Tipuri psihologice).*

V.

NOI
PERSPECTIVE FILOZOFICE ȘI ESTETICE - CONCLUZII

Iraționalitatea structuralistă constă înainte de toate în dorința de a generaliza și de a stabili ca principiu fundamental al situației intelectuale actuale o „sinucidere” creativă teoretizată și sperată cinic, dar căreia îi lipsește orice justificare filosofică universal valabilă.

Arheologia lingvistică a lui Michel Foucault nu demonstrează nicidecum că prezența mai mult sau mai puțin conștientă a elementului uman subiectiv în fenomenele lingvistice poate constitui o dovadă a unei fracturi reale între artă și creatorul individual. Pe de altă parte, nici măcar concepția determinismului social și politic nu pare suficientă pentru o viziune sincretică a creației literare.

Firește, există o relație directă între contingentul istoric, ambiental, obiectiv și gândirea umană, limbajul în care aceasta este exprimată și universul sensibil și psihic al ființei, dar acest cadru fenomenal nu poate fi redus în întregime la achiziții numerice sincrone.

în care membrii unei comunități de vorbitori percep și articulează lumea ” [30] , ni se pare

acum depășite, în ciuda importantelor concluzii etnolingvistice ale lui Jost Trier și Sapir-Whorf. Societățile primitive pe care le studiază nu pot oferi însă un criteriu de evaluare aplicabil producției literare a civilizațiilor avansate.

Pe lângă corelația dintre limbaj și realitatea conceptuală și socială a unei epoci, analiza stilistică și critică avansată trebuie să ia în considerare existența unui proces epistemologic și spiritual *acumulativ* , pe care limbajul și conținutul mesajului îl conțin, îl ascund sau îl dezvăluie prin însăși genialitatea creației.

Omul de știință nu zăbovește să raționeze asupra structurilor instituționale , asupra anacronismelor ideologice, psihologice sau existențiale, pentru a sancționa, răsturna și anihila ceea ce timpul a deja condamnat. Descoperirile sale sunt noi și revoluționare deoarece, fără a reflecta nostalgie pentru trecut sau ambiții distructive, ele pregătesc viitorul cu mijloacele și resursele globale dobândite din prezent.

Reproducerea sintetică în laborator a unora dintre condițiile de posibilitate contingentă reprezintă deja o depășire a rezistenței obiective a realității față de subiect și voința sa de a explora și un pas înainte în eliberarea omului de sclavia sa seculară față de lumea exterioară și față de propriile nevoi, care nu sunt niciodată complet satisfăcute.

În cele din urmă , forma riguroasă în care se exprimă știința nu este lipsită de un conținut extrem de logic și coerent, rodul unei neîncetate munci de învățare.

Intelectualii de mâine vor privi poate cu o anumită detașare acest secol al nostru, sfâșiat de contradicții și testat aspru de nihilism și anarhie la toate nivelurile, dar panorama care se va deschide atunci în fața ochilor lor va include, foarte probabil, realizări umane luate în ansamblu și într-un *sens constructiv, sau mai degrabă sincretic-obiectiv.* În ciuda relativismului adevărului subiectiv și a datelor percepției directe, limbajul științific este alcătuit dintr-o terminologie specializată, care constituie un mijloc aproape în întregime univoc de exprimare a ideilor, bazat pe dovezi experimentale și postulate abstracte demonstrabile teoretic. Este, așadar, un limbaj specific, fără o posibilă utilizare practică sau curentă imediată, rodul unei discipline logice dobândite și perfecționate lent, care este liberă de orice condiționare socială sau subiectivă, în avantajul deplin al...

Scanned with OKEN Scanner

coZLUsau

SEMN ȘI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

din instrumentul expresiv literar.

Limbajul poetic funcționează în primul rând ca un revelator formal al unui conținut transcendental, universal valabil datorită naturii profund umane a valențelor sale semantice. Știința își propune și ea scopuri umanitare, dar mijloacele prin care atinge aceste scopuri sunt pur extrasubiective și, prin urmare, abstracte.

Pe de altă parte, deși recunoaștem funcția activă a limbajului în procesul de investigare a realității, nu putem fi de acord cu concepția lingvistică postulată de A. Korzybski, conform căreia acțiunea vorbirii asupra gândirii umane este atât de decisivă încât provoacă adevărate boli semantice.

Mai degrabă, credem că, în ciuda rolului formativ inițial al limbajului, relația dintre limbaj și intelect se bazează pe un proces continuu și fundamental de interacțiune la niveluri multiple. Această credință ne conduce la concluzia că ființa se află simultan în interiorul și deasupra limbajului, adică este condiționată de și condiționează orice sistem formal. Dintr-o perspectivă literară și estetică, limbajul nu poate fi, așadar, niciodată considerat izolat. Cunoștințele lingvistice ale criticului sunt necesare doar pentru că oferă un criteriu științific deosebit de util pentru analiza stilistică a creației artistice, dar scrierea unui eseu serios necesită mijloace mult mai complexe și subtile, care depășesc capacitățile investigative ale științei înseși.

Un critic cu adevărat geniu și o serioasă pregătire profesională poate fi recunoscut prin modul în care reușește să redescopere, dincolo de erudiția dobândită, autenticitatea propriei intuiții, nealterată de preconcepții intelectualiste, și forța de a se exprima într-o manieră originală și irepetabilă, cu deplină autonomie rațională.

O estetică multidimensională, obiectivă și sincretică - pe care o vom numi *estetică perspectivă* - presupune adoptarea unei metode analitice libere de orice parțialism doctrinar, bazată pe o viziune globală asupra fenomenului creativ [S1] .

Semiologia, separată de semantică, reprezintă un instrument de investigație insuficient și prea unilateral.

Trebuie adăugat, de asemenea, că o creație artistică justificată exclusiv prin structura sa lingvistică, pe lângă faptul că eludează adevăratul sens al artei, nu face altceva decât să ascundă banalitatea și incongruența unui mesaj deliberat dezumanizat și disolut în spatele edificiului inutil al prolixității verbale.

După cum observă Emile Benveniste:

„Înainte de a servi comunicatorului, limbajul va servi vieții. Dacă ne confruntăm cu eșecul limbajului, nu așteptăm posibilitatea societății, nici posibilitatea umanității , există un motiv întemeiat pentru care natura limbajului este înaintea sensului” [32] .

Prin urmare, forma este inextricabil legată de conținut, în aceeași măsură în care analiza stilului depinde de investigația efectuată în contextul ideilor exprimate în operă.

În orice caz, stilistica modernă nu mai este obligată să-și recâștige locul cuvenit în știința limbajului. Importanța sa în domeniul criticii literare este acum recunoscută definitiv.

W. Meyer-Lübke își dăduse seama, încă din 1899, de distanța care, în ciuda tuturor

lucrurilor, îl separă pe estet de savantul lingvistic, mărturisind cu sinceritate și corectitudine profesională limitele propriului său domeniu de investigație: „

Cât despre stilistică , o las în seama altora... Stilistica este studiul limbajului ca artă; pentru a fi trădător , trebuie să posezi simțul artistic , talentul de a pătrunde sentimentele celorlalți într-un grad pe care mie nu-mi este dat să-l ating.” [33] .

Anche Leo Spitzer a fost convinto d'altronde, che la critica letter raria richiedesse soprattutto "talento, esperienza e fede".

Poate că toate aceste calități luate la un loc nu sunt încă suficiente pentru a defini și specifica atributele și îndatoririle esteticii perspective . Între instrumentul de comunicare intersubiectivă și limbajul artistic există aceeași distanță precum există între conștiință și transcendență în creația de artă.

Rezumând concluziile noastre, putem afirma că

Dincolo de talent, credință și experiență, eseistul de mâine va trebui să îmbine în opera sa cunoașterea și informația culturală cu obiectivitatea și spațialitatea viziunii sale analitice, pentru a descoperi premisele genetico-creative și a dezvălui lumii bogățiile inepuizabile ale limbajului artei și al gândirii umane, semn și simbol al dimensiunii universale a profundului.

Scanned with OKEN

Q|; Scanned with OKEN

NOTA:

[1] observă GEORGE USCĂTESCU (op. cit., p. 92): „ Într -o lume a libertății politice , dar a unei societăți tehnocratice și a unui stat tehnologic, tocmai forțele tehnologice, preamărite cu trei sau patru generații în urmă de poeți și artiști liberi, sunt cele care amenință creația și impun singurătatea creatorului. Creatorul se convinge că «nici îngerii, nici oamenii» nu-l pot ajuta, iar rebeliunea crește în spiritul său. Așa s-a născut omul rebel, nihilistul, miile și miile de discipoli ai lui Nietzsche, Dostoievski, Lautreamont și ai marilor nonconformiști. Rebeliunea și libertatea merg mână în mână. Trăiesc în comuniune ontologică. Tot ceea ce este măreț și chiar ceea ce poate degrada creația își are rădăcinile în această fraternitate ontologică."

[2] MICHEL FOUCAULT, *Ordinea lucrurilor ,* Gallimard, Paris 1968, p. 395, 397.

[3] R. BARTHES, *Eseuri critice , op. cit.,* p. 257.

[4] M. FOUCAULT, *op. cit.,* p. 319.

[5] scrie G. USCĂTESCU (op. cit., pp. 95, 96), «Și totuși, în spatele fenomenului poetic continuă să existe un izvor profund și inepuizabil, lumea misterului. Poetul de astăzi are nevoie, cu toată puterea, de această lume. În timp ce își construiește lumea artificiilor și proiectează poezia însăși ca un joc sau ca puritate a formelor, setea sa de mister este de nestăpânit, devine febră și îi roade neîncetat inima. (...) Atrasă de formele purificate, de alchimia cuvântului, orbită de artificii, de moduri matematice, de formule ascunse, secrete, poezia contemporană atinge acea zonă ultimă a spiritului unde trebuie să întâlnească inexorabil misterul, să se cufunde în el și să devină una cu el.» (...) Astfel se descoperă că Mallarmé, maestrul logosului strălucitor și pur, aspiră la o întoarcere la universul orfic și proclamă „paritatea" dintre alchimia „cuvântului", adică poetul modern și „procedeele antice ale magiei și vrăjitoriei".

[6] Ne referim în special la următoarea afirmație a lui Roland Barthes: „Pentru a fi subversivă, critica nu trebuie să judece; este suficient să vorbească despre limbaj în loc să-l folosească." (Vezi *Critique et vérité,* Ed. Du Seiul, 1966, p. 14).

[7] Vezi B. TERRACINI, *op. cit.,* p. 109, 149.

[8] După cum scrie Pierre de Boisdeffre, referindu-se la proza structurală: „ Noul Roman, depășind limitele Les Éditions de Minuit și devenind cea mai importantă mișcare literară dezvoltată în Franța de la existențialism încoace, a văzut noi tehnici dezvoltate în fiecare zi - unele cu adevărat neobișnuite, altele mult mai puțin revoluționare decât par. În loc să accepte pașnic sistemul de convenții inventat de vechii autori , care le-a servit admirabil scopurilor, noii romancieri vor să făurească un nou instrument ." (P. DE BOISDEFFRE, *op. cit.,* p. 224).

Qè Scanned with OKEN

Protestul structural, deși încearcă să pornească de la postulatul unei fracturi între abordarea literară consacrată și noile metode de compoziție artistică, nu trece de fapt pragul experimentalismului formal, care este departe de a fi complet detașat de mișcările culturale anterioare. *Divorțul dramatic* dintre viață, sensibilitatea umană, ierarhia valorilor, gândirea revelatoare și mesianismul creativ, pe de o parte, și procesele literare moderne, pe de altă parte, le izolează din ce în ce mai mult pe acestea din urmă în „turnul de fildeș" al incomunicabilității, hermetismului și abstracției. De la parnasieni, la Lautréamont, la Mallarmé, la suprarealiști, dadaiști, futuriști și așa mai departe, până la proza și poezia structuralistă, distanța nu este nicidecum insurmontabilă.

În spatele aparentei dihotomii dintre trecut și prezent, se întrevede ambiția solitară și disprețuitoare a artistului nihilist, absurd, rebel și epimeteic , care de-a lungul istoriei culturii s-a opus constant inspirației prometeice și escatologice a celuilalt pol creativ. Temele și sistemele formale de negație, distrugere și contestare în sensul cel mai larg își mențin continuitatea specifică, bazându-se pe un teren cumulativ la fel de bogat în sedimentări ideatice temporale, de tip structural și conceptual opus. Pe de altă parte, tendințele literare actuale, afirmându-și autonomia față de tradiție și față de orice interferență socială, subiectivă, economică, politică, civilă și de altă natură, reflectă în cea mai înaltă măsură chiar condițiile sociale, subiective și de altă natură pe care ar fi dorit să le abolească. Transpunerea tehnicilor cinematografice și audiovizuale în scris conferă structuralismului valoarea sa de document al epocii noastre.

[9] În același timp, Simon de Beauvoir a anunțat, în al doilea rând: „Trebuie să vorbim despre eșec, scandal și moarte, nu pentru a -i descuraja pe cititori , ci, dimpotrivă, pentru a încerca să -i salvăm de la disperare. Fiecare om este alcătuit din toți oamenii și nu se poate înțelege pe sine decât prin intermediul lor, nu- i poate înțelege decât prin ceea ce ei dezvăluie despre ei înșiși și prin sine iluminat de ei." (Vezi F. DE BOISDEFFRE, op. cit., p. 123; și FRANCIS JEANSON, S. *de Beauvoir ou Lentreprise de vivre,* Seuil, Paris 1965).

[10] J. P. SARTRE, *Situația II,* Gallimard, Paris 1948, p. 11.

[11] Ibidem, pp. 12-16, 34.

[12] Aceasta nu-l împiedică pe Sartre să condamne literatura și arta în general , precum și valorile tradiționale, în numele libertății totale de a fi și al respingerii unei etici a priori. În ciuda pretențiilor umaniste ale lui Sartre *(existențialismul este un umanism),* ideologia sa continuă tendințele nihiliste și pesimismul fundamental al mișcărilor culturale anterioare, acutizează din ce în ce mai mult criza intelectuală și devenind astfel unul dintre cei mai de temut „agenți ai demoralizării pe care i-a cunoscut Franța de la Gide încoace". (Vezi P. DE BOISDEFFRE, *op. cit.,* pp. 105-114).

[13] J.P. Sartre , *op. cit.,* p. 63-64.

[14] Ne referim în special la următoarele cuvinte ale lui Sartre: „Poetul este în afara limbajului, el vede cuvintele invers, ca și cum nu ar aparține condiției umane și , venind spre oameni , a întâlnit mai întâi limbajul ca pe o barieră. (...) Mesajul este, în cele din urmă , un suflet transformat în obiect." (op. cit., pp. 65, 82).

[15] Ibidem, p. 67.

[16] CG JUNG, *Simboluri și transformări,* Boringhieri, Torino, 1965, p. 27. Nu este poate lipsit de interes să transcriem întregul pasaj din care a fost extras fragmentul citat: „... oricât de abstract ar fi un sistem filosofic, el nu este decât o combinație extrem de ingenioasă de sunete naturale primitive. De aici și dorința arzătoare ca un Schopenhauer și un Nietzsche să fie înțeleși și apreciați; de aici și disperarea și amărăciunea solitudinii lor. Am putea avea poate dreptate să ne așteptăm ca un om de geniu să se poată ospăta cu măreția propriei gândiri și să renunțe la aplauzele ieftine ale mulțimii pe care o disprețuiește. În schimb, el cedează impulsului puternic al

instinctul de turmă: cercetările și descoperirile sale, strigătul inimii sale sunt irevocabil destinate turmei, iar aceasta din urmă trebuie să le audă."

Drama unui Schopenhauer și a unui Nietzsche și, în cele din urmă, drama acelor artiști care, în ciuda disprețului lor arogant față de public și a dorinței lor de a se închide într-o lume ermetică și tăcută, în spatele unui formalism care nu mai are nimic de spus, continuă ieri, ca și astăzi, să creeze pentru alții. Poate că nu este inutil să reamintim aici cuvintele lui Pierre Emmanuel: „...poezia ermetică este o lectură, o artă ecleziastică iconoclastă ... unde Tacine este multiplu, precum celula tuturor încercărilor spirituale. Cuvântul este sacramentul caritații de sine." (Vezi P. DE BOISDEFFRE, *op. cit.*, p. 95).

[17] LUCIEN GOLDMANN, *Zeul ascuns* , trad., de L. Amodio și F. Fortini, Milano, Levici, 1961; și *Pentru o sociologie a romanismului,* trad. de G. Buzzi, Milano, Bompiani 1967 .

14 G. MAURON, *Inconștientul în Voeuvre și viața lui Racine,* Analele Facultății de Litere din Aix-Marsilia.

15 Conform lui Goldmann și metodei sale structuralist-genetice: « Individul genial este tocmai cel care reușește să dea acest maxim de conștiință sau, ceea ce este același lucru, această coerență extremă tendințelor reale, afective, intelectuale ale unui grup social, iar în operele sale trebuie să existe o conformitate absolută între viziunea asupra lumii ca realitate trăită și universul creat de scriitor, apoi, la rândul său, între universul creat de scriitor și mijloacele pe care le-a folosit pentru a se exprima». (GOLDMANN, *Le Dieu*

priainente letterari che *caché,* op. cit., p. 46.

[20] In questo senso UsCATESCU sintetizza la turo, posti in posizioni

Ni se pare interesant să citâm cuvintele din dialectica lui G. Toynbee: «Totuși, între tradiție și futurism, persistă critica evaziunii în arhaism și futurism»

l'unità ontologica. Entrambi sono, in realtà, sforzi drammatici di rottura con un prezent trist și insuportabil „refugiindu-se într-o altă lume fără a părăsi planul realității terestre odată cu ea". Toynbee definește arhaismul ca o atitudine pasivă, futurismul ca una activă. Arhaismul-futurismul este mișcarea caracteristică a cunoașterii, căutarea unui univers utopic, reductibil la viața reală. Arhaismul poate fi definit ca „mimetismul personalităților contemporane" cu universul predecesorilor lor, o cădere statică într-un univers primitiv, o oprire în mișcarea dinamică a unei comunități. În schimb, futurismul respinge orice mimetism, toate încercările de a impune schimbarea prin forță, toate revoluțiile inevitabil condamnate la reacție. Sistemul arhaismelor, precum cel al futuristilor, este o utopie în sensul literal al cuvântului. Futurismul, în paroxismul său tragic, se dovedește satanic. Ambele pot sfârși în pandemoniul violenței. Un exemplu de atitudine arhaistă este Cato. Rebeliunea lui Tiberius Gracchus este arhaică. Fiecare viziune apocaliptică este o formă de futurism. Cu aceste forme critice și degradante ale tradiției și viitorului, pe care Toynbee le rezolvă într-o posibilă sinteză transfiguratoare, transcendând criza, ne aflăm confruntați cu însăși esența Utopia: întoarcerea nostalgică într-un paradis pierdut și evadarea într-o lume imaginară a fericirii viitoare. Prima atitudine este considerată de Toynbee ca fiind mai conformă cu natura umană.

Întrucât efortul psihologic se dovedește mai prodigios în cazul futurismului decât în cel al arhaismului, sufletele care au căutat calea în arhaism și au fost dezamăgite au reacționat uneori lansându-se în futurism... ». * În realitate , scrie din nou Uscătescu, lupta se dă în interiorul omului însuși. Omul vechi și omul nou. Vechiul și noul Adam. În spatele omului nou se ascunde nu numai omul etern Adam Kadmon, ci omul vechi, vechea amuletă. Și subconștient, în adâncul omului există, chiar fără a predomina, omul primitiv și toată istoria». (G. Uscătescu , op. cit., pp. 84-85).

16 Trebuie să reamintim aici câteva inovații recente în metodele tradiționale de predare școlară, aplicate în multe părți ale lumii și, în special,

în special în America și Anglia . Introducerea diferitelor noțiuni de matematică superioară în școlile secundare nu constituie, totuși, o negare a utilității și validității științifice a principiilor matematice elementare. Oamenii se pot baza, de fapt, pe orice strat al moștenirii noționale acumulate , fără a fi neapărat nevoiți să respecte ordinea cronologică a achizițiilor cognitive. Arheologia cunoașterii este de interes în primul rând pentru o cultură a erudiției, dar rămâne, dintr-o perspectivă globală, baza fiecărei transformări calitative și, prin urmare, a tuturor revoluțiilor intelectuale.

[22] Încercări similare fuseseră făcute anterior de Berkeley , Descartes, Bacon și Ramon Lull, care, împreună cu Leibniz, au fost precursorii lingvisticii logice. Presupozițiile științifico-filosofice apar astfel din nou ca elemente constitutive ale cercetării lingvistice.

[25] A. SCHAFF, op. cit., p. 90.

[24] L. WITTGENSTEIN, *Tractatus logico-philosophicus,* Londra 1933, p. 7.

[25] VEZI SCHAFF, op. cit., p. 96.

[26] Idem, p. 103.

[27] Conform lui F. DE SAUSSURE, problema limbajului este parte integrantă a semiologiei generale. Unitatea semiotică prin excelență este semnul lingvistic, înțeles întotdeauna și exclusiv în caracteristicile sale generalizatoare. Cercetarea semiologică , conform lui Benveniste, nu se interesează de relația dintre limbă și lume, nici de relația dintre semn și obiectul desemnat. Semiotica se ocupă, așadar, de fenomenele intralingvistice, de realitatea intrinsecă a limbajului și de aspectele sale paradigmatice. Această definiție, însă, diferă de cea propusă de F. de Saussure, conform căruia semiologia este o știință care studiază viața semnelor în cadrul vieții sociale. (Vezi F. DE SAUSSURE, op. cit., p. 26).

[28] Noțiunea de semantică ne introduce, dimpotrivă, așa cum o exprimă Emile Benveniste, în domeniul limbajului în uz și acțiune: „ Vedem în limbaj funcția sa de mediator între om și lume, între minte și lucruri, transmițând informații, comunicând experiență, impunând aderență, provocând un răspuns, implorând, constrângând; pe scurt, organizând întreaga viață umană . Doar funcționarea semantică a limbajului permite integrarea societății și adaptarea la lume și, în consecință, reglarea gândirii și dezvoltarea conștiinței . ” (EMILE BENVENISTE, Formă *și sens în limbaj*, în „Limbaj II”, op. cit., p. 36).

[29] Pare foarte interesant să citez în acest sens scrisoarea unui librar publicată de André Billy în „Le Figaro littéraire” pe 5 decembrie 1963: „...se întâmplă uneori să nu mai pot răspunde cititorilor mei care sunt iritați de alegerile dumneavoastră (Premiul Goncourt) pentru că prea des împărtășesc opinia lor. De câte ori mi - a căzut din mâini una dintre aceste noi apariții (mă voi abține să o numesc « roman nou ») . Căutam divertisment, un document psihologic uman, o intrigă « romanească » . Am descoperit în cel mai bun caz o enigmă, adesea vulgarități inutile , mai mult sau mai puțin aiureli filozofice, dar deloc un roman !... Dacă vor să deruteze... tinerii romancieri sosesc mult prea târziu după scrierile suprarealiste și atâtea alte eseuri.” Chiar le lipsește imaginația într- o asemenea măsură, sunt atât de osificați încât nu mai pot imagina sau recrea o intrigă romanească? Avem scrierile unor pioni pretențioși . Nu mai există nicio căldură umană, nicio comunicare între ei și cititorii lor. După cum a observat și Pierre de Boisdeffre: „Nu poezia ar fi muritoare; ar fi doar poezia noastră foarte particulară, în formele sale de transmitere extrem de intelectualizate , al cărei vehicul este întotdeauna un limbaj scris consumat de lectura individuală .” (op. cit., p. 271). Responsabilitatea, în cea mai mare parte, nu aparține nimănui care critică literele, înclină să promoveze originalitatea adevăratului său talent, cu tribuendo-ul care merge la difuzarea unei litterature ermetice, disumanizate sau orice ar fi ea, peggio, disfattista, imorală, scandalistă, povera di valori și di

rugăciuni artistice. Restabilirea conștientizării și a acurateței critice, în opinia noastră, reprezintă una dintre condițiile cheie pentru rezolvarea crizei culturale actuale.

[30] Vezi A. SCHAFF, *op. cit.,* p. 145. „ „ xx ,

[31] În acest sens, suntem de acord cu J. Rousset și cu următoarea sa definiție a lecturii critice: «O lectură rodnică, scrie Rousset, trebuie să fie o lectură globală, sensibilă la identități și corespondențe, asemănări și opoziții, repetiții și variații, precum și la acele moduri și intersecții în care structura sa se concentrează și se dezvoltă». (J. ROUSSET, *Forine et signification,* (vezi S. DOUBROVSKY, *op. cit.,* p. 91).

[32] E. BENVENISTE, *op. cit.,* p. 31.

[33] subliniază S. ULLMANN *(op. cit., p. 178): «Datorită stilisticii, unitatea fundamentală* a argumentului poate fi reconstituită într-o sinteză superioară, aceea a unei *critici cuprinzătoare* care vizează un studiu cuprinzător și complet, sub toate aspectele, al structurii și impactului operei literare».

În opinia noastră, stilistica, la fel ca estetica și filosofia, are sarcina de a ghida și pregăti apariția unei viitoare *revoluții* literare . „Distrugerea" limbajului trebuie urmată de o reevaluare a dimensiunii profunde a semnului pe fundamentele filosofice ale unei noi teorii estetico-perspective.

Scanned with OKEN

Q$ Scanned with OKEN

Abelardo, 143.
Abraham K., 150.
Adamo, 180.
Adler A., 113.
afasia, disturbo di origine nervosa: consiste nell'impossibilità di articolare e comprendere certe parole, o nell'incapacità di compiere alcuni gesti.
Agrippa, 149.
Alleau R., 150.
alternanza, delle forme forti e delle forme deboli.
alterazione, principio della semiologia generale; si oppone alla continuità del segno nel tempo.
Althusser L., 168.
ambiguità, indeterminatezza semantica, o polivalenza significativa.
Amodio L., 180.
antropicos, dell'uomo.
Apollinaire G., 151, 152.
Aragon L., 134, 149, 151, 152.
arbitrarietà, del segno; rappresenta secondo F. de Saussure il legame che unisce il significante al significato del segno linguistico.
Aristotele, 17, 24, 29, 30, 31, 49, 131, 146, 157.
articolazione, combinazione di fonemi; per Martinet esiste una doppia articolazione in monemi e fonemi.
Ascoli G. I., 29.
associativi, rapporti, o paradigmati- . ci; si oppone ai rapporti sintagmatici.

Bachelard G., 127, 128, 129, 133, 147, 148.
Bacone F., 37, 50, 181.
Baldacci L., 154.
Bally Ch., 33, 46, 76, 79.
Balzac H., 24, 45,
Baudel F., 114.
Barthes R., 77, 78, 97, 98, 111, 112, 113, 121, 142, 144, 152, 162, 164, 167, 178.
Barrès M., 151.
Bartoli M., 154.
Bastero A., 50.
Bataille M., 161.
Battaglia S., 154.
Baudelaire Ch., 45, 50, 99, 111, 145.
Baudouin, Courtenay, de, 29, 149, 150.
Bauzée, 49, 50.
Beauvoir, Simone, de, 179.
Beccaria G. L., 149.
Beckett, 22.
Bellay, du, J., 31.
Bembo P., 30.
Benfy, Th., 32.
Benveniste E., 68, 176, 181, 182.
Bergson H., 22, 90.
Berkeley G., 29, 181.
Bertoni G., 154.
Biagi M. L., 154.
Billy A., 181.
Blaga L., 108, 113, 125.
Blanchot M., 161.
Bloomfield L., 67, 77, 146.
Boccaccio G., 31.
Boisdeffre P., de, 25, 149, 150, 151, 178, 179, 180, 181.
Bonaventura E., 113.
Bonomi A., 112.
Bontempelli M., 151.
Boole G., 169.
Bopp F., 32, 36, 46.
Bosch P., van, den, 159.
Bousquet J., 127.
Braune W., 33.
Bréal M., 45, 46, 66, 77, 79, 90.

Qh Scanned with OKEN

INDEX GENERAL

Pagină

Prefaţă.....

PARTEA ÎNTÂI

ISTORIA LINGVISTICĂ - SEMNUL

I - INTRODUCERE

SEMN ŞI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

Pagină

III - NOI PERSPECTIVE LINGVISTICE

SEMN ŞI SIMBOL 3
sau 49
SAU 53
Ô 54
ô 54

IMPRIMARE FINALĂ
ÎN TIPOGRAFIA NAPOLI SRL
VIA CANONICO G. SCHERILLO, 8
NAPOLI - MAI 1972

Qș scanat cu scanerul OKEN